

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ОСЬМАК Дмитро Ігорович

УДК 658.14:332.1

ДИСЕРТАЦІЯ

**СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ**

05 - Соціальні та поведінкові науки

051 - Економіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Д.І. Осьмак

Науковий керівник: **Манухіна Марта Юріївна**, кандидат економічних наук,
доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Осьмак Д.І. Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка – Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля Міністерства освіти і науки України, Київ, 2025.

Дисертацію присвячено дослідженню сучасних теоретико-методичних та прикладних проблем стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України. Реалізація сучасних інструментів і важелів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств важлива для створення безперечних конкурентних переваг, що обумовлено спрямованістю України до євроінтеграції, пріоритетом і важливістю людського капіталу в інвестиційному процесі, стрімким розвитком інформаційного забезпечення та ІІІ і повоєнного відновлення України.

В дослідженні розроблено концептуальну схему прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення, яка включає такі основні етапи: набір показників, що характеризують інвестиційну діяльність підприємств; формування матриці вхідних даних для прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; аналіз динаміки фактичних показників та вибір рівняння тренду з огляду на національні тенденції в економіці; розрахунок прогнозних значень абсолютних показників оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; визначення прогнозних відносних показників (за необхідності) оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; стандартизація (за необхідності) прогнозних значень оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; розрахунок прогнозних значень та їх

інтерпретація оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності.

Запропоновано заходи стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності для вітчизняних підприємств: визначення пріоритетних видів діяльності і закріплення їх в соціально-економічній програмі розвитку, розробка механізму відповідальності для всіх учасників інвестиційного процесу, податкові пільги та інструменти, розвиток індустриальних парків і державного приватного партнерства.

Досліджено фактори ефективності інвестиційних процесів в ринкових умовах за трьома рівнями: макроекономічні, мезоекономічні і мікроекономічні. Дослідження факторів макрорівня, управління їх впливом дозволяє сформулювати інвестиційну політику держави, визначити основні пріоритети соціально-економічної програми розвитку держави на майбутнє, врахувати виклики і ризики при здійсненні інвестиційної стратегії держави. Фактори ефективності інвестиційного процесу мезорівня впливають на соціально-економічний розвиток громад і територій, особливості територіального розташування видів господарської діяльності, дозволяють розробляти програми сталого розвитку громадам з визначенням пріоритетів на майбутнє. До факторів останньої групи – мікрорівня, слід віднести ті, що діють на рівні підприємств, установ, організацій, індивідуальних і інституціональних інвесторів.

Визначено, що під ефективністю інвестиційного процесу підприємства будемо розглядати порівняння очікуваних результатів від інвестицій до фактичного їх значення. Оцінити ефективність інвестиційного процесу підприємства можна за допомогою показника інвестиційної привабливості. Такий підхід дозволяє не тільки в кількісному виразі отримати оцінку, а і виокремити фактори позитивного і негативного впливу на інвестиційний процес для підприємства, що дозволить нівелювати негативний вплив і підсилити фактори позитивної дії при розробці інвестиційної політики, інвестиційних проєктів і програм суб'єктів господарювання.

Виявлено, що головною особливістю інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства є вплив інтелектуального капіталу і ресурсу на її ефективність. Здібність топ менеджерів приймати правильні інвестиційні рішення, налагодити інвестиційний процес з максимальною ефективністю і результативністю на підприємстві, зібрати вмотивовану команду фахівців - все це є запорукою успіху, сталого розвитку суб'єкта господарювання навіть в складних економічних умовах.

Охарактеризовано основні проблеми інвестиційного середовища України на сьогодні можемо віднести такі: значне податкове навантаження; ставка ПДВ (20%) та ставка податку на прибуток в Україні (18%), що перевищує відповідні показники багатьох країн Центрально-Східної Європи; проте з огляду на високу, порівняно з країнами ЄС прибутковість вкладення капіталу ця різниця не є критичною перешкодою для залучення інвестицій; водночас стримуючими чинниками для поліпшення інвестиційного клімату є інші податки та податкові платежі; корупція на всіх ланках влади, непрозорість процедур прийняття рішень органами виконавчої влади; недостатня ефективність механізмів забезпечення прав і свобод інвесторів, є додатковими перешкодами; військовий стан України, адже через окуповані території йде великий відтік капіталів; також існує великий ризик для інвестора, зокрема іноземні інвестори стикаються з невизначеністю щодо того, наскільки їхні інвестиції в Україну охороняються в час збройного конфлікту й військової окупації.

Удосконалено визначення механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період – це система взаємодії керуючої та керованої підсистем, сукупності форм і джерел інвестицій, взаємодія між якими відбувається через методи, інструменти та важелі впливу на процес розробки і реалізації інвестиційних рішень підприємства, з врахуванням мотивів здійснення інвестицій ним.

Доведено, що сучасний стан інвестиційного розвитку регіонів та держави загалом характеризується низкою системних проблем, серед яких: недостатній рівень інвестиційно-інноваційного розвитку територіальних утворень; обмежена

інтеграція регіонів у глобальні інноваційні мережі та регіональні партнерські програми; низька інвестиційна привабливість регіонів, що супроводжується скороченням обсягів прямих іноземних інвестицій; деградація інтелектуального потенціалу, що проявляється у відтоку висококваліфікованих кадрів із науково-дослідної сфери; невідповідність стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку територій актуальним світовим інноваційним тенденціям; критично низький рівень експорту продукції з високою доданою вартістю та інноваційною складовою; зростаючий розрив у темпах інноваційного та цифрового розвитку між регіонами країни та економічно розвиненими державами; прогресуюче зношення техніко-технологічної бази підприємств, що обмежує можливості здійснення інноваційної діяльності; недостатній розвиток сектора інноваційного підприємництва.

Підтверджено, що забезпеченню сталого інвестиційно-інноваційного зростання регіонів притаманні багаточисленні протиріччя, викликані невідповідністю національної практики інвестиційно-інноваційної діяльності ринковим викликам як на рівні регіонів, та і на рівні країни в цілому, а також принципам забезпечення сталого інвестиційного розвитку територій. У межах сучасної системи управління інвестиційно-інноваційним розвитком територій ідентифіковано низку внутрішніх суперечностей, які обумовлюють ризики виникнення деструктивних змін у структурі просторового розвитку. Зазначені протиріччя ускладнюють формування ефективної моделі регіонального інноваційного зростання та можуть призвести до поглиблення соціально-економічної диференціації між територіями.

Визначено, що основні стратегічні орієнтирами стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України у повоєнному періоді, повинні стати реалізація системи заходів за такими напрямками регулювання, як покращення інвестиційного середовища, зокрема в частині гарантування безпеки інвестицій, збільшення обсягів інвестицій, покращення структури інвестицій, оптимізація інвестиційних процесів, (скерування інвестиційних процесів на вирівнювання дисбалансів та диспропорцій

соціально-економічного розвитку територій.

Узагальнено дослідження у сфері стимулювання і активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, що показали значну розбіжність і неоднозначність думок науковців щодо формування єдиного механізму або алгоритму забезпечення джерелами фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у майбутньому післявоєнному періоді. Розроблені механізми (алгоритми) можуть бути покладені в основу формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в період повоєнного відновлення.

Спрогнозовано обсяг капітальних інвестицій за джерелами фінансування, а також за видами економічної діяльності, які показали збільшення обсягів фінансування в майбутньому, що є позитивним і свідчить про подальшу необхідність впровадження та розробки заходів щодо підвищення інвестиційної активності.

Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення: удосконалення нормативно-правової бази; оновлення виробничого потенціалу підприємств; підвищення якості послуг, що надаються; пошук і залучення коштів та грантів; ефективне використання та мобілізація власних ресурсів.

Ключові слова: інвестиційно-інноваційна діяльність, управління, інвестиційний процес, стимулювання, оптимальні параметри, прогнозування, капітальні інвестиції, інновації, нематеріальні активи, конкурентоспроможність.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України:

1. Осьмак Д.І., Кушал. І.М. (2023). Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Вісник СНУ ім. В. Даля*. № 4 (280). С. 36-40. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-280-4-36-40>.

Особистий внесок: визначено напрями стимулювання інвестиційної діяльності підприємств у економічно розвинутих державах та запропоновані

рекомендації щодо стимулювання інвестиційної діяльності для підприємств України в повоєнний період.

2. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2023). A hybrid approach to managing the economic sustainability of enterprises in the crisis period. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 2 (34). С. 67-72. <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-2-12>.

Особистий внесок: розглянуто реальні процеси ухвалення рішення та запропоновано раціональний підхід до їх ухвалення в межах управління економічною стійкістю підприємств в посткризовий період.

3. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2023) Justification of vulnerability of enterprises with weak dynamics in the crisis period. *Підприємництво та інновації*. № 27. С. 104-107. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/27.18>.

Особистий внесок: обґрунтовано необхідність розробки індикатора нединамічності підприємств та запропоновано аналіз механізму його впливу на формування стратегії організації виробництва в кризовий період для підприємств зі слабкою динамікою.

4. Фоменко Д.В., Осьмак Д.І. (2023). Організаційно-економічні особливості кризових ситуацій в інноваційній економіці. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. Випуск 85, С. 59-65. <https://doi.org/10.32782/bses.85-11>.

Особистий внесок: досліджено організаційно-економічні особливості кризових ситуацій в інноваційній економіці та визначено їх вплив на стійкий розвиток підприємств регіону.

5. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2024) Peculiarities of strategic behaviour of enterprises in the economic crisis. *Науковий погляд: економіка та управління*. Випуск № 1(85). С. 144-147. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-85-22>.

Особистий внесок: розглянуто логічну схему прийняття рішень та її організаційно-економічні особливості в кризових ситуацій в інноваційній

економіці, визначено вплив творчості і підприємницького підходу на стійкий розвиток підприємств регіону.

Праці апробаційного характеру:

6. Осьмак Д. Фактори ефективності інвестиційних процесів в ринкових умовах. X Міжнародна науково-практична конференція *«Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи»*, Одеса, 4-5 жовтня 2024р. Електронне видання, 2024. С. 453-455.

7. Осьмак Д. І. Стратегічні пріоритети стимулювання інвестиційної діяльності підприємств в Україні. Збірник наукових праць за матеріалами VIII міжнародної науково-практичної конференції *«Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку регіону»* (30 квітня 2025 року, м. Київ). [Електронне видання]. – Київ: [Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля], 2025. – С. 194-196.

8. Осьмак Д.І., Кушал І.М. Формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційної діяльності підприємств України. *«Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи»* Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2025 р.). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025., С.116-118.

9. Осьмак Д.І., Михальчук Д.І. Оцінювання інструментів стимулювання інвестиційної діяльності підприємств України. *«Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи»* Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2025 р.). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025., С.20-22.

10. Осьмак Д.І., Михальчук Д.І. Механізми стимулювання інноваційного розвитку у посткризовий період. XXIII Всеукраїнська науково-практична конференція *«Розвиток системи обліку, аналізу, аудиту та оподаткування в Україні: теорія, методологія, організація»*, Київ, 28 березня 2025р. Електронне видання, 2025. С. 175-177.

ANNOTATION

Osmak D. Stimulating investment and innovation activities of enterprises in the post-war reconstruction of Ukraine. – Qualification science work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 Social and Behavioral Sciences in the specialty 051 Economics. – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to the study of contemporary theoretical, methodological, and applied problems of stimulating investment and innovation activities of enterprises in the post-war reconstruction of Ukraine. The implementation of modern tools and levers for stimulating investment and innovation activities of enterprises is important for creating undeniable competitive advantages, which is due to Ukraine's orientation towards European integration, the priority and importance of human capital in the investment process, the rapid development of information support and AI, and the post-war reconstruction of Ukraine.

The scientific work develops a conceptual framework for forecasting the optimal parameters for stimulating investment and innovation activities of enterprises during the post-war recovery period, which includes the following main stages: a set of indicators characterizing the investment activities of enterprises; formation of a matrix of input data for forecasting the optimal parameters for stimulating investment and innovation activities; analysis of the dynamics of actual indicators and selection of a trend equation taking into account national trends in the economy; calculation of forecast values of absolute indicators of optimal parameters for stimulating investment and innovation activities; determination of forecast relative indicators (if necessary) of optimal parameters for stimulating investment and innovation activities; standardization (if necessary) of forecast values of optimal parameters for stimulating investment and innovation activities; calculation of forecast values and their

interpretation of optimal parameters for stimulating investment and innovation activities.

Measures to stimulate investment and innovation activities for domestic enterprises are proposed: identifying priority activities and enshrining them in the socio-economic development program, developing a mechanism of accountability for all participants in the investment process, tax incentives and instruments, developing industrial parks and public-private partnerships.

Factors affecting the effectiveness of investment processes in market conditions are examined at three levels: macroeconomic, mesoeconomic, and microeconomic. Research into macro-level factors and management of their impact allows for the formation of state investment policy, the determination of the basic priorities of the state's socio-economic development program for the future, and the consideration of challenges and risks in the implementation of the state's investment strategy. Factors affecting the effectiveness of the investment process at the meso level influence the socio-economic development of communities and territories, the peculiarities of the territorial location of economic activities, and allow for the development of sustainable development programs for communities with the definition of priorities for the future. The factors of the last group – the micro level – include those that operate at the level of enterprises, institutions, organizations, individual and institutional investors.

It has been determined that the effectiveness of an enterprise's investment process will be considered by comparing the expected results of investments with their actual value. The effectiveness of an enterprise's investment process can be assessed using the investment attractiveness indicator. This approach allows not only to obtain a quantitative assessment, but also to identify factors that have a positive and negative impact on the investment process for the enterprise, which will allow to neutralize the negative impact and strengthen the positive factors when developing investment policies, investment projects, and programs of economic entities.

It has been found that the main feature of an enterprise's investment and innovation activities is the impact of intellectual capital and resources on its effectiveness. The ability of top managers to make the right investment decisions,

establish the investment process with maximum efficiency and effectiveness in the enterprise, and assemble a motivated team of specialists are all guarantees of success and sustainable development of a business entity, even in difficult economic conditions.

The main problems of Ukraine's investment environment today can be summarized as follows: significant tax burden; VAT rate (20%) and income tax rate in Ukraine (18%), which exceed the corresponding indicators of many countries in Central and Eastern Europe; However, given the high return on capital investment compared to EU countries, this difference is not a critical obstacle to attracting investment. At the same time, other taxes and tax payments are factors that hinder the improvement of the investment climate. Corruption at all levels of government and the lack of transparency in the decision-making processes of executive bodies, as well as the insufficient effectiveness of mechanisms for ensuring the rights and freedoms of investors, are additional obstacles. Ukraine's martial law, as there is a large outflow of capital through the occupied territories. there is also a high risk for investors, in particular foreign investors face uncertainty as to the extent to which their investments in Ukraine are protected during armed conflict and military occupation.

The mechanism for stimulating investment and innovation activities of enterprises in the post-war period has been improved – it is a system of interaction between managing and managed subsystems, a set of forms and sources of investment , which interact through methods, instruments, and levers of influence on the process of developing and implementing investment decisions of the enterprise, taking into account its motives for investing.

It has been proven that the current state of investment development in the regions and the state as a whole is characterized by a number of systemic problems, including: insufficient level of investment and innovation development of territorial entities; limited integration of regions into global innovation networks and regional partnership programs; low investment attractiveness of regions, accompanied by a reduction in foreign direct investment; degradation of intellectual potential, manifested in the outflow of highly qualified personnel from the research sphere; the strategic priorities

for the innovative development of territories are not in line with current global innovation trends; critically low level of exports of products with high added value and innovative components; growing gap in the pace of innovation and digital development between regions of the country and economically developed countries; progressive deterioration of the technical and technological base of enterprises, which limits the possibilities for innovation; insufficient development of the innovative entrepreneurship sector.

It has been confirmed that ensuring sustainable investment and innovation growth in the regions is fraught with numerous contradictions caused by the inconsistency of national investment and innovation practices with market challenges at both the regional and national levels, as well as with the principles of ensuring sustainable investment development of territories. Within the framework of the current system of investment and innovation development management in territories, a number of internal contradictions have been identified that pose risks of destructive changes in the structure of spatial development. These contradictions complicate the formation of an effective model of regional innovation growth and may lead to a deepening of socio-economic differentiation between territories.

It has been determined that the main strategic guidelines for stimulating investment and innovation activities of Ukrainian enterprises in the post-war period should be the implementation of a system of measures in the following areas of regulation: improving the investment environment, in particular in terms of ensuring investment security, increasing investment volumes, improving the structure of investments, optimizing investment processes, (directing investment processes towards evening out imbalances and disparities in the socio-economic development of territories.

Research in the field of stimulating and activating investment and innovation activities of enterprises has been summarized, revealing significant discrepancies and ambiguities in the opinions of scientists regarding the formation of a unified mechanism or algorithm for securing sources of financing for investment and innovation activities of enterprises in the future post-war period. The developed

mechanisms (algorithms) can be used as a basis for forming a strategy for the innovation and investment development of enterprises during the post-war recovery period.

The volume of capital investments by source of financing and by type of economic activity has been forecasted, showing an increase in financing volumes in the future, which is positive and indicates the further need to implement and develop measures to increase investment activity.

Measures are proposed to increase the effectiveness of investment and innovation activities of enterprises during the post-war recovery period: improvement of the regulatory framework; renewal of the production capacity of enterprises; improvement of the quality of services provided; search for and attraction of funds and grants; effective use and mobilization of own resources.

Keywords: investment and innovation activities, management, investment process, stimulation, optimal parameters, forecasting, capital investments, innovations, intangible assets, competitiveness.

LIST OF APPLICANT'S PUBLICATIONS

Articles in professional scientific journals of Ukraine:

1. Osmak D.I., Kushal I.M. (2023). Foreign experience in stimulating investment activity of enterprises. Bulletin of the VDEUNU. № 4(280). P. 36-40. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-280-4-36-40>.

Personal contribution: identified areas for stimulating investment activity of enterprises in economically developed countries and proposed recommendations for stimulating investment activity for Ukrainian enterprises in the post-war period.

2. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2023). A hybrid approach to managing the economic sustainability of enterprises in the crisis period. Azov Economic Bulletin. №2 (34). C. 67-72. <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-2-12>.

Personal contribution: examined the actual decision-making processes and proposed a rational approach to decision-making within the framework of managing the economic stability of enterprises.

3. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2023). Justification of vulnerability of enterprises with weak dynamics in the crisis period. Entrepreneurship and innovation. № 27. C. 104-107. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/27.18>.

Personal contribution: justified the need to develop an indicator of enterprise non-dynamism and proposed an analysis of its impact on the formation of production organization strategies in times of crisis for enterprises with weak dynamics.

4. Fomenko D.V., Osmak D.I. (2023). Organizational and economic features of crisis situations in the innovative economy. Scientific journal «Black Sea Economic Studies». №85, C. 59-65. <https://doi.org/10.32782/bses.85-11>.

Personal contribution: the organizational and economic features of crisis situations in the innovative economy are investigated and their impact on the sustainable development of enterprises in the region is determined.

5. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2024). Peculiarities of strategic behaviour of enterprises in the economic crisis. Scientific view: economics and management. № 1(85). C. 144-147. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-85-22>.

Personal contribution: examined the logical scheme of decision-making and its organizational and economic features in crisis situations in an innovative economy, determined the impact of creativity and entrepreneurial approach on the sustainable development of enterprises in the region.

Approbation works:

6. Osmak D. Factors of investment process efficiency in market conditions. X International Scientific and Practical Conference «Economic and Legal Aspects of Economic Management: Current Status, Effectiveness, and Prospects», Odessa, October 4-5, 2024. Electronic publication, 2024. Pp. 453-455.

7. Osmak, D. I. Strategic priorities for stimulating investment activity of enterprises in Ukraine. Collection of scientific papers based on the materials of the VIII

International Scientific and Practical Conference «*Accounting, Analytical, Organizational, and Economic Support for Regional Development*» (April 30, 2025, Kyiv). [Electronic edition]. – Kyiv: [V. Dahl East Ukrainian National University], 2025. – P. 194-196.

8. Osmak D. I., Kushal I. M. Formation of a decision management system for stimulating investment activity of enterprises in Ukraine. «*Priorities for the development of finance, management, and marketing: traditions, models, prospects*» Materials of the XII International Scientific and Practical Conference (Kyiv, May 25, 2025). Kyiv: V. Dahl East Ukrainian National University Publishing House, 2025, pp. 116-118.

9. Osmak D.I., Mikhalchuk D.I. Evaluation of instruments for stimulating investment activity of Ukrainian enterprises. «*Priorities for the development of finance, management and marketing: traditions, models, prospects*» Materials of the XII International Scientific and Practical Conference (Kyiv, May 25, 2025). Kyiv: V. Dahl National University Publishing House, 2025, pp. 20-22.

10. Osmak D.I., Mikhalchuk D.I. Mechanisms for stimulating innovative development in the post-crisis period. XXIII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «*Development of the Accounting, Analysis, Audit, and Taxation System in Ukraine: Theory, Methodology, Organization*» Kyiv, March 28, 2025. Electronic edition, 2025. pp. 175-177.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	
1.1. Теоретико-методичні складові стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства	26
1.2. Фактори ефективності інвестиційних процесів в ринкових умовах	47
1.3. Сучасна проблематика стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств	57
Висновки до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	
2.1. Особливості та механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності у повоєнному відновленні України	75
2.2. Аналіз основних тенденцій та напрямів інвестиційно-інноваційної діяльності в національній економіці	100
2.3. Оцінювання інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств регіону	118
Висновки до розділу 2	144
РОЗДІЛ 3. ТЕХНОЛОГІЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	
3.1. Стратегічні пріоритети стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України	146
3.2. Формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України	165
3.3. Прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств	178
Висновки до розділу 3	194
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
ДОДАТКИ	218

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств є однією із найвагоміших складових сталого розвитку економіки держави, а її стимулювання набуває особливого значення у повоєнному відновленні України, як запорука ефективності і результативності таких дій. Пріоритетом в повоєнному відновленні України безперечно стане саме інвестиційна діяльність підприємств, оскільки вона дає можливість забезпечення високого рівня конкурентоспроможності на вітчизняному та міжнародних ринках, оновлення виробничо-технічної бази підприємств та врахування світового тренду економії ресурсів.

Враховуючи це, актуальність теми підтверджується недостатнім рівнем дослідження теорії та практики стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в особливих умовах господарювання підприємств, а саме, у повоєнному відновленні національної економіки, необхідністю обґрунтування основних пріоритетів удосконалення та подальшого розвитку інвестиційного стимулювання бізнесу, зростанням ролі інтелектуального капіталу в інвестиційному процесі.

Актуальність проблематики стимулювання інвестиційної активності суб'єктів господарювання знаходить широке відображення в сучасних наукових дослідженнях, як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Особливу увагу приділено вивченню ефективних механізмів та інструментів активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, які розглядаються як ключовий чинник забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави та зміцнення її економічної безпеки. У цьому контексті зростає інтерес до впровадження інноваційних підходів до формування інвестиційної політики, орієнтованої на довгострокову результативність і конкурентоспроможність національної економіки.

Серед видатних дослідників в цьому напрямі можна виділити: Дж. Кейнс, С. Фішер, С. Деньга, Р. Дорнбуш, В. Куценко, Р. Шмалензі, Я. Головка, В. Геєць,

М. Герасимчук, С. О. Шерстюк, Іщук, В. Кравців, Ю. Краснобокий, Т. Кулініч, Р. Турко, А. Музиченко, А. Череп, С. Бардаш, М. Чумаченко, М. Леви, Ю. Шарова, В. Беренс, І. Бланк, В. Базилевич, А. Верба, Д. Зверев, С. Мочерний, У. Шарп, А. Мазаракі, О. Шерстюк, Т. Ямагучи та ін.

Проте недостатньо розкритими залишаються теоретичні, методичні і практичні аспекти щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в повоєнний період, що є складним та багатоаспектним викликом для наукової спільноти України.

Загалом, проведені дослідження вказують на актуальність і значимість питань, пов'язаних з стимулюванням інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України. Однак, деякі аспекти, зокрема сутність і визначальна роль інтелектуального капіталу будівельних підприємств у формуванні інноваційної економіки, а також реалізація інноваційної політики на таких підприємствах, залишаються недостатньо дослідженими і вимагають подальшого вивчення. Аналіз цих проблем визначив актуальність і важливість вибору даної теми для подальших досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Київ). При виконанні теми Е-03-25 «Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку регіону» автором проведено оцінку інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств регіону у. При виконанні теми «Відновлення національної туристичної індустрії та сфери гостинності через соціальний діалог в регіонах України» (номер державної реєстрації 0123U102229, 2023-2025 рр.) автором спрогнозовано оптимальні параметри стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. При виконанні теми «Оцінка та розвиток економічного потенціалу Закарпатської області: проблеми, можливості та стратегічні напрями розвитку», (номер державної реєстрації 0124U003892, 2024-2025 рр.) автором проведено

оцінку інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств регіону.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у дослідженні теоретико-методичних засад, діагностиці стану та проблем стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств; обґрунтуванню стратегічних пріоритетів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України.

Для досягнення зазначеної мети роботи сформульовані та вирішувались наступні завдання дослідження:

охарактеризувати теоретико-методичні складові стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства;

розглянути фактори ефективності інвестиційних процесів в ринкових умовах;

визначити сучасну проблематику стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств;

проаналізувати основні тенденції та напрями інвестиційно-інноваційної діяльності в національній економіці;

провести оцінку інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств регіону;

визначити особливості та механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності у повоєнному відновленні України;

обґрунтувати стратегічні пріоритети стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України

розробити систему управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України;

спрогнозувати оптимальні параметри стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств.

Об’єктом дослідження є процес стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України.

Предметом дослідження виступає теоретико-методичні та практичний інструментарій стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, як передумови сталого розвитку у повоєнному відновленні економіки України.

Методи дослідження. У процесі виконання дисертаційного дослідження було застосовано методологічний підхід, що базується на теоретичному осмисленні та вдосконаленні механізмів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у контексті повоєнного відновлення України. Методична основа дослідження сформована на базі аналізу та синтезу чинної законодавчо-нормативної бази, а також сучасної монографічної літератури, що дозволило забезпечити комплексність і наукову обґрунтованість отриманих результатів.

У межах дослідження використано низку методів наукового пізнання, зокрема: *аксіоматичний метод* — для формулювання дефініцій базових понять, що розкривають сутність об'єкта та предмета дослідження; *системний підхід* — для структурного аналізу складових інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств; *інституціональний підхід* — для побудови суб'єктно-об'єктної моделі інституціонального середовища інвестиційно-інноваційної діяльності в умовах повоєнного відновлення; *метод кореляційно-регресійного аналізу* — для кількісного визначення параметрів, що характеризують рівень інвестиційної активності регіонів; *метод абстрагування* — для виокремлення пріоритетних напрямів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в післякризовий період; *відтворювальний підхід* — для обґрунтування альтернативних моделей ефективного використання та мобілізації внутрішніх ресурсів підприємств.

Інформаційну базу дослідження становлять матеріали Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, публікації іноземних та вітчизняних вчених економістів, аналітичні розрахунки автора та інші інформаційні ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів. Основним науковим результатом дисертаційного дослідження є обґрунтування та формування

теоретико-методологічних засад удосконалення підходів, напрямів і механізмів стимулювання інвестиційно-інноваційним розвитком підприємств у повоєнному відновленні України. Зазначені результати знайшли своє відображення у таких положеннях:

вперше

запропоновано механізм стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період як систему двох складових керуючої та керованої підсистем, сукупності форм і джерел інвестицій, взаємодія між якими відбувається через методи, інструменти та важелі впливу на процес розробки і реалізації інвестиційних рішень підприємства, з врахуванням мотивів здійснення ним інвестицій, наявного інтелектуального ресурсу і капіталу.

удосконалено

систему оцінювання рівня інвестиційного розвитку територій, яка відрізняється від існуючих впровадженням стандартизації показників оцінювання інвестиційного розвитку регіонів шляхом порівняння фактичного значення показника окремого регіону із значенням області-еталону, як критерієм його економічної доцільності і дозволить встановити рівень наростання диспропорцій темпів інвестиційного розвитку регіонів при формуванні інвестиційної політики підприємства і прийняття ефективних управлінських рішень ним;

концептуальну схему прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення, яку доповнено змішаним методом оцінювання інвестиційної діяльності підприємств (поєднує розрахунково-аналітичний, експертної оцінки, нормативний метод) і включає такі основні етапи: набір показників, що характеризують інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств; формування матриці вхідних даних для прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; аналіз динаміки фактичних показників та вибір рівняння тренду з огляду на національні тенденції в економіці; розрахунок прогнозних значень абсолютних

показників оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; визначення прогностичних відносних показників (за необхідності) оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; стандартизація (за необхідності) прогностичних значень оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; розрахунок прогностичних значень та їх інтерпретація оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, що сприятиме більш глибокому розумінню етапів оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства.

роботу зі створення та формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств (СУРСІДП) у повоєнному відновленні, яка має бути заснована на відміні від існуючих на використанні як системного, так і процесного підходу до управління, а також включити до неї систему моніторингу, прогнозування і планування інвестиційної діяльності з комплексним використанням методів, що забезпечить у межах перспективної інвестиційної політики підприємств оптимізацію обсягу резерву інвестиційного капіталу та вибір додаткових джерел фінансування, за рахунок мінімізації витрат і ризиків, властивих інвестиційно-інноваційній діяльності;

набули подальшого розвитку

трактування поняття «стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств» - пропонується розглядати як спонукання мотиву до здійснення сукупності практичних дій суб'єктів господарювання щодо реалізації інвестицій з урахуванням і досягненням сталого ефекту, яке на відміну від існуючого враховує інтелектуальний ресурс підприємства і дозволить забезпечити керуючий вплив на ефективність інвестиційної діяльності у режимі саморегуляції у повоєнному відновленні економіки;

визначення «ефективність інвестиційного процесу підприємства» пропонується розглядати як порівняння очікуваних результатів від інвестицій до фактичного їх значення на трьох рівнях макро-, мезо- та мікро та відрізняється можливістю не тільки в кількісному виразі отримати оцінку, а і виокремити

фактори позитивного (людській капітал і інтелектуальний ресурс, контроль таймінгу проєкту та ін.) і негативного впливу на інвестиційний процес для підприємства, що в свою чергу забезпечить нівелювання негативного вплив і підсилять фактори позитивної дії при розробці інвестиційної політики, інвестиційних проєктів і програм суб'єктів господарювання;

розподіл методів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства на методи «прямої і непрямой дії» в основу якого на відміну від існуючих покладено критерій мотиваційного навантаження, який передбачає, що перші – охоплюють заходи, що безпосередньо орієнтовані на досягнення кінцевого економічного результату – отримання комерційної вигоди від реалізації інвестиційних проєктів, другі – включають інструменти, спрямовані на формування сприятливого інституційного та економічного середовища, що забезпечить ініціативність і творчий підхід до інвестиційної роботи персоналу підприємства, розвиток людського капіталу і ресурсу підприємства, залучення творчих компетенцій та креативних здібностей фахівців з інших організацій, формування колективу висококваліфікованих спеціалістів із нестандартним мисленням, що сприяє підвищенню інноваційної спроможності підприємства, активізації процесів генерації нових ідей та рішень, а також створенню сприятливих умов для реалізації інвестиційних проєктів із високим рівнем доданої вартості.

Практичне значення одержаних результатів. полягає у тому, що завдяки комплексному науковому дослідженню проблем покращення національного інвестиційного середовища була удосконалена концептуальна схема прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення та надані обґрунтовані рекомендації щодо формування ефективної організаційної структури управління інвестиційною привабливістю підприємства на основі забезпечення ефективних зв'язків між керуючою і керованою підсистемами, між службою управління й іншими функціональними системами управління підприємством, стабільного зворотного зв'язку всіх учасників.

Результати дисертаційної роботи використано у практичній діяльності ТОВ «Торговий Дім «Р-Трейд»; ТОВ «Старвей Агро», Консорціуму «Союз Буд», а також у навчальному процесі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України при викладанні дисциплін «Стратегічний інноваційний облік, контроль і аналіз», «Економіка та організація інноваційної діяльності», «Сталий розвиток».

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та практичні рекомендації є результатом особистих досліджень автора та становлять його індивідуальний науковий внесок. Дисертаційна робота є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням, у межах якого розв'язано актуальне наукове завдання – розроблено теоретико-методичні засади формування інструментарію стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у процесі повоєнного відновлення економіки України.

Отримані наукові результати становлять вагомий внесок у розвиток теорії та практики економіки і управління національним господарством, зокрема в частині удосконалення механізмів інвестиційної політики, підвищення ефективності функціонування підприємств та забезпечення стійкого економічного зростання в умовах посткризової трансформації. Внесок автора в колективно опублікованих працях набув конкретизації у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Отримані результати досліджень були представлені на 4 міжнародних конференціях: «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи» (Одеса, 4-5 жовтня 2024р.); «Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку регіону» (м. Київ, 30 квітня 2025 року); «Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи» (м. Київ, 25 травня 2025 р.); «Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи» (м. Київ, 25 травня 2025 р.).

Отримані результати досліджень висвітлювалися та обговорювалися на 1 всеукраїнській науково-практичній конференції: «Розвиток системи обліку,

аналізу, аудиту та оподаткування в Україні: теорія, методологія, організація», (Київ, 28 березня 2025р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані в 10 наукових працях, серед яких 5 статей – у наукових фахових виданнях, 5 публікацій – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 6,6 д.а., з яких особисто здобувачеві належать 4,6 д.а.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, які викладено на 218 сторінках друкованого тексту. Матеріали дисертації містять 23 таблицю та 28 рисунок, які наведено на 32 сторінках. Список використаних джерел із 195 найменувань наведено на 18 сторінках, 4 додатка – на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

1.1. Теоретико-методичні складові стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства

В сучасних реаліях особливого значення набуває створення сприятливого інвестиційного середовища, що забезпечить сталий розвиток економіки. Не секрет, що інвестиції є рушійною силою для створення нових підприємств, сталого розвитку існуючих і виникнення нових видів діяльності, впровадження інноваційних технологій. Тому переоцінити значення інвестиційно-інноваційної діяльності неможливо, що пояснює жвавий інтерес науковців і дослідників в цьому напрямку.

Питання інвестицій є важливою складовою, що враховується при розробці соціально-економічної програми сталого розвитку кожної держави і Україна не є виключенням, не зважаючи, на військовий стан, що підтверджується низкою законодавчих актів прийнятих як напередодні військової агресії так і в теперішній час [66, 93], що забезпечує стимулювання залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій шляхом оптимізації вимог до інвестиційних проєктів із значним обсягом капіталовкладень, удосконалення форм державної підтримки їх реалізації, а також створення сприятливого інституційного середовища для розширення кола потенційних інвесторів. Реалізація таких підходів сприятиме збільшенню кількості масштабних інвестиційних проєктів, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку регіонів, у яких ці проєкти будуть впроваджуватися.

В умовах військового стану і зниження купівельного попиту населення збереження та підвищення конкурентоспроможності підприємств на ринку є важливим завданням для уряду, запорукою його економічної безпеки. У сучасних умовах трансформації економіки України важливим чинником

забезпечення сталого розвитку підприємств виступає покращення інвестиційного клімату, що передбачає створення сприятливих умов для залучення капіталу. Теоретичні дослідження провідних економістів свідчать про те, що підвищення інвестиційної привабливості підприємств для внутрішніх та зовнішніх інвесторів є ключовим завданням державної економічної політики. У цьому контексті особливого значення набуває ефективне управління інвестиційною діяльністю, яке має базуватися на системному підході до стимулювання та активізації інвестиційних процесів.

З огляду на виклики, що постали перед національною економікою у повоєнний період, актуальним є впровадження нових концептуальних підходів до управління інвестиційною діяльністю підприємств. Це передбачає не лише удосконалення механізмів залучення інвестицій, а й формування інституційного середовища, здатного забезпечити довгострокову стабільність, економічну безпеку та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.

Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств є запорукою сталого розвитку економіки держави в цілому і ресурсом для сталого розвитку в повоєнний період.

Означені питання завжди були у центрі економічних досліджень науковців і фахівців і, що головне, будуть і у майбутньому. Серед видатних дослідників в цьому напрямі можна виділити: Р. Дорнбуш, Дж. Кейнс, С. Деньга, С. Фішер, В. Куценко, Р. Шмалензі, Я. Головка, В. Геєць, М. Герасимчук, В. Кравців, О. Шерстюк, Ю. Краснобокий, Т. Кулініч, С. Бардаш, Р. Турко, А. Череп, М. Чумаченко, В. Базилевич, В. Беренс, І. Бланк, А. Верба, Д. Зверев, М. Леви, А. Мазаракі, С. Мочерний, А. Музиченко, Ю. Шарова, У. Шарп, О. Шерстюк, Т. Ямагучи та ін. Проте недостатньо розкритими залишаються теоретичні, методичні і практичні аспекти щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в повоєнний період, що є складним та багатоаспектним завданням.

У межах теоретичного аналізу категоріального апарату інвестиційно-інноваційної діяльності доцільним є уточнення базових дефініцій, що становлять

основу для формування ефективної системи стимулювання інвестиційної активності підприємств. Згідно з чинним законодавством України, інвестиції визначаються як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний або екологічний ефект [52, 53]. Таке нормативне трактування поняття «інвестиції» дозволяє розглядати їх не лише як економічну категорію, а й як інструмент реалізації стратегічних цілей розвитку підприємств і регіонів, що особливо актуально в умовах повоєнного відновлення національної економіки. Визначення сутності інвестицій, а також підходів і методів їх стимулювання, є необхідним етапом у побудові концептуальної моделі управління інвестиційною діяльністю, орієнтованої на забезпечення сталого економічного зростання.

Слід зазначити, що трактування даної категорії буде різнитись в залежності від мети дослідження, основні визначення представлено в табл. 1.1.

У процесі теоретичного осмислення сутності інвестиційно-інноваційної діяльності важливо враховувати, що не всі форми вкладення ресурсів можуть бути кваліфіковані як інвестиції. Згідно з сучасними економічними підходами, для того щоб вкладення набули статусу інвестицій, вони мають відповідати низці визначальних критеріїв. По-перше, інвестори, які здійснюють капіталовкладення, мають чітко окреслені цілі, що можуть бути як економічними, так і соціальними чи екологічними. По-друге, вкладені ресурси повинні генерувати прибуток або інший позитивний ефект для інвестора. По-третє, інвестиції передбачають визначені часові рамки, протягом яких очікується реалізація проекту та отримання результатів. І, нарешті, інвестиційні ресурси характеризуються ринковими параметрами — ціною, попитом і пропозицією, що впливають на їхню ефективність та доцільність використання. Таким чином, дотримання зазначених критеріїв є необхідною умовою для класифікації вкладень як інвестицій, що дозволяє забезпечити їхню результативність та відповідність стратегічним цілям підприємства [56].

Як бачимо, визначення є досить різними і всі вони будуть відбивати мету

та ціль досліджень науковців, фактори впливу на інвестиційне середовище, що склалося в державі, пріоритетні напрями розвитку національної економіки.

Таблиця 1.1

Дослідження трактування категорії «інвестиції»

[узагальнено автором на основі 34, 44, 52, 163, 187,188]

Автор	Визначення
ЗУ «Про інвестиційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV	це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект
Н.В. Ігошин	це витрати грошових засобів, які направлені на відтворення капіталу, його підтримку та розширення. В найбільш загальній формі інвестиції – це вкладення вільних грошових засобів у різні форми фінансового та матеріального багатства»
У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейлі	це відмова від визначеної цінності в теперішній час за (можливо, невизначену) цінність в майбутньому
І. В.Теплова	це поточні вкладення різноманітних ресурсів із метою отримання прибутку в майбутньому
В.В. Селезньов	довгострокові вкладення капіталу в різні галузі народного господарства з метою отримання прибутку
Н. В. Кретьова, О. І. Мокрецова	інвестиції являють собою довгострокове вкладення приватного чи державного капіталу в різні галузі національної або зарубіжної економіки з метою отримання прибутку
І. А. Бланк	це вкладення капіталу у всіх його формах у різноманітні об'єкти (інструменти) його господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного або позаекономічного ефекту, отримання якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику та ліквідності
Ю.Н. Воробйов та Є.І. Воробйова	економічна категорія, яка характеризує процес вкладення інвестиційних ресурсів, що направляються на просте та розширене відтворення капіталу економічної системи, розвиток інноваційної діяльності з метою отримання більшого об'єму ВВП, доходу у формі підприємницького прибутку, дивіденду або відсотка
А. Б. Борисов	це сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень приватного або державного капіталу в різні галузі національної (внутрішні і.) або зарубіжної (закордонні і.) економіки з метою отримання прибутку: грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери, технології, машини, устаткування, ліцензії, в тому числі і на товарні знаки (кредити, будь-яке інше майно або майнові права, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку (доходу))

Продовження табл. 1.1

Автор	Визначення
Є. В. Балацький, Р. В. Павличенко	економічна природа інвестицій полягає у використанні додаткової частки суспільного продукту, національного доходу для збільшення кількості та якості елементів продуктивних сил суспільства
М. Денисенко	Інвестиції – рушійна сила процесів економічного зростання, відновлення виробничого апарату та підвищення добробуту населення
С. В. Мочерний	інвестиції – це довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку
А. В. Череп	це всі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в реальні та фінансові активи з метою отримання прибутку (доходу)

У контексті поставлених завдань перед дослідженням розглянемо визначення поняття «інвестиційна діяльність».

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» під інвестиційною діяльністю розуміється - сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [52].

Згідно з положеннями чинного законодавства України, інвестиційна діяльність здійснюється на основі різних форм інвестування, що охоплюють широкий спектр суб'єктів та джерел фінансування. Зокрема, інвестування може здійснюватися громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками, товариствами, громадськими та релігійними організаціями, а також іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності. Окремо виділяється державне інвестування, яке реалізується органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету, позабюджетних фондів, позичкових ресурсів, а також державними підприємствами та установами — за рахунок власних і залучених коштів. Важливу роль відіграє інвестування, здійснюване органами місцевого самоврядування, що спрямоване на розвиток територіальних громад. Крім того, законодавство передбачає можливість іноземного інвестування, яке здійснюється іноземними громадянами, юридичними особами та державами, а

також спільного інвестування, що передбачає участь як українських, так і іноземних суб'єктів господарювання [52].

У межах теоретичного аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності важливо враховувати її багатогранну природу, що відображається у різноманітних наукових трактуваннях. Так, згідно з визначенням, наведеним у сучасній економічній літературі, інвестиційна діяльність розглядається як сукупність заходів та дій інституційних одиниць різних секторів економіки, спрямованих на вкладення попередньо сформованих із заощаджень та запозичень інвестиційних ресурсів з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [47].

У своїх дослідженнях Т. Затонацька акцентує увагу на складності інвестиційно-інноваційної діяльності, визначаючи її як комплекс дій, що формують інвестиційний цикл — від прийняття рішення про інвестування до досягнення запланованих результатів, зокрема окупності вкладень та отримання прибутку або соціального ефекту [55].

Інвестиційну діяльність як сукупність рішень та відповідних дій, спрямованих на перетворення заощаджень в інвестиції, що передбачає активну участь суб'єктів господарювання у процесі формування інвестиційного капіталу трактує С. Панчишин [132].

Узагальнюючи наукові позиції, можна стверджувати, що інвестиційна діяльність є ключовим чинником соціально-економічного та інноваційного розвитку територій, міст і регіонів, оскільки вона сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів, покращанню якості життя населення та формуванню основи для сталого економічного зростання.

Можемо зробити висновок, що дослідники даного напрямку економічної науки здебільшого єдині у думці щодо сутності інвестиційно-інноваційної діяльності і розглядають її як діяльність, метою якої є отримання доходу і/або досягнення соціального ефекту.

Для отримання ефективності від інвестиційно-інноваційної діяльності необхідно чітко розібрати її базові теоретико-методологічні аспекти, а саме:

елементів, суб'єктів, інструментів і об'єктів вкладення інвестиційного капіталу.

Досить ґрунтовні наукові нароби у цьому напрямку зробив О. Ульянченко. Ґрунтуючись на його дослідженні можемо виокремити [180]:

1. Елементи інвестиційно-інноваційної діяльності:

внутрішніх і зовнішніх джерел формування інвестиційного капіталу, серед яких: кошти амортизаційного фонду, прибуток підприємств, заощадження населення, бюджетні ресурси, а також фінансові ресурси кредитно-інвестиційних установ; у контексті регіонального та національного рівнів джерела інвестицій класифікуються як національні та іноземні.

важелі, фактори та умови мобілізації зазначених джерел, що визначають динаміку формування та руху інвестиційних потоків.

механізми оцінювання інвестиційної привабливості об'єктів інвестування на рівні підприємства, регіону та держави, аналіз структурних пропорцій та визначення пріоритетних напрямів їх розвитку. До інструментів реалізації належать інвестиційні стратегії, концепції, програми розвитку та конкретні інвестиційні проекти, що спрямовані на підвищення якості та ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності.

2. Суб'єкти інвестиційно-інноваційної діяльності: населення, держава, інвестиційні інститути та об'єкти інвестування. Інвестиційна поведінка населення формується на основі досліджень його схильності до споживання та заощадження, що впливає на механізми формування інвестиційних потоків. Державна інвестиційна політика реалізується на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях, охоплюючи методи регулювання інвестиційних ринків. Інвестиційна діяльність господарюючих суб'єктів охоплює управління основним і оборотним капіталом, а також застосування економіко-математичних моделей для прогнозування інвестиційної стратегії підприємств, галузей і регіонів, зокрема в межах амортизаційної політики.

3. Інструменти та об'єкти інвестування:

портфельне інвестування, що передбачає вивчення поведінки інвестора на фінансовому ринку та аналіз ефективності вкладень у фінансові інструменти, емітовані державними та приватними структурами.

самоінвестування суб'єктів господарювання, що включає формування власного портфеля цінних паперів та реалізацію інвестиційних проєктів за рахунок внутрішніх ресурсів.

Суб'єкти і об'єкти інвестиційно-інноваційної діяльності представлено на рис. 1.1 та 1.2.

У структурі інвестиційно-інноваційної діяльності важливе місце посідає класифікація її суб'єктів, що дозволяє комплексно охопити всі сторони інвестиційного процесу. До основних суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності належать держава, фізичні та юридичні особи, міжнародні інституції та організації. У межах інвестиційного процесу ці суб'єкти можуть виконувати різні функції, зокрема: інвесторів, замовників, підрядників, користувачів, виконавців робіт, постачальників, а також представників банківських, страхових, посередницьких структур і інвестиційних бірж.

Особливу увагу слід приділити суб'єктам, які поєднують декілька функціональних ролей у межах одного інвестиційного проєкту, що зумовлює необхідність гнучкого підходу до управління інвестиційними процесами. Така багатофункціональність суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності потребує розробки відповідних механізмів координації, регулювання та моніторингу, що забезпечують ефективну реалізацію інвестиційних стратегій на різних рівнях економічної системи.

У структурі інвестиційно-інноваційної діяльності важливе місце займає класифікація її об'єктів, що дозволяє визначити напрями ефективного вкладення інвестиційного капіталу. До основних об'єктів інвестування належать новостворювані та модернізовані основні фонди, а також оборотні кошти, що функціонують у різних секторах національного господарства. Особливу категорію становлять незавершені об'єкти інвестування, які до моменту їх

приймання та оплати інвестором (замовником) вважаються пайовою власністю суб'єктів інвестиційного процесу.

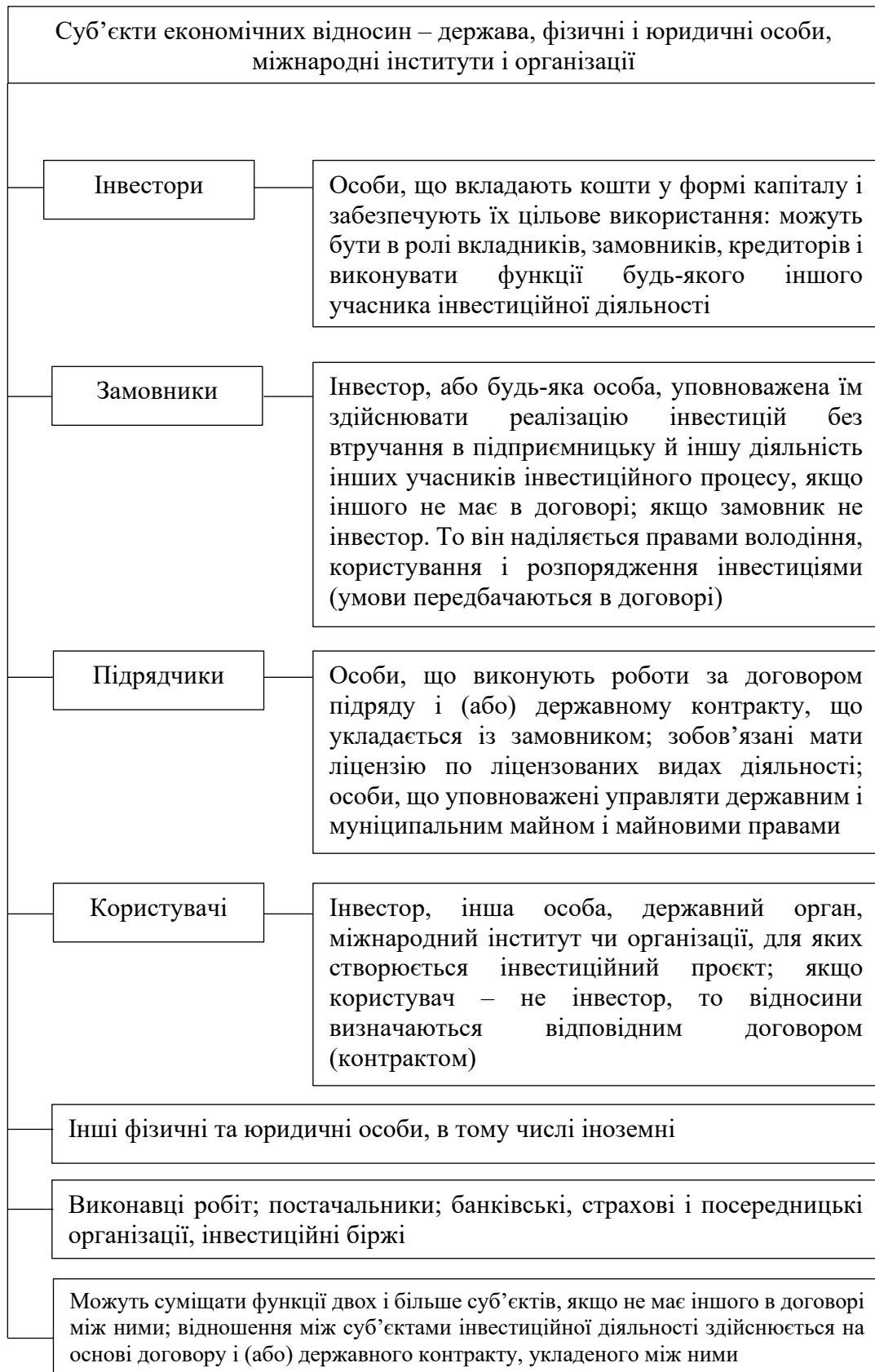

Рис.1.1. Суб'єкти інвестиційно-інноваційної діяльності [34]

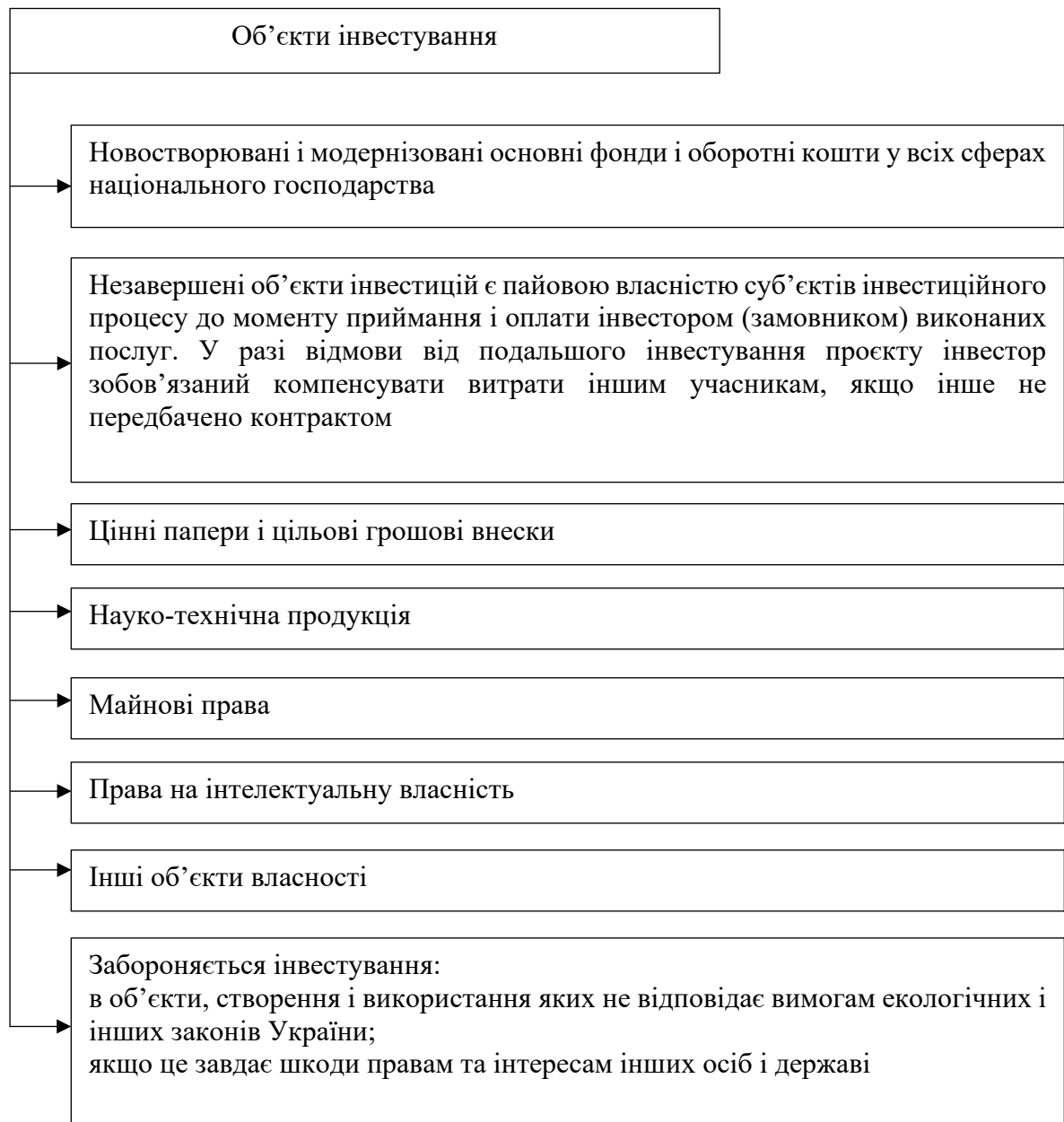

Рис.1.2. Об'єкти інвестування [34]

Слід зазначити, що економіка України до військового стану мала певні проблеми, і звісно, на сьогодні інвестиційний середовище держави знаходиться в критичному стані. Це зрозуміло, але необхідно думати про майбутнє і прораховувати впровадження передових прийомів збільшення інвестиційної привабливості для забезпечення вибору більш високо ефективних для підприємств. Навіть з позицій сьогодення можемо сказати, що до важливих видів діяльності в майбутньому будуть відноситись оборонна промисловість, сільське господарство, торгівля та інші. На кожен вид діяльності, галузь впливає як

зовнішні фактори так і внутрішні, тому здібність адаптуватись і якомога швидше підналаштуватись під запит ринку і є майстерністю осіб, що приймають інвестиційні рішення на підприємстві.

Інвестиційна діяльність підприємства виступає фундаментом його сталого розвитку, оскільки саме вона забезпечує реалізацію стратегічних цілей та формує основу для довгострокової економічної стабільності. Ефективне управління інвестиційними процесами потребує розробки комплексної інвестиційної стратегії, яка має бути чітко орієнтована на досягнення визначених цілей підприємства і повинна бути узгодженою з загальною стратегією розвитку підприємства задля досягнення основних цілей.

Інвестиційна стратегія є базою для формування інвестиційної політики суб'єкта господарювання, в межах якої підприємство реалізує інвестиційні проекти та інвестиційні плани. Тому важливим моментом у формування інвестиційної стратегії, її узгодженні із загальною стратегією розвитку підприємства є ретельна деталізація розроблених інвестиційних програм в довгостроковій перспективі.

Інвестиційна діяльність підприємства відіграє ключову роль у вирішенні широкого спектра проблем, що виникають у ринкових умовах господарювання. Зокрема, вона сприяє подоланню наслідків кризових явищ, розширенню масштабів товарообігу, забезпеченню довгострокової ефективності функціонування, модернізації матеріально-технічної бази, а також налагодженню нових каналів збуту продукції.

Інвестиційна діяльність може охоплювати узгодження та реалізацію різних інвестиційних проектів, однак її обов'язковою умовою є орієнтація на досягнення економічного або соціального ефекту при одночасному мінімізації ризиків. У цьому контексті особливого значення набуває узгодження напрямів інвестиційної активності підприємства з його стратегічними цілями, орієнтирами та завданнями. Управління інвестиційною діяльністю має стратегічний характер, оскільки воно спрямоване на забезпечення довгострокового сталого розвитку підприємства, підвищення його

конкурентоспроможності та адаптацію до змін зовнішнього середовища. Такий підхід дозволяє підприємству не лише ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки, а й формувати потенціал для інноваційного зростання.

Як відомо, забезпечення будь-якої довготермінової стратегії розвитку підприємства потребує чималих коштів: зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування, тим паче все що пов'язане з інвестиціями, які за своєю природою пов'язані з науково-технічним прогресом, новаціями у виробництві, оновленням і модернізацією необоротних і оборотних активів та ін. В сучасних умовах пошук зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності особливо складне і водночас вкрай необхідне завдання для топ керівників підприємства. Це пов'язане з тим, що хто відстав на технічному рівні, відстав на десятиліття. Тому, Україна не може собі дозволити таку ситуацію, для національної економіки вкрай важливо незважаючи на військовий стан намагатись тримати певний рівень технологічного оновлення за всіма видами діяльності, що дозволить у повоєнний період вийти на європейський ринок з конкурентними перевагами. Зрозуміло, що охопити всі види діяльності і галузі це нереальне завдання, але навіть декілька ефективних напрямів діяльності дозволять втримати національну економіку на конкурентних позиціях в європейському просторі.

Тому, основний виклик національної економіки у військовому стані ставить складну задачу знайти інвестиційні ресурси при майже відсутності пропозицій від зовнішніх джерел. Підприємства в першу чергу повинні шукати власні резерви для інвестиційно-інноваційної діяльності, розглядати напрями диверсифікації своєї діяльності з урахуванням прийнятих програм розвитку і підтримки для певних галузей на державному рівні, наприклад, оборонної, інфраструктурної і т.д. Як відомо, основним внутрішнім джерелом для забезпечення своєї інвестиційно-інноваційної діяльності буде виступати прибуток підприємства, який окрім того що є джерелом інвестування є і показником привабливості при виборі кому надавати інвестиційну підтримку серед багатьох суб'єктів господарювання.

Тому, можемо сказати, що для підприємства інвестиційна привабливість стає головним пріоритетом при пошуку внутрішніх джерел акумуляції ресурсів і критерієм для залучення зовнішніх джерел ресурсів, яка досягається через ефективність діяльності суб'єкта господарювання, пошуку заходів її підвищення. Можемо стверджувати, що показник інвестиційної привабливості є певною мірою оціночним для ефективності діяльності підприємства в цілому, так як дозволяє накопичувати необхідні ресурси для реалізації проєктів і програм вкладень фінансових ресурсів і, як наслідок, для довгострокового сталого розвитку суб'єкту господарювання. Діяльність підприємства, що пов'язана з реалізацією інвестицій, розробкою інвестиційних програм, планів, проєктів, моніторинг потреб і інтересів інвесторів має носити постійний, довготерміновий характер.

Все вище означене, дозволяє зробити висновок, що інвестиційна привабливість є метою сучасного підприємства і досягнення певного рівня її виступає основним критерієм при формування стратегії сталого розвитку підприємств.

Багато наукових праць присвячено дослідженню інвестиційної привабливості підприємства та заходам її підвищення. С. Деньга та В. Куценко інвестиційну привабливість підприємства розглядають, як одну з ключових характеристик, що визначає його потенціал у залученні інвестиційних ресурсів. У науковій літературі вона розглядається як процес зіставлення інвестиційних можливостей підприємства з його потребами в капіталовкладеннях. Така оцінка передбачає порівняння декількох об'єктів інвестування за критеріями доцільності вкладення капіталу, з урахуванням перспектив розвитку, обсягів поточного збуту продукції, ефективності використання активів, рівня платоспроможності та фінансової стійкості [35]. При цьому акцент у дослідженнях робиться на оцінюванні ефективності поточної інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства, а також на організаційних аспектах реалізації інвестиційного процесу. О. Шабінський трактує інвестиційну привабливість як характеристику здатності підприємства, через залучення

інвестицій, ефективно вирішувати завдання, необхідні для досягнення цілей інвестування [190]. Це автор, наголошує, що підприємство повинно розробляти інвестиційні проєкти з урахуванням потенційних інвестиційних можливостей та інтересів власників фінансових ресурсів і притримується схожої думки з С. Деньга та В. Куценко, що демонстрація високої результативності діяльності підприємства є одним з основних критеріїв для прийняття інвестиційних рішень.

Інвестиційна діяльність підприємства охоплює не лише процеси ефективного використання наявних фінансових ресурсів, а й розробку методів залучення додаткового капіталу, що потребує підтримки інвестиційної привабливості, формування загальної інвестиційної стратегії та реалізації інвестиційних проєктів, орієнтованих на досягнення довгострокових результатів.

Реалізація інвестиційних проєктів підприємством є за своєю суттю складною, багатофункціональною і ресурсовитратною, що потребує від топ менеджерів застосування на постійній основі контрольних заходів щодо ефективності використання вкладених ресурсів у інтелектуальній, майновій і грошовій формі для отримання високих соціально-економічного результатів при мінімізації ризиків. Такі заходи внутрішнього контролю за інвестиційною діяльністю підприємства можна реалізувати внутрішню експертизу проєктів за участю топ менеджерів, керівників інвестиційних проєктів. Наукові джерела акцентують увагу на необхідності комплексної оцінки інвестиційних проєктів, яка має здійснюватися не лише за критеріями науково-технічної ефективності, а й з урахуванням впливу проєкту на бюджет підприємства, діяльність його структурних підрозділів, а також рівень ризику щодо досягнення прогнозованих результатів [183].

Вибір джерел фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства безпосередньо впливає на кінцевий результат від інвестицій з точки зору їх вартості, також напрямів використання інвестиційних ресурсів і їх ефективності. Перед підприємство завжди стоїть дилема або збільшити обсяги виробництва або модернізувати задіяні технології, активи. Модернізація

виробництва здебільшого пов'язана з більшими термінами інвестицій, але і очікуваний результат буде вище у вигляді зростання рівня рентабельності вкладення коштів, сталого розвитку і зростання інвестиційного потенціалу у майбутньому.

У зв'язку з цим, особливого значення набуває інтелектуальний ресурс підприємства, тому що тільки виважена інвестиційна стратегія в межах якої здійснюється інвестиційна діяльність, правильно організований контроль за реалізацією інвестиційних проєктів дозволяють найбільш ефективно використовувати інвестиційні ресурси, приймати ефективні інвестиційні рішення, збалансувати інвестиційні можливості з потребами забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання. Ефективність інвестиційно-інноваційної діяльності, її збалансованість з цілями і завданнями загальної стратегії сталого розвитку дозволяють збільшити конкурентні позиції суб'єкта господарювання, забезпечити його довгострокову ефективність в економічному середовищі.

Вивчення змісту і сутності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства дозволило запропонувати підходи до вдосконалення та стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств з урахуванням сучасних реалій і тенденцій економіки (рис. 1.3).

Такий підхід дозволить активізувати інвестиційну діяльність, що забезпечить сталий розвиток підприємств, економіки держави в цілому, створить нові робочі місця, наповнить Державний бюджет необхідними коштами.

Для того щоб підприємство мало змогу розвиватись, досягати мети стратегічних рішень, швидко адаптуватись до змін господарчого середовища, мати конкурентні переваги, задовольняти свої інтереси і попит покупців необхідні інвестиції, і не просто як одноразовий акт, а відпрацьований, можна сказати, протокольний механізм їх реалізації.

З боку держави, необхідно розробляти і впроваджувати певні заходи стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, задля створення умов посилення економічної безпеки на макрорівні.

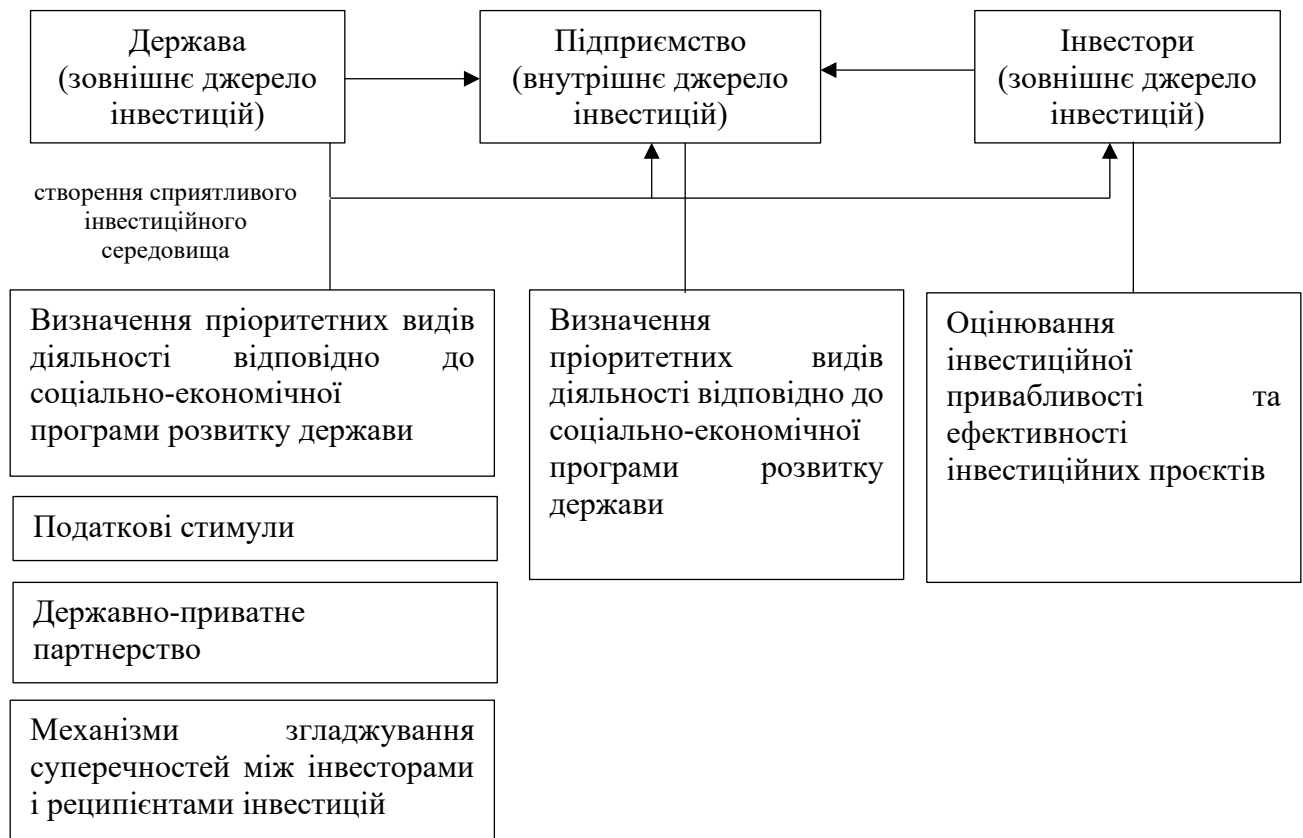

Рис. 1.3. Напрями стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства [розроблено автором]

До основних методів державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності відносять наступні: податкове стимулювання, фінансове стимулювання, стимулювання конкретних інвестиційних проєктів, інфраструктурне забезпечення (табл. 1.2.).

Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств надає спроможність для: технологічної модернізації, перебудови і удосконалення бізнес-процесів, збільшення масштабів суб'єкта господарювання, оптимізації витрат на виробництво і транспортування продукції, більш ефективного використання основних фондів, покращення умов праці персоналу та ін.

Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства забезпечує довгострокову стійкість, розкриття резервів і реалізацію ресурсного потенціалу, зміцнення ринкові позиції і конкурентних переваг суб'єкта господарювання.

Тому в дослідженні під стимулювання інвестиційно-інноваційної

діяльності підприємства будемо розуміти – спонукання мотиву до здійснення сукупність практичних дій суб'єктів господарювання щодо реалізації інвестицій з урахуванням і досягненням сталого ефекту.

Таблиця 1.2

Методи державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності [164]

Форми	Інструменти
Податкове стимулювання	Зниження ставки податку
	Інвестиційна податкова знижка
	Відміна податків на реінвестування '
	Податкові угоди з іншими країнами
	Податкові кредити
Фінансове стимулювання	Прискорена амортизація
	Пільгові кредити
	Інвестиційні гарантії
	Безвідсоткові кредити
Інфраструктурне забезпечення	Надання земельних ділянок у безоплатне користування або за пільговими цінами
	Надання необхідних приміщень у безоплатне користування або за пільговими цінами
Стимулювання конкретних інвестиційних проектів	Цільове фінансування ресурсо- і природозберігаючого обладнання
	Цільове фінансування проектів, зорієнтованих на підвищення кваліфікації, перепідготовку кадрів, поліпшення умов праці
	Сприяння у проведенні техніко-економічного обґрунтування проектів

Рушійною силою реалізації інвестиційно-інноваційної діяльності виступає система стимулів, що формує мотиваційне середовище для управлінського персоналу. Власники підприємств, визначаючи умови стимулювання, закладають залежність винагороди топменеджменту від результативності управлінських рішень, що забезпечує орієнтацію на ефективне досягнення стратегічних цілей.

У науковій літературі мотивація розглядається як ключовий внутрішній чинник, що детермінує поведінку людини. Так, Б. Генкін трактує мотивацію як процес досягнення особистих, групових і суспільних цілей, Н. Демчук та інші [33] – як сукупність психічних процесів, що надають поведінці енергетичного імпульсу та загальної спрямованості. М. Дяченко, Я. Качмарик [73] як сукупність

мотивів, що спонукають до досягнення мети. С. Захарін [56] – як сукупність спонукальних факторів (мотивів, потреб, ситуативних умов). О. Шабінський [190] – як процес стимулювання до діяльності, спрямованої на досягнення цілей організації. У свою чергу, І. Федун розглядає мотивацію як процес зовнішнього впливу, що створює умови для заохочення та спонукання до результативної праці [183].

Виникнення мотивації до розширення масштабів підприємства і насамперед через інвестиційну діяльність формується через розуміння топ менеджерами, що збільшення їхніх доходів залежить від прибутковості та ефективності діяльності суб'єкта господарювання, його ринкової вартості та сталого розвитку, ефективності прийнятих стратегічних рішень. Тому стратегічною метою стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства є постійна розробка та впровадження управлінських рішень по залученню та керуванню інвестиційними надходженнями.

Форми і методи стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства представлено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Форми і методи стимулювання інвестиційно діяльності підприємства

[систематизовано автором на основі [13]]

Прямої дії	Непрямої дії
1	2
Матеріальні: розмір заробітної плати; надбавки; премії; разові винагороди; пільги; страхування	Матеріальні: придбання акцій компаній; оплата членства в наукових товариствах; оплата участі в наукових конференціях; оплата участі у програмах професійного розвитку в суміжних галузях; право на інтрапренерство; оплата стажування, тренінгів
Нематеріальні: зміна статусу підрозділу і керівництва залежно від успіху інвестиційної діяльності; розвиток кар'єри	Нематеріальні: політика стабільності персоналу і розвитку професіоналізму усіх працівників підприємства; залучення до участі в нарадах вищого рівня управління; заохочення групової роботи, вільного обміну думками між керівником і підлеглими; культивування організаційних цінностей, що заохочують інвестиційно-активну поведінку персоналу

Методи стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства поділяються на інструменти прямої та непрямой дії, кожен із яких має специфічне мотиваційне навантаження. Засоби прямої дії безпосередньо орієнтовані на досягнення кінцевого результату — отримання комерційної вигоди від реалізації інвестиційних проєктів. Натомість інструменти непрямой дії спрямовані на формування сприятливого інституційного та організаційного середовища для активізації інвестиційної активності.

У цьому контексті доцільним є впровадження концепції партисипативного управління, яка передбачає залучення всіх працівників підприємства до процесу прийняття інвестиційних рішень. Реалізація цієї моделі можлива за умови створення обґрунтованої системи стимулювання ініціативності та творчого підходу до виконання професійних обов'язків, що сприяє не лише розвитку персоналу, а й формуванню колективу креативних фахівців, здатних нарощувати інтелектуальний та інвестиційний потенціал підприємства.

Розуміння внутрішніх механізмів мотивації дозволяє топменеджменту формувати ефективну політику управління інвестиційною діяльністю, створюючи умови для самореалізації працівників та забезпечення сталого розвитку підприємства. Як зазначено в наукових джерелах, мотив є внутрішньою спонукальною причиною, що визначає поведінку суб'єкта, тоді як стимул асоціюється з зовнішнім впливом, який спрямовує вибір певного типу поведінки [125].

Ефективність мотиваційних заходів значною мірою залежить від їх економічного підґрунтя. Використання економічних важелів дозволяє здійснювати керуючий вплив на інвестиційну діяльність у режимі саморегуляції, що формує інвестиційну активність працівників — поведінку, орієнтовану на ініціативну участь у вирішенні стратегічних завдань підприємства. Результатом такої активності є прийняття інвестиційних рішень, спрямованих на реалізацію цілей сталого розвитку (рис. 1.4).

Проведене дослідження доводить, що визначальну роль в стимулюванні інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств її активізації відіграє держава.

Визначення пріоритетних напрямів розвитку закріплених в соціально-економічній програмі держави, розробка заходів стимулювання інвестицій є основою формування інвестиційного середовища країни, визначення параметрів інвестиційного клімату, правового забезпечення і захисту як інвесторів так і об'єктів інвестування, зацікавленість закордонних інвесторів в вкладенні коштів.

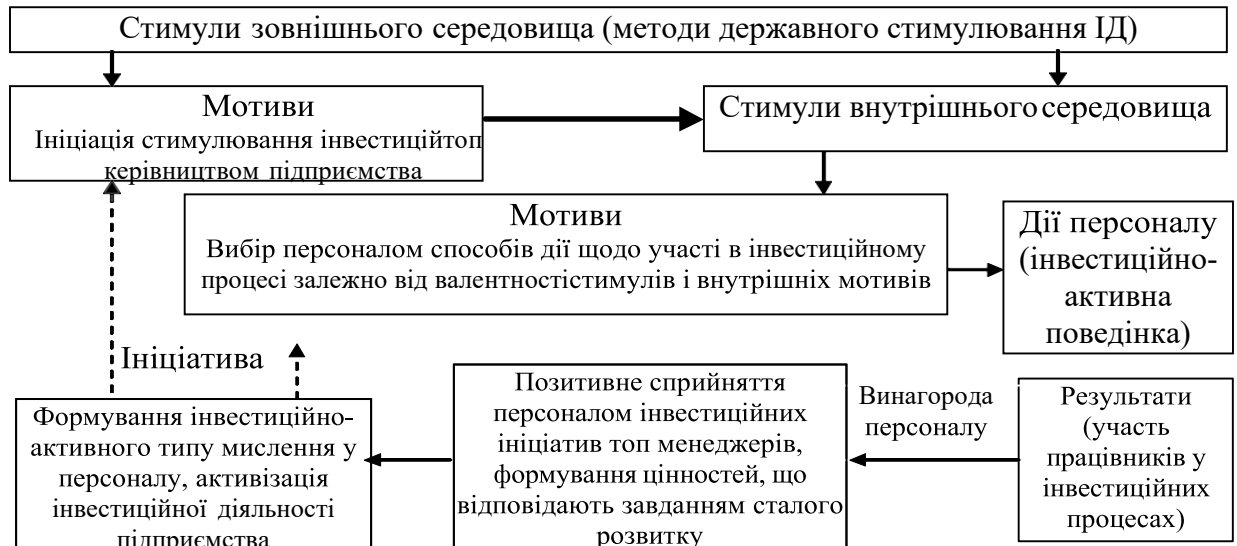

Рис. 1.4. Схема стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства [розроблено автором]

Окрім цього, держава може безпосередньо сама приймати участь в інвестиційному процесі шляхом вкладення коштів в пріоритетні проєкти в межах національних інтересів та заходів державно-приватного партнерства. Неможливо недооцінити роль держави в стимулюванні інвестиційних процесів ще і у сфері контролю та забезпечення правового поля інвестиційно-інноваційної діяльності, оскільки в держави є всі інструменти як по стимулюванню і дестимулюванню інвестицій, так і посилення контролю і його послаблення, заходів юридичного захисту всіх учасників інвестиційного процесу. Все вище означене, дозволяє стверджувати, що стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства є запорукою подолання кризових явищ, забезпечення економічної безпеки на національному рівні, спрямування інвестицій в стратегічно важливий для сталого розвитку, як держави так і підприємства, інноваційний напрям.

На думку авторів першочерговими заходами в стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності вітчизняних підприємства мають бути: визначення пріоритетних видів діяльності і закріплення їх в соціально-економічній програмі розвитку, розробити механізм відповідальності для всіх учасників інвестиційного процесу, створити умови для залучення закордонних інвесторів. Розробка заходів щодо залучення закордонних інвестицій з врахуванням національних інтересів, дозволить розкрити потенціал суб'єктів господарювання, що знаходяться зараз в стані глибокого дефіциту вільних коштів. Ще одним з важливих важелів впливу на стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства є податкові пільги та інструменти. Їх ефективне і виважене застосування дозволить вивільнити грошові кошти, які можуть бути спрямовані саме на інвестиційну активність суб'єктів господарювання. Безумовно заходи державно-приватного партнерства також сприятимуть стимулюванню інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства, оскільки держава є надійним партнером і учасником інвестиційного процесу.

Запропоновані заходи дозволять посилити економічні позиції підприємства і держави в цілому, наддадуть поштовх для розвитку і стимулюванню інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств і пріоритетних видів діяльності національної економіки.

Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства з огляду на проведене дослідження є запорукою і ресурсом для забезпечення сталого розвитку на всіх рівнях економіки. Авторами запропоновано таке визначення цього терміну: стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства – це спонукання мотиву до здійснення сукупність практичних дій суб'єктів господарювання щодо реалізації інвестицій з урахуванням і досягненням сталого ефекту. Найбільш ефективним заходами стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств на сьогодні є вдосконалення інвестиційного законодавства і розробка правових заходів захисту інтересів учасників інвестиційного процесу, підтримка з боку держави малого і середнього

бізнесу через податкові стимули та інструменти, інвестиційна активність самих підприємств.

1.2. Фактори ефективності інвестиційних процесів в ринкових умовах

Інвестиційна діяльність, як вже наголошувалась, є складним і багатокритеріальним процесом, на який впливає безліч факторів як окремо так і в сукупності. Один фактор може підсилювати або нівелювати другий. Розібратись в цьому питанні для забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності вкрай важливо, що дозволить підприємству визначити, які саме фактори актуальні для його діяльності. Необхідно зазначити, що обсяги інвестицій, привабливість галузі ніяким чином не гарантують ні рентабельність ні ефективність для інвестора і реципієнта. Це пов'язано як раз тим, що на позитивний результат від інвестиційно-інноваційної діяльності впливає безліч факторів. На сьогодні є багато наукових напрацювань з визначення факторів впливу на інвестиції, їх оцінки і класифікації, методів керування цим впливом, що ще раз підтверджує актуальність і важливість досліджень за даним питанням, оскільки одностайної думки не має і кожен дослідник виокремлює фактори відповідно до мети свого дослідження.

Соціально-економічна ефективність капіталовкладень визначається низкою чинників, серед яких: масштаби та напрями інвестування, інноваційність діяльності підприємства, раціональність використання ресурсів, відповідність очікуваним результатам, рівень ризику інвестиційного проєкту [17]. Додатковими важелями прийняття інвестиційних рішень можуть виступати: можливість реінвестування прибутку, економія податкових платежів, а також оцінка інвестиційних екстерналій та інтерналій.

Інвестиційні екстерналії — це зовнішні ефекти інвестиційних проєктів, які можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на суспільство. Їх оцінка дозволяє визначити соціальну значущість проєкту та його сприйняття

громадськістю. Інтерналії, як внутрішні побічні ефекти, можуть проявлятися у зміні іміджу підприємства, отриманні додаткових конкурентних переваг, появі нових напрямів інвестування або зростанні інноваційності. Врахування таких ефектів сприяє максимізації позитивних результатів та мінімізації ризиків [55].

Фактор ефективності інвестування визначає характер, динаміку та закономірності розвитку інвестиційного процесу. Рівень ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності є результатом дії відповідних факторів, що формують основу для прийняття стратегічних управлінських рішень у сфері інвестування [17].

З огляду на те, що інвестиційний процес і ефективність інвестиційно-інноваційної діяльності здійснює багаторівневий вплив на економіку, Л. Кучер пропонує розглядати фактори з позиції таких [95]: макрорівень (держава); мезорівень (регіон, вид діяльності, ринкові); мікрорівень (підприємства).

Автори погоджуються з таким підходом, тому розглянемо які саме фактори відносяться до запропонованих груп (рис. 1.5).

У процесі дослідження інвестиційно-інноваційної діяльності на макроекономічному рівні важливо враховувати комплекс факторів, які визначають загальні умови формування та реалізації інвестиційної політики держави.

Науковці [91, 95, 151] до таких факторів відносять: рівень ресурсного забезпечення капітальних та фінансових інвестицій, ступінь галузевої та регіональної концентрації інвестиційних ресурсів, інвестиційний клімат країни, який формується під впливом низки взаємопов'язаних складових [133]:

природно-географічні умови, зокрема геостратегічне положення, забезпеченість природними та людськими ресурсами;

економічна динаміка, що включає фазу економічного циклу, рівень інвестування, стабільність національної валюти, показники фінансової стабільності;

стратегія та тактика державної політики, її прозорість, послідовність, здатність реалізовувати стратегічні цілі та дотримуватись поточних зобов'язань,

ефективність структурної, бюджетної, грошово-кредитної, валютної політики, а також ставлення до іноземних інвесторів;

стан внутрішнього ринку, включаючи перспективи реалізації продукції та доступ до виробничих ресурсів;

Рис. 1.5. Багаторівнева система факторів ефективності інвестування [115]

виробничий потенціал, його ресурсозабезпеченість, здатність до виробництва інвестиційних товарів, потреба в інвестиціях;

фінансова система, її здатність акумулювати фінансові ресурси, забезпечувати їхній рух та цільове використання;

податкова система, рівень податкового навантаження, наявність стимулюючих механізмів;

ринок праці, зокрема наявність трудових ресурсів, їх вікову структуру, рівень кваліфікації та виробничу культуру;

інфраструктура, рівень розвитку транспортної, енергетичної, телекомунікаційної, житлової та готельної мережі;

інституційна система, включаючи врегульованість відносин власності, розвиток ринкових інститутів, наявність інституцій підтримки інвестицій, інформаційне забезпечення, правову та підприємницьку культуру;

зовнішньоекономічні відносини, динаміку та структуру поточних і капітальних операцій, участь у міжнародних організаціях та угодах;

соціально-політичну ситуацію, рівень соціальної напруженості, стабільність державної політики та її прогнозованість;

правове поле, якість національного законодавства, здатність держави забезпечити його виконання, рівень корупції та тінізації економіки.

Дослідження факторів макrorівня, управління їх впливом дозволяє сформулювати інвестиційну політику держави, визначити основні пріоритети соціально-економічної програми розвитку держави на майбутнє, врахувати виклики і ризики при здійсненні інвестиційної стратегії держави.

До факторів мезорівня, що діють на рівні галузей, регіонів та окремих сегментів ринку, науковці [62, 78, 154] відносять: ресурсне забезпечення інвестицій в основний капітал у межах регіональних та галузевих систем, а також на ринку нерухомості; ресурсний потенціал фінансових інвестицій, що формується на ринку цінних паперів; інвестиційну привабливість окремих регіонів, галузей та ринкових сегментів; інвестиційний потенціал відповідних територіальних та галузевих утворень.

Фактори ефективності інвестиційного процесу мезорівня впливають на соціально-економічний розвиток громад і територій, особливості територіального розташування видів господарської діяльності, дозволяють розробляти програми сталого розвитку громадам з визначенням пріоритетів на майбутнє.

На рівні окремих суб'єктів господарювання – підприємств, установ, організацій, індивідуальних та інституціональних інвесторів – діють фактори мікрорівня [77, 147, 189], серед яких: ресурсне забезпечення інвестицій в основні засоби підприємств, а також у фінансові інструменти інвестування; інвестиційні характеристики інструментів інвестування, зокрема якість та

конкурентоспроможність продукції, ефективність використання ресурсів, якість цінних паперів; інвестиційна привабливість підприємств, а також активів, що ними емітуються (цінні папери, об'єкти нерухомості).

Кожна група наповнена факторами ефективності інвестиційного процесу на своєму рівні не є вичерпною, її завжди можна доповнити відповідно до змін тенденцій на світовому ринку, винаходам науково-технічного прогресу та т.д. Але те, що можемо стверджувати, що кожна з цих груп факторів має вплив і взаємозв'язок одна з одною та має зворотній зв'язок між собою.

Ефективність інвестиційного процесу підприємства в дослідженні будемо розглядати з позиції, що її визначення базується на порівнянні очікуваних результатів від інвестицій до фактичного. Як вже наголошувалось в п. 1.1. Оцінити ефективність можна за допомогою інвестиційної привабливості, яку деякі науковці також розглядають як фактор ефективності.

Таким чином, визначення відхилень від очікуваного рівня ефективності інвестицій до фактичного дасть нам не тільки в кількісному виразі отримати оцінку, а і виокремити фактори позитивного і негативного впливу на інвестиційний процес для підприємства, що дозволить нівелювати негативний вплив і підсилити фактори позитивної дії при розробці інвестиційної політики, інвестиційних проєктів і програм суб'єктів господарювання.

Оцінювання впливу факторів ефективності інвестиційного процесу можемо за розрахунками показників з порівнянням їх з середніми загальнодержавними, галузевими, територіальними, подібних підприємств значеннями.

До оціночних показників макrorівня, що визначають загальні умови інвестиційно-інноваційної діяльності, належать [73, 76, 154]: рівень розвитку продуктивних сил та стан інвестиційного комплексу, що включає структуру виробництва, рівень розвитку робочої сили, стан ринку інвестиційних товарів і послуг; політичне та правове середовище, яке формується під впливом політичної волі органів влади, законодавчої та нормативної бази, заходів державної підтримки інвестицій, стабільності національної валюти, валютного

регулювання; фінансово-кредитна система, зокрема діяльність комерційних банків, парабанківських структур, інвестиційна політика Національного банку України; статус іноземного інвестора, що визначається режимом іноземного інвестування, участю міжнародних фінансових інституцій, наявністю спеціальних економічних зон; інвестиційна активність населення, яка залежить від стану ринку нерухомості, стабільності національної валюти, структури власності в державі.

Узагальнення зазначених факторів дозволяє сформувати багаторівневу модель оцінки інвестиційного середовища, що є основою для розробки ефективної інвестиційної політики та стратегічного планування інвестиційно-інноваційної діяльності на всіх рівнях економічної системи.

Насьогодні в Україні в режимі військового стану стає надскладно надати підтримку і захист інвесторам, а з іншого боку, саме інвестиційні ресурси допоможуть вивести країну з кризового стану, забезпечити формування сприятливого інвестиційного клімату. З боку Уряду України на сьогодні прийняти ряд законодавчих актів або адаптовані до умов військового стану, метою яких є надання гарантій для інвесторів: ЗУ «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків, «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні».

У 2024 році основним завданням прийняття та коригування законодавчих актів стало створення сприятливих умов для залучення стратегічних інвесторів до національної економіки. На державному рівні передбачено підтримку інвестиційно-інноваційної діяльності у пріоритетних секторах, зокрема: переробній промисловості, видобуванні корисних копалин з подальшою переробкою та збагаченням, транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності, логістиці, охороні здоров'я тощо.

Для отримання державної підтримки суб'єкти господарювання мають відповідати визначеним критеріям, серед яких: обсяг інвестицій в об'єкти

інвестування має становити не менше ніж еквівалент 12 млн євро, а термін реалізації інвестиційного проєкту не повинен перевищувати 5 років.

Відповідно, така ж методика оцінювання впливу на ефективність інвестиційного процесу може бути використана і для факторів мезорівня: рівень розвитку інвестиційної інфраструктури, оцінка інвестиційного клімату регіону або територій та ін.

У науковій літературі виокремлюються ключові показники, що дозволяють оцінити вплив факторів ефективності інвестиційного процесу на мезо- та мікрорівнях [62, 87, 90].

Оцінка ефективності інвестиційного процесу на мезорівні:

Рівень загальноекономічного розвитку регіону: частка регіону у ВВП та ВНД; обсяг промислового виробництва на душу населення; рівень самозабезпечення ресурсами; динаміка капітальних інвестицій; норма інвестицій в основний капітал.

Рівень розвитку інвестиційної інфраструктури: кількість будівельних організацій; обсяг виробництва будівельних матеріалів; забезпеченість енергетичними ресурсами; доступність транспортної інфраструктури.

Демографічні характеристики: частка населення регіону; трудові ресурси; співвідношення міського та сільського населення; рівень народжуваності, смертності, працездатності; рівень безробіття та кваліфікації працівників.

Соціально-економічні показники: середньодушові доходи; рівень заробітної плати; обсяг споживання матеріальних благ та послуг.

Рівень розвитку ринкових відносин: частка приватизованих підприємств; кількість підприємств з недержавною формою власності; кількість спільних підприємств, банківських установ, страхових компаній, бірж.

Умови життя в регіоні: криміногенна ситуація; частка шкідливих виробництв; середній радіаційний фон.

Оцінювання ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності також здійснюється з урахуванням специфіки окремих видів економічної діяльності [93, 96, 189], зокрема: значущість виду діяльності: роль продукції, її унікальність,

частка експорту, імпортозалежність, рівень забезпечення внутрішніх потреб; характеристика ринку збуту: рівень конкуренції, обсяги ринку, його потенціал; державне регулювання: законодавчі норми, податкова, амортизаційна та кредитна політика; соціальна значущість: кількість робочих місць, рівень заробітної плати, екологічна безпека; фінансові умови: прибутковість, оборотність активів.

Розглянемо показники оцінки впливу факторів ефективності інвестиційного процесу мікрорівня, вони є класичними і загальновідомими, їх можна розширювати відповідно до мети і завдань, які стоять перед дослідником.

До класичних показників, що використовуються для аналізу ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, належать [84, 92, 154]: показники ліквідності; показники ефективності діяльності; показники ефективності використання ресурсів (капіталовіддача, продуктивність праці); показники платоспроможності; рівень оплати праці; показники структури витрат (коефіцієнт витратності, рівень матеріальних та соціальних витрат); репутація підприємства на внутрішньому та міжнародному ринку; перспективи розвитку підприємства та можливості збуту продукції; динаміка курсу акцій та доходу на одну акцію.

Як вже наголошувалось на початку, інвестиційний процес є складним і багатокритеріальним, але головною його особливістю є вплив інтелектуального капіталу і ресурсу на його ефективність. Здібність топ менеджерів приймати правильні інвестиційні рішення, налагодити інвестиційний процес з максимальною ефективністю і результативністю на підприємстві, зібрати вмотивовану команду фахівців - все це є запорукою успіху, сталого розвитку суб'єкта господарювання навіть в складних економічних умовах. Прояв фактору людського капіталу можна побачити через систему управління, а саме фактори організації виробництва, праці і управління на підприємстві.

У зв'язку з цим, досить цікавими є пропозиції О.Ф. Кришан, що відніс то таких [86]: удосконалення управління і скорочення витрат на управління; удосконалення організації й обслуговування виробництва; удосконалення

організації і нормування праці; скорочення виробничих втрат від браку; покращання використання основних фондів; поліпшення матеріально-технічного постачання (організація своєчасних поставок сировини, матеріалів, комплектуючих, скорочення випадків порушення постачальниками договірних умов); скорочення транспортних витрат; інші фактори, що підвищують рівень виробництва, праці й управління.

Також, автори погоджуються з твердженням, що якість управлінських рішень, що приймаються, в ході реалізації інвестиційного проекту, безпосередньо залежить від рівня ефективності системи управління. Основними принципами управління інвестиційним проектом є: науковість; державне регулювання найважливіших галузей економіки; дотримання встановлених державою вимог до екології й охорони праці; правильний вибір і використання кадрів (відсутність необхідних фахівців може згодом повністю змінити хід реалізації інвестиційного проекту); централізація управління і досягнення поставлених цілей; єдиноначальність, мотивація трудової діяльності [83].

Ще одним важливим показником оцінювання впливу факторів мікрорівня ефективності інвестиційного процесу на сьогодні в умовах військового стану в Україні є - оцінка інвестиційної привабливості за допомогою показника терміну окупності. Враховуючи негативну динаміку за всіма економічними показниками, що притаманна для військового стану, інвестори перестраховуються і зацікавлені в реалізації короткотермінових інвестицій. Очевидно, що інвестиційні вкладенні короткотермінові є такими, що дозволяють підтримати поточний стан суб'єкта господарювання, не дозволяють забезпечити сталий розвиток підприємства і реалізувати інвестиційні стратегії. Тому, саме зараз, важлива підтримка держави як великого так і середнього, малого бізнесу, створення сприятливих умов для розвитку, що стане запорукою повоєнного відновлення держави, її економічної безпеки і суверенітету.

Безумовно запропонована оцінка впливу факторів на ефективність інвестиційного процесу повинна базуватись на використанні економіко-

математичних, статистичних методів і прийомів, побудові математичних моделей, прогнозних сценаріїв та ін.

Неможливо переоцінити важливість і вплив наукового обґрунтування напрямів інвестиційно-інноваційної діяльності й інвестиційної стратегії розвитку підприємства. Цей фактор забезпечить йому необхідний рівень ефективності використання інвестиційних вкладень і, як наслідок, дозволить отримати бажаний рівень доходності, стійкий фінансовий стан, високий рівень конкурентоспроможності в галузі, появи нових перспектив у майбутньому, збільшенні ринкової вартості суб'єкта як у абсолютному вигляді так і в зростанні ефективності вкладень на одиницю фінансових вкладень.

У процесі проведеного дослідження слід особливо наголосити на важливості врахування потреб споживачів при оцінюванні впливу факторів ефективності інвестиційного процесу. Визначення орієнтації інвестиційно-інноваційної діяльності на кінцевого споживача є ключовим чинником забезпечення її результативності. Як слушно зазначають С. Деньга та В. Куценко, компанії можуть інвестувати значні фінансові ресурси, впроваджувати передові технології, залучати висококваліфікованих фахівців та здійснювати глибокі маркетингові дослідження. Проте, за відсутності чіткого розуміння потреб клієнтів, такі зусилля, спрямовані виключно на розвиток та дослідження, можуть не забезпечити очікуваного ефекту. У найкращому випадку ефективність залишатиметься на незмінному рівні, а в гіршому – демонструватиме тенденцію до зниження [35].

Визначення факторів впливу на ефективність інвестиційного процесу для конкретного підприємства є пріоритетом в управлінні і його організації. Тому для забезпечення ефективності інвестиційного проєкту найважливішими факторами виступають: людській капітал і інтелектуальний ресурс; контроль таймінгу проєкту; перевірка початкових розрахунків і інформаційного забезпечення за показниками проєкту: рівнем інфляції, відповідність розрахункових відсоткових ставок за кредитами та ін.; аналіз причин відхилення від очікуваних показників інвестиційного проєкту, що обумовлюють різницю

фактичних цін від передбачених в інвестиційному проєкті цін енергетичних, матеріальних ресурсів, комплектуючих, які були закуплені в межах капіталовкладень на провідні будівельні об'єкти або для випуску продукції.

Слід зазначити, що контрольні повноваження в межах інвестиційного проєкту повинні надаватись керівникам вищої ланки за ним, оскільки передбачають широкі повноваження задля вчасного корегування певних параметрів з метою невілювання негативного впливу того чи іншого фактору. Якщо масштаби інвестиційного проєкту дозволяють, то було б раціонально навіть впровадити спеціальну службу з внутрішньої оцінки для прийняття ефективних управлінських рішень. Такий підхід дозволяє усунути негативні наслідки факторів впливу на ефективність інвестиційного процесу підприємства ще на ранніх стадіях і з найменшими наслідками.

1.3. Сучасна проблематика стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств

Розглянуті теоретичні основи здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства, сучасні методи її стимулювання на рівні держави і суб'єкта господарювання дозволили визначити особливості притаманні для інвестицій, а саме: суттєвий вплив інтелектуального капіталу і людського ресурсу, високий рівень ризикованості даного виду діяльності. В державі з веденим режимом військового стану, ризиковість є головною проблемою, а її подолання стратегічним напрямом у подальшому розвитку. В сучасних економічних реаліях військового стану аналіз ризику є надважливим напрямом інвестиційно-інноваційної діяльності, стратегічним завданням інвестиційної політики підприємства є напрями обмеження ризику, що забезпечить сталий розвиток для суб'єкта господарювання. В самій природі і сутності інвестиційно-інноваційної діяльності закладений ризик, тому ефективність інвестиційного процесу безпосередньо залежатиме від вміння прораховувати очікуванні

майбутні результати з огляду ступень ризикованості і розробляти заходи щодо мінімізування їх негативного впливу на прийняття інвестиційних рішень топ менеджерами і керівниками. Тому, для любого підприємства, будь-якої сфери діяльності особливо важливо сьогодні вміти розробляти внутрішні заходи щодо мінімізації ризиків, керування ними, формування механізмів їх попередження.

У межах дослідження внутрішні механізми нейтралізації інвестиційних ризиків розглядаються як сукупність контрдій, спрямованих на їх мінімізацію та диверсифікацію в умовах висококонкурентного середовища. Згідно з науковими позиціями [13], до таких механізмів належать:

наукове прогнозування, що дозволяє ідентифікувати потенційні ризики та оцінити їх можливі наслідки;

формування партнерських відносин, зокрема в межах державно-приватного партнерства (ДПП), що забезпечує розподіл ризиків між учасниками інвестиційного проєкту;

активізація внутрішніх резервів підприємства, що сприяє підвищенню його адаптивності до змін зовнішнього середовища;

освоєння нових джерел інвестиційних ресурсів, що розширює фінансові можливості підприємства;

розведення ризиків у часі, що дозволяє уникнути концентрації ризиків у короткостроковому періоді;

страхування можливих збитків, як інструмент фінансового захисту від непередбачуваних втрат;

інноваційна орієнтація інвестиційно-інноваційної діяльності, що забезпечує конкурентні переваги та стійкість підприємства до ризиків.

Поєднання інноваційного спрямування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства з іншими складовими комплексу надасть певного синергетичного ефекту від їх впровадження, оскільки здатний вивести суб'єкт господарювання на більш високий рівень конкурентоспроможності та рентабельності. Ця твердження буде вірним для підприємств любой сфери діяльності, галузі, у зв'язку з тим, що інноваційні інвестиції характеризуються

більш високим показником повернення, можливостями залучення грантів, зростанням попиту на наукоємні продуктів і послуг, отриманням податкових кредитів і інших податкових стимулів від держави, необхідністю покращення своїх конкурентних позицій, задля майбутньої інтеграції до Європейської союзу, впровадженням реінжинірингу бізнес-процесів відповідно до світових тенденцій ринку, що буде кореспондувати з інноваційним типом розвитку.

Уряд України реалізує низку заходів щодо подолання кризової ситуації, шляхом підтримки національного інвестора та залучення іноземного капіталу (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Інструменти подолання проблем інвестиційного середовища України

[узагальнено автором на основі 17]

№ з/п	Законодавче забезпечення	Статус впровадження	Інструмент
1	Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні».	внесено зміни 09.08.23	розширення сфер, у яких може реалізуватися інвестиційний проект із значними інвестиціями (додано сферу електронних комунікацій, діяльності з виробництва біоетанолу, який призначений для виробництва як компонент палива, виробництво біогазу та біометану); надання можливості заявнику не раніше ніж за 18 місяців до дати подання заявки до уповноваженого органу здійснити значні інвестиції в об'єкти інвестування в обсязі, що не перевищує 30 % загального обсягу значних інвестицій, необхідних для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями; надання можливості заявнику виступати інвестором із значними інвестиціями, якщо він є окремою юридичною особою створеною для реалізації інвестиційного проекту, та стороною спеціального інвестиційного договору, як інвестор; доповнення форм державної підтримки, а саме: компенсація за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законом, вартості збудованих заявником або інвестором із значними інвестиціями об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій

Продовження табл.1.4

№ з/п	Законодавче забезпечення	Статус впровадження	Інструмент
			тощо), необхідних для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями; компенсація витрат на підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж, необхідних для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями; звільнення від відшкодування втрат лісогосподарського виробництва для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями; зменшення межі розміру значних інвестицій (з 20 млн євро до 12 млн євро) та кількості створених нових робочих місць впродовж строку реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями, а саме: змінено та диференційовано вимоги щодо створення робочих місць для можливості залучення до інвестиційного процесу більшого кола суб'єктів господарювання - не тільки великих, але й середніх підприємств; встановлення можливостей для доопрацювання, а не повернення поданих інвестором документів, зокрема техніко-економічного обґрунтування та спеціального інвестиційного договору, в рамках проведення оцінки інвестиційного проекту із значними інвестиціями, а також можливості проведення переговорів із залученням представників уповноваженої установи для узгодження положень спеціального інвестиційного договору після отримання висновку про доцільність реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями та укладення спеціального інвестиційного договору; передбачення повернення державної підтримки в повному обсязі у разі недосягнення обсягу значних інвестицій, який визначений законопроектом (12 млн євро), неможливість збільшити обсяг державної підтримки, коли фактичний обсяг значних інвестицій більше, ніж визначений у спеціальному інвестиційному договорі, а також можливість корегування обсягу державної підтримки, якщо фактичний обсяг значних інвестицій менший, ніж передбачено спеціальним інвестиційним договором, шляхом внесення змін до такого договору.

№ з/п	Законодавче забезпечення	Статус впровадження	Інструмент
	Земельний кодекс України	внесено зміни	Доповнення положеннями щодо звільнення від відшкодування втрат лісгосподарського виробництва інвестора із значними інвестиціями для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями.
3	Закон України «Про індустриальні парки»	внесено зміни	Передбачає спрощений порядок надання в оренду чи власність земельних ділянок у межах індустриальних парків, довготривалість і сталість господарських відносин в рамках індустриальних парків, надання державного стимулювання для розвитку зареєстрованих індустриальних парків. Даний інструмент державного стимулювання може здійснюватися за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та з інших джерел, не заборонених законодавством, а також шляхом супроводу інвесторів місцевими і центральними органами виконавчої влади, профільними установами та організаціями у вирішенні ними питань, пов'язаних із розвитком індустриальних парків.
4	Закони України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні» (Закон № 2330)	прийнято 21.06.22	– звільнення від оподаткування ПДВ операції з ввезення на митну територію України у митному режимі імпорту нового устаткування (обладнання), що ввозяться учасниками індустриальних парків, виключно для власного використання під здійснення ними діяльності у сферах переробної промисловості або науково-дослідної діяльності на території (в межах) індустриального парку (без права надання в оренду, лізинг чи передачу в користування третім особам на будь-яких інших умовах); – звільнення від податку на прибуток протягом десяти років; – надання права органам місцевого самоврядування встановлення пільгових ставок податку на нерухомість і плати за землю.
5	Закони України «Про внесення зміни до статті 287 Митного кодексу України щодо створення сприятливих умов для діяльності індустриальних парків в Україні» (№ 2331)	прийнято 21.06.22	запроваджується звільнення від оподаткування митом нового устаткування (обладнання), що ввозяться учасниками індустриальних парків виключно для власного використання для здійснення ними діяльності у сферах переробної промисловості або науково-дослідної діяльності на території (в межах) індустриального парку (без права надання в оренду, лізинг чи передачу в користування третім особам на будь-яких інших умовах).

№ з/п	Законодавче забезпечення	Статус впровадження	Інструмент
6	Порядок виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.21 № 590.	внесено зміни	органи місцевого самоврядування можуть витрачати кошти місцевого бюджету на виготовлення проектної (проектно-кошторисної) документації, нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування зареєстрованих індустриальних парків, що розміщуються за їх територією.

Наведені інструменти подолання сучасних проблем в інвестиційному середовищі України представлені в табл. 1.4, з іншого боку, виступають напрямками стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. Їх запровадження покликані підвищити інвестиційну привабливість країни, стимулювати залучення стратегічного інвестиційного капіталу, сприяє зростанню конкурентоспроможності національної економіки і безпеки, підвищенню соціальної відповідальності бізнесу через запровадження державної підтримки великих інвестиційних проектів та створення нових робочих місць.

У контексті стимулювання інвестиційної активності в Україні важливу роль відіграють законодавчі ініціативи, спрямовані на удосконалення механізмів державної підтримки. Основною метою внесення змін до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» є активізація залучення як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій шляхом спрощення вимог до таких проектів, розширення форм державної підтримки та створення сприятливого інвестиційного клімату. Це, своєю чергою, сприятиме розширенню кола потенційних інвесторів, збільшенню кількості реалізованих інвестиційних проектів, а також розвитку регіонів, де ці проекти впроваджуватимуться [89]. Неможливо недооцінити ефективність провадження інвестиційного режиму «індустріальні парки», що на законодавчому рівні регламентується ЗУ «Про індустриальні парки».

Одним із ключових інструментів реалізації інвестиційної політики є індустріальні парки, які розглядаються як перспективні промислові майданчики для релокації підприємств з інших країн з метою диверсифікації ланцюгів постачання. Їх функціонування дозволяє суттєво скоротити час виходу компаній на ринок (Time-to-Market), враховуючи часові витрати на пошук локації, будівництво та введення об'єктів в експлуатацію [88].

Згідно з оновленим законодавством, ініціатори створення та керуючі компанії індустріальних парків отримали право на формування малих систем розподілу електричної енергії, що значно спрощує та прискорює процес підключення учасників парку до електропостачання [92].

Питанням створення та розвитку індустріальних парків в Україні опікуються не лише Уряд, а й центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні установи (зокрема ДУ «Офіс із залучення та підтримки інвестицій»), громадські організації, а також міжнародні партнери. Результатом такої міжінституційної взаємодії стало внесення змін до ЗУ «Про індустріальні парки» та розробка політики сприяння впровадженню моделі еко-індустріального парку.

З метою підвищення ефективності використання інструменту індустріальних парків Кабінетом Міністрів України було затверджено Стратегію розвитку індустріальних парків на 2023–2030 роки (розпорядження №176 від 24.02.2023). Основна мета цієї стратегії полягає у максимізації потенціалу індустріальних парків у межах процесу децентралізації управління, зупиненні деградації довкілля, створенні доданої вартості та нових кваліфікованих робочих місць [109].

Ще одним важливим інструментом подолання проблем інвестиційного середовища є державно-приватне партнерство (ДПП), реалізоване, зокрема, через механізм угоди про розподіл продукції. Відповідно до цього механізму держава делегує інвестору право на проведення геологорозвідувальних робіт, видобування корисних копалин та виконання супутніх завдань на визначеній ділянці надр. Інвестор здійснює ці роботи за власний рахунок і на власний ризик,

отримуючи компенсацію витрат та винагороду у вигляді частини прибуткової продукції [22].

Ефективне функціонування ДПП в Україні можливе за умови дотримання низки передумов, що визначені у стратегічних документах [88], зокрема: наявність потужного інституційного потенціалу та підтримки з боку міжнародних фінансових організацій (МФО) і інституцій фінансування розвитку (ДФІ); гарантії оплати для приватних партнерів; страхування ризиків, пов'язаних із можливим поновленням військових дій; чіткий перелік життєздатних проєктів; прозорі та стандартизовані процедури відбору інвесторів; доступність шаблонів тендерної документації для групи проєктів.

Попри наявність позитивних зрушень, інвестиційне середовище України продовжує стикатися з низкою системних проблем, серед яких: високе податкове навантаження: ставка податку на прибуток (18%) та ПДВ (20%) перевищують аналогічні показники у багатьох країнах Центрально-Східної Європи. Водночас, з огляду на відносно високу прибутковість капіталовкладень, ця різниця не є критичною перешкодою для інвесторів; корупція на всіх рівнях влади та непрозорість процедур прийняття рішень; недостатня ефективність механізмів захисту прав інвесторів; військовий стан, що спричиняє відтік капіталу та підвищує ризики для інвесторів, особливо іноземних, які стикаються з невизначеністю щодо гарантій збереження інвестицій в умовах збройного конфлікту [121].

У результаті цих чинників обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну за останні два роки зазнав суттєвого скорочення (табл. 1.5).

Як свідчать оновлені статистичні дані, у 2023 році приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну становив 4,25 млрд дол. США, що у 7,6 рази перевищує показник 2022 року [167].

Водночас, цей обсяг на 42% менший, ніж у 2021 році, що свідчить про поступове, але нестабільне відновлення інвестиційної активності. Основну частину ПІІ у 2023 році становили реінвестовані доходи – близько 3,2 млрд дол. США, що пояснюється обмеженнями на репатріацію дивідендів. Частка

реінвестицій у загальному обсязі ПІІ перевищила 74%, тоді як інші інструменти участі в капіталі становили лише 15%.

Таблиця 1.5

Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн. дол. США [166, 167]

Рік	Прямі іноземні інвестиції в Україну		Прямі іноземні інвестиції з України		Сальдо	
	млн. дол.	абс.Δ	млн.дол.	абс.Δ	млн.дол.	абс.Δ
2012	8401	+1194	1206	+1014	+7195	2.6%
2013	4499	-3902	420	-786	+4079	-43.3%
2014	410	-4089	111	-309	+299	-92.7%
2015	-458	-868	-51	-162	-407	-236.1%
2016	3810	+4268	16	+67	+3794	+1032.2%
2017	3692	-118	8	-8	+3684	-2.9%
2018	4455	+763	-5	-13	+4460	+21.1%
2019	5860	+1405	648	+653	+5212	+16.9%
2020	-868	-6728	82	-566	-950	-118.2%
2021	6687	+7555	-198	-280	+6885	-824.7%
2022	190	-6497	159	+357	+31	-99.5%

Накопичений обсяг ПІІ на початок 2024 року склав 55,2 млрд дол. США, що на 6,3% більше, ніж на початок 2023 року, але на 16,5% менше, ніж на початок 2022 року. Такий рівень інвестицій є недостатнім для повноцінного функціонування національної економіки, особливо в умовах воєнного стану, який суттєво обмежує фінансові ресурси держави.

До основних країн-інвесторів України станом на кінець 2023 року належать: Кіпр – 33,1%, Нідерланди – 19,5%, Велика Британія – 4,8%, Німеччина – 4,97%, Австрія – 3,2%, Люксембург – 2,5%, Франція – 2,2% [166].

Однак слід враховувати, що частина цих країн, зокрема Кіпр, Нідерланди та Люксембург, мають ознаки офшорних юрисдикцій, що створює ризики щодо прозорості походження інвестицій. Зокрема, інвестиції з Кіпру можуть бути репатрійованими коштами українських резидентів, які таким чином уникають оподаткування (табл. 1.6) [182].

У 2022 році обсяг капітальних інвестицій підприємств України становив 409,7 млрд грн, що на 39,2% менше, ніж у попередньому році. Найбільші обсяги освоєння капітальних інвестицій були зафіксовані у таких галузях: промисловість – 30,8%; сільське, лісове та рибне господарство – 12,6%; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 12,1%;

Таблиця 1.6.

Основні країни-інвестори в Україну, 2021 рік [182, 191]

№ з/п	Країна-інвестор	Обсяг інвестицій, млн. дол. США	У % до підсумку
1	Кіпр	8979,7	32,42
2	Нідерланди	6452,7	23,29
3	Велика Британія	2047,9	7,39
4	Німеччина	1824,7	6,59
5	Швейцарія	1532,9	5,53
6	Австрія	1018,8	3,68
7	Франція	753,6	2,72
8	Польща	612,8	2,21
9	Угорщина	544,8	1,97
10	Люксембург	489,3	1,77
11	Інші країни ЄС	3444,7	12,43
	Всього	27701,9	100,00

оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 9,0%; державне управління й оборона; обов’язкове соціальне страхування – 8,9%; будівництво – 8,0%; охорона здоров’я та надання соціальної допомоги – 4,3%; інформація та телекомунікації – 4,1%; операції з нерухомим майном – 3,5% [167].

Інтегральний показник індексу інвестиційної привабливості України, за даними Європейської Бізнес Асоціації, у 2023 році склав 2,44 бали з 5 можливих, що є незначним зниженням порівняно з 2,48 бали у другій половині 2022 року [148].

Для подолання означених проблем, авторами пропонується запровадити передовий досвід розвинених країн та успішних досвід країн пострадянського табору, як найбільш схожих за економічним середовищем і переліком інвестиційних проблем до України. Це свідчить про стриману оцінку інвестиційного клімату, хоча кількість компаній, які вважають інвестиції в Україну вигідними, зросла майже вдвічі.

У сучасних умовах для України надзвичайно важливо впроваджувати системні заходи стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, що сприятимуть економічному зростанню, подоланню інвестиційних бар’єрів та посиленню оборонної спроможності держави. Такий процес є складним і

довготривалим, потребує наукового обґрунтування, застосування економіко-математичних моделей та врахування світового досвіду повоєнного відновлення.

Серед податкових інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, що застосовуються у розвинених країнах, найбільш поширеними є: інвестиційний податковий кредит (відстрочення або знижка з податку на прибуток): у Канаді – 10–15%, у США – до 100% вартості інвестицій; податкові канікули, інвестиційні надбавки, спеціальні резерви, звільнення від сплати податків; пільги на реінвестування та податкові вирахування.

Наприклад, у Великій Британії широко застосовується механізм зменшення оподатковуваного доходу на суму інвестицій у НДДКР, у Франції – зменшення податку на прибуток на 50% різниці між інвестиціями звітного року та середнім обсягом за два попередні роки.

У контексті сучасного етапу розвитку України особливої актуальності набуває впровадження комплексу заходів, спрямованих на активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності, що є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання, подолання системних інвестиційних бар'єрів та, як наслідок, зміцнення обороноздатності держави в довгостроковій перспективі. Варто наголосити, що процес стимулювання інвестиційної активності є складним, багатофакторним і тривалим, не піддається реалізації в межах короткострокових стратегій, а потребує глибоких наукових досліджень, застосування економіко-математичних моделей та розрахунків, які мають базуватись на чітко визначених пріоритетах і індикаторах соціально-економічного розвитку, закладених у державній економічній політиці.

З огляду на суттєвий вплив геополітичних чинників зовнішнього середовища на інвестиційну активність, як на макроекономічному рівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання, дослідження механізмів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності мають здійснюватися на постійній основі. Це передбачає необхідність врахування ризиків, розробки адаптивних механізмів реагування на змінні умови господарювання, а також формування

системи пріоритетів інвестиційного стимулювання з урахуванням міжнародного досвіду, особливо в контексті повоєнного відновлення.

Світова практика засвідчує, що інвестиційна політика кожної країни формується під впливом унікального поєднання історичних, ресурсних, інституційних та соціально-економічних чинників, що визначають специфіку та пріоритети стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. Водночас, в Україні наразі відсутній позитивний досвід системного впровадження ефективних стимулів для активізації інвестицій, що зумовлює необхідність розробки цілеспрямованих заходів, орієнтованих на повоєнне відновлення, визначення галузевих пріоритетів економічного розвитку з урахуванням потреб оборонної безпеки та забезпечення сталого розвитку.

Ретроспективний аналіз міжнародного досвіду у сфері стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності дозволяє ідентифікувати найбільш ефективні інструменти, адаптовані до сучасного рівня економічного розвитку України та міжнародної зацікавленості у її відновленні. Зокрема, податкові стимули, незважаючи на їх високу ефективність, супроводжуються ризиками, пов'язаними з можливими податковими зловживаннями, що вимагає розробки чітких механізмів їх адміністрування та контролю, враховуючи значні витрати на податковий моніторинг.

До основних податкових інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності належать: податкові пільги на реінвестування, інвестиційні надбавки, податковий кредит, податкові вирахування та звільнення, податкові канікули, спеціальні інвестиційні резерви тощо. Найбільш поширеним інструментом у світовій практиці є інвестиційний податковий кредит, який передбачає відстрочення або зниження податку на прибуток у разі інвестування в новітні технології та інновації. Розмір такого кредиту, як правило, становить від 10–15% (Канада) до 100% (США) від вартості інвестицій [124].

Основні інструменти стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, що застосовуються в економічно розвинених країнах, узагальнено у табл. 1.7.

У практиці економічно розвинених країн застосовуються різноманітні механізми податкового стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, зокрема у сфері науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Так, у Великобританії широко використовується підхід, за якого витрати підприємств на інвестиції в НДДКР зменшують оподатковуваний дохід, що сприяє активізації інноваційної діяльності та технологічного оновлення виробництва.

У США та Канаді діє механізм податкової знижки в розмірі 20% на приріст інвестицій, за умови, що обсяг додаткових інвестицій у НДДКР не перевищує 50% сукупних витрат за визначений період. Такий підхід дозволяє стимулювати приріст інвестицій без надмірного навантаження на бюджет, зберігаючи баланс між підтримкою бізнесу та фіскальною стабільністю.

Таблиця 1.7

Інструменти стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств розвинених держав [узагальнено на основі 128]

Держава	Інструменти стимулювання
Великобританія	Диверсифікація регіональної структури залучення інвестицій, утворення вільних зон з пільговими умовами отримання віз і посвідки реєстрації для іноземних інвесторів, податкові важелі: податкові пільги на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), інвестиційний податковий кредит та прискорені норми амортизації
США	Система захисту прав інвесторів, стовідсотковий інвестиційний податковий кредит для енергетики, знижка з податку на прибуток для НДДКР і податкова знижка на приріст інвестицій, підтримка інновацій
Канада	Податкові важелі: інвестиційний податковий кредит, пільгові умови оподаткування активів, прискорена амортизація. Стимулювання здійснення НДДКР
Німеччина	Підтримка інновацій, зниження податкового тиску при здійсненні інвестиційної діяльності
Ірландія	Податкові важелі та інструменти: інвестиційний податковий кредит на рівні 100%; зниження ставка корпоративного податку для іноземних інвесторів до 12,5 %, а ставки з податку на прибуток для всіх до 10%; звільнення від сплати непрямих податків для підприємств, що створюють нові робочі місця в пріоритетних видах діяльності; скасування податку на прибуток для експортної діяльності та ін.

Французьке законодавство передбачає можливість зменшення суми податку на прибуток на 50% від різниці між обсягом інвестицій у НДДКР у звітному році та середнім рівнем таких інвестицій за два попередні роки. Цей інструмент дозволяє підприємствам частково компенсувати витрати на

інноваційні проєкти за рахунок прибутку, що створює додаткові стимули для нарощування інвестиційної активності в наукоємних галузях [123].

Попри високу ефективність податкових інструментів як засобу стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, на думку багатьох дослідників, пріоритетною має залишатися державна підтримка та система преференцій, що мають бути тісно пов'язані з обраною соціально-економічною стратегією розвитку країни. Особливого значення набуває можливість адресного спрямування таких заходів — за видами економічної діяльності, регіональною ознакою або категорією суб'єктів господарювання. Це, у свою чергу, розширює потенціал держави як у задоволенні об'єктивних потреб економіки, так і в забезпеченні ефективного контролю за цільовим використанням бюджетних ресурсів.

Серед країн з найбільш привабливим інвестиційним режимом вирізняється Великобританія. Її законодавство не містить обмежень щодо володіння нерухомістю іноземними фізичними чи юридичними особами, а також не встановлює обмежень щодо вибору напрямів інвестування. Додатковими чинниками інвестиційної привабливості виступають масштаб внутрішнього ринку, політична та економічна стабільність, а також високий рівень розвитку інфраструктури [6].

Водночас, для України особливо цінним є досвід країн пострадянського простору, які успішно реалізували реформи у сфері інвестиційної політики. Зокрема, Польща демонструє приклад системного підходу до стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, що включає: дотримання прозорих правил регулювання інвестицій, формування сприятливого інвестиційного клімату, активне використання маркетингових інструментів для формування позитивного іміджу країни, а також запровадження системи фінансової підтримки як для інвесторів (через субсидії), так і для місцевих органів влади (через сприяння розвитку регіональної інфраструктури). При цьому фінансова підтримка інвестицій в Польщі орієнтована на впровадження новітніх технологій,

виробництво конкурентоспроможної продукції та дотримання екологічних стандартів [145].

Узагальнюючи вищезазначене, можна виокремити ключові напрями подолання проблем інвестиційного процесу та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності: широке застосування податкових важелів та інструментів; забезпечення високого рівня захисту прав інвесторів незалежно від їх резидентного статусу; формування обґрунтованої інвестиційної політики, інтегрованої в загальну стратегію соціально-економічного розвитку держави; державна підтримка пріоритетних секторів економіки, що потребують оновлення основного капіталу; стимулювання міжнародного інвестування.

З урахуванням зарубіжного досвіду, основними інструментами подолання інвестиційної проблематики залишаються податкові пільги, які доцільно інтегрувати в процес удосконалення податкової системи України. Це сприятиме її гармонізації з нормами Європейського Союзу та підвищенню інвестиційної привабливості національної економіки. Особливу увагу слід приділити державній підтримці інвестицій у пріоритетні напрями, зокрема у сферу науки, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що є основою інноваційного розвитку держави.

Висновки до розділу 1

Під стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства будемо розуміти – спонукання мотиву до здійснення сукупності практичних дій суб'єктів господарювання щодо реалізації інвестицій з урахуванням і досягненням сталого ефекту.

Встановлено, що стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства забезпечує довгострокову стійкість, розкриття резервів і реалізацію ресурсного потенціалу, зміцнення ринкові позиції і конкурентних переваг суб'єкта господарювання. До основних складових стимулювання відносяться методи прямої і непрямой дії. Перші - пов'язані із досягненням

кінцевого результату – отриманням доходів від реалізації інвестицій. Другі - направлені на формування найбільш придатливого для інвестиційно-інноваційної діяльності середовища. В даному контексті ефективним буде реалізації концепції партисипативного управління (технологія управління персоналом, яка ґрунтується на залученні до прийняття інвестиційних рішень всіх працівників підприємства).

Запропоновано заходи стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності для вітчизняних підприємств: визначення пріоритетних видів діяльності і закріплення їх в соціально-економічній програмі розвитку, розробка механізму відповідальності для всіх учасників інвестиційного процесу, податкові пільги та інструменти, розвиток індустріальних парків і державного приватного партнерства.

Досліджено фактори ефективності інвестиційних процесів в ринкових умовах за трьома рівнями: макроекономічні, мезоекономічні і мікроекономічні. Дослідження факторів макрорівня, управління їх впливом дозволяє сформулювати інвестиційну політику держави, визначити основні пріоритети соціально-економічної програми розвитку держави на майбутнє, врахувати виклики і ризики при здійсненні інвестиційної стратегії держави. Фактори ефективності інвестиційного процесу мезорівня впливають на соціально-економічний розвиток громад і територій, особливості територіального розташування видів господарської діяльності, дозволяють розробляти програми сталого розвитку громадам з визначенням пріоритетів на майбутнє. До факторів останньої групи – мікрорівня, слід віднести ті, що діють на рівні підприємств, установ, організацій, індивідуальних і інституціональних інвесторів.

Визначено, що під ефективність інвестиційного процесу підприємства будемо розглядати порівняння очікуваних результатів від інвестицій до фактичного їх значення. Оцінити ефективність інвестиційного процесу підприємства можна за допомогою показника інвестиційної привабливості. Такий підхід дозволяє не тільки в кількісному виразі отримати оцінку, а і виокремити фактори позитивного і негативного впливу на інвестиційний процес

для підприємства, що дозволить нівелювати негативний вплив і підсилити фактори позитивної дії при розробці інвестиційної політики, інвестиційних проєктів і програм суб'єктів господарювання.

Виявлено, що головною особливістю інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства є вплив інтелектуального капіталу і ресурсу на її ефективність. Здібність топ менеджерів приймати правильні інвестиційні рішення, налагодити інвестиційний процес з максимальною ефективністю і результативністю на підприємстві, зібрати вмотивовану команду фахівців - все це є запорукою успіху, сталого розвитку суб'єкта господарювання навіть в складних економічних умовах.

Визначено факторів впливу на ефективність інвестиційного процесу для підприємства: людській капітал і інтелектуальний ресурс; контроль таймінгу проєкту; перевірка початкових розрахунків і інформаційного забезпечення за показниками проєкту: рівнем інфляції, відповідність розрахункових відсоткових ставок за кредитами та ін.; аналіз причин відхилення від очікуваних показників інвестиційного проєкту, що обумовлюють різницю фактичних цін від передбачених в інвестиційному проєкті цін енергетичних, матеріальних ресурсів, комплектуючих, які були закуплені в межах капіталовкладень на провідні будівельні об'єкти або для випуску продукції.

Охарактеризовано основних проблем інвестиційного середовища України на сьогодні можемо віднести: суттєве податкове навантаження: ставка ПДВ (20%) та ставка податку на прибуток в Україні (18%) є вищими, ніж у багатьох європейських країнах; проте з огляду на високу, порівняно з країнами ЄС прибутковість вкладення капіталу ця різниця не є великою перепорою для здійснення інвестицій; водночас стримуючими чинниками для поліпшення інвестиційного клімату є інші податки та податкові платежі; корупція на всіх ланках влади, непрозорість процедур прийняття рішень органами виконавчої влади; військовий стан України, адже через окуповані території йде великий відтік капіталів; також існує великий ризик для інвестора, зокрема іноземні інвестори стикаються з невизначеністю щодо того, наскільки їхні інвестиції в

Україну охороняються в час збройного конфлікту й військової окупації.

Пропонується з метою підвищення ефективності інвестиційної політики України імплементація передового досвіду економічно розвинених країн, а також адаптація успішних практик держав пострадянського простору, які характеризуються схожими умовами господарювання та аналогічними інвестиційними викликами. Зокрема, важливим напрямом удосконалення національної податкової системи є запровадження податкових пільг як одного з ключових інструментів стимулювання інвестиційної активності. Використання таких механізмів сприятиме гармонізації податкової політики України з нормами Європейського Союзу, що, у свою чергу, підвищить інвестиційну привабливість національної економіки для міжнародних інвесторів.

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

2.1 Особливості та механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності у повоєнному відновленні України

На сучасному складному етапі для України, що характеризується поглибленням макроекономічної нестабільності, розірванням усталених бізнес відносин, відбулось значне погіршення інвестиційного середовища в регіонах та зниження інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Присутня певна асиметричність у темпах економічного зростання регіонів, рівень інвестиційного розвитку територій залишається вкрай низьким. Така ситуація потребує дослідження особливостей та механізмів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України з врахуванням диференціації в забезпеченні необхідними ресурсами територій, визначення сильних та слабких сторін регіонів і можливостей для їх сталого розвитку у майбутньому. Все вище означене, актуалізує необхідність формування ефективного механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства з врахуванням макро- та мікрофакторів впливу на їх господарське середовище.

Як наголошувалось в розділі 1, в інвестиційному процесі великий вплив мають приватні підприємці та юрособи, як нерезиденти, так і резиденти, а також такі суб'єкти економічних відносин, як фінансові компанії, комерційні й інвестиційні банки, консалтінгові фірми тощо. Слід звернути увагу, що за своєю природою інвестиційний процес є динамічним і вимагає, як гнучких форм управління ним, так і комплексного регулювання його основних елементів, також він орієнтований на кінцеві результати.

Дослідження формування інвестиційного механізму є актуальним особливо в кризові ситуації для країни, оскільки дозволяє розробити певні

заходи щодо їх подолання і тому турбує як вітчизняних, так і закордонних науковців-економістів, є складним завданням і викликом з багатьма невизначеними аспектами, вирішення яких впливає на рівень прибутковості, фінансовий стан та сталий розвиток підприємства. Серед науковців, які зробили вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад інвестиційного менеджменту, особливої уваги заслуговує підхід І.А. Бланка. У своїх дослідженнях він розглядає механізм інвестиційного менеджменту як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що забезпечують регулювання процесу прийняття та реалізації інвестиційних рішень. Учений виокремлює чотири ключові складові інвестиційного механізму: ринковий механізм регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства; державне нормативно-правове регулювання; систему конкретних методів управління інвестиційною діяльністю; а також внутрішній механізм регулювання окремих аспектів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства [14].

Окремі дослідники пропонують альтернативні підходи до структурування інвестиційного механізму, зокрема, виділяючи такі його складові, як мотиваційний блок (хоча при цьому не завжди враховуються всі можливі мотиви інвестиційної активності), ресурсне забезпечення, правове та організаційне підґрунтя функціонування інвестиційно-інноваційної діяльності [77].

При здійсненні інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства застосовують поєднання різноманітних правових, економічних і організаційних методів з відповідною різноманітністю стимулів, обмежень і форм, щодо ведення бізнес. Тому пріоритетним завданням є визначення особливостей і механізмів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності у повоєнному відновленні України, яке охоплює економічні, політичні, правові, етичні, організаційні та ін. складові. На думку авторів, механізмом стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства є система взаємодії сукупності джерел і форм інвестицій, важелів, методів та інструментів впливу на механізм розробки і реалізації стратегічних інвестиційних рішень підприємства, з врахуванням мотивів здійснення інвестицій підприємством. Основні елементи

структури механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні зображено на рис. 2.1.

Як відомо, підприємство не функціонує як ізольована або самодостатня система, а здійснює свою діяльність у межах певного регіону, підпорядковуючись чинним нормативам і правилам, що діють у відповідний період часу.

Відтак, на процес прийняття ефективних інвестиційних рішень істотно впливають як макроекономічні, так і мікроекономічні чинники, що формують загальний рівень інвестиційної активності суб'єктів господарювання.

У контексті повоєнного відновлення, згідно з визначенням механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, мотивація до інвестування значною мірою залежить від комплексу макроекономічних факторів, серед яких [62]: високий рівень розвитку інфраструктури інвестиційного ринку, його сегментації та конкуренції; зниження процентних ставок на фінансовому ринку; зростання рівня накопичення та використання заощаджень в економіці; прискорення темпів науково-технічного прогресу; уповільнення інфляційних процесів; активізація ділової активності в межах економічного циклу; формування сприятливого інвестиційного клімату на законодавчому рівні через інструменти державного кредитування, приватизації, податкового стимулювання, амортизаційної політики, антимонопольного регулювання, державного лізингу, ліцензування та квотування. Зміна впливу означених чинників в протилежному напрямку викликає зменшення активності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств.

Мотиви мікрорівня, що стимулюють суб'єктів господарювання до інвестиційної активності, можна поділити на такі основні групи — економічні та неекономічні (інституціональні). Інституціональні мотиви прийняття ефективних інвестиційних рішень певними підприємствами мають суб'єктивний характер, що визначається загальною стратегією сталого розвитку, місією організації, політикою управління персоналом, соціальною відповідальністю бізнесу, особливостями навколишнього середовища тощо. У системі

інституціональних мотивів прийняття ефективних інвестиційних рішень, здебільшого акцентну роль відіграють соціальні мотиви, що пов'язано з соціальним розвитком персоналу суб'єкта господарювання.

Певну роль в складі соціальних мотивів персоналу, як групи інвестиційної мотивації, з огляду на мету досягнення сталого розвитку підприємством, можуть відіграють також інноваційні, екологічні, політичні і етичні мотиви, які пов'язані із здійсненням економічної діяльності суб'єкта господарювання.

Економічні мотиви, на кожному етапі життєвого циклу підприємств можуть відігравати різну роль, або першорядну або другорядну. У розвинених країнах, економічні мотиви, як правило, є другорядними.

Слід зазначити, що економічні мотиви інвестиційно-інноваційної діяльності можуть відігравати різну роль залежно від етапу життєвого циклу підприємства — від домінуючої до другорядної. У країнах з розвинутою економікою економічні мотиви, як правило, мають другорядне значення, поступаючись стратегічним, соціальним або екологічним чинникам.

Водночас, економічні мотиви є універсальними, оскільки базуються на загальних економічних закономірностях і мають уніфікований характер для підприємств різних галузей, форм власності, організаційно-правових форм та регіональної приналежності.

У межах конкретного етапу життєвого циклу підприємства формується специфічна інвестиційна поведінка, що базується на диференційованій системі мотивації щодо прийняття інвестиційних рішень. До основних елементів моделі інвестиційної поведінки підприємства належать: мотивація накопичення власних інвестиційних ресурсів та їх використання в інвестиційному процесі; мотивація вибору між реальним і фінансовим інвестуванням; мотивація здійснення внутрішніх та зовнішніх інвестицій; мотивація інвестування на внутрішньому та зовнішніх ринках [21].

Рис. 2.1 Механізм стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності пі інвестиційного механізму підприємства [розроблено автором]

Залежно від стратегічної мети діяльності підприємства, економічні мотиви інвестиційної активності можуть набувати різного змістового наповнення. Серед основних мотивів, що визначають інвестиційну поведінку суб'єктів господарювання, слід виокремити: прагнення до збільшення доходів, оптимізацію витрат, оновлення основних виробничих фондів, збереження конкурентних позицій на ринку, здійснення вимушених капіталовкладень, а також венчурне інвестування. В умовах української економіки підприємства, як правило, мають нагальну потребу в інвестиціях, однак обмежені у доступі до вільних інвестиційних ресурсів. Це зумовлює ситуацію, коли потенційні інвестори прагнуть отримати контроль над підприємствами через володіння акціями або контрольними пакетами з метою впливу на їхню діяльність [55, 74].

Більшість науковців сходяться на думці, що наявність вільного капіталу є ключовим чинником, який спонукає до здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності. Водночас, додатковими стимулами можуть виступати позитивні тенденції розвитку інвестиційного ринку та його складових: попиту, пропозиції, цінових параметрів на інвестиційні ресурси, послуги та продукцію інвестиційного характеру (реконструйовані або модернізовані основні фонди, будівельні роботи), а також рівень конкуренції між учасниками інвестиційного процесу. Сукупність цих елементів формує кон'юнктуру інвестиційного ринку, яка підлягає постійному аналізу та прогнозуванню [53; 55].

Взаємодія мікроекономічних чинників інвестиційної активності підприємств із мотиваційними аспектами інвестиційно-інноваційної діяльності сприяє активізації механізму стимулювання інвестицій, ефективне функціонування якого потребує відповідного ресурсного, нормативного та методичного забезпечення.

Здебільшого інвестори орієнтуються на отримання прибутку, не завжди враховуючи суспільні інтереси на макро- та мікрорівнях. У прагненні до максимізації доходів інвестори можуть порушувати вимоги щодо якості продукції, охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів,

умов містобудування, дотримання трудових норм, антимонопольного законодавства та принципів добросовісної конкуренції [62; 72].

Складність і багатогранність інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, особливо в умовах трансформаційної економіки, воєнного та повоєнного періодів, зумовлює необхідність її державного регулювання з урахуванням суспільних інтересів. Суть державного регулювання полягає у реалізації економічної, науково-технічної, соціальної політики, а також у вирівнюванні циклічних коливань темпів інвестування в умовах ринкової економіки [4, 5].

Правове регулювання інвестиційних відносин сприяє формуванню інвестиційного права як підгалузі господарського права, що базується на системі нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері інвестування. Обсяг інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, значною мірою залежить від ефективності правових гарантій, передбачених національним законодавством та міжнародними договорами, які після ратифікації Верховною Радою України інтегруються в національну правову систему [14, 81].

Методичне забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності окремого підприємства або інвестиційного проєкту визначається безпосередньо суб'єктами інвестування, які самостійно розробляють відповідні методики та нормативи згідно з власними цілями та вимогами [9].

Управління інвестиційною діяльністю слід розглядати як процес ефективного використання фінансових, матеріальних та трудових ресурсів із застосуванням сучасних методів, інструментів і важелів управління, спрямованих на досягнення максимальної економічної та соціальної ефективності інвестицій [91, 108].

Функціональний підхід до формування механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в повоєнний період включає організацію і регламентацію здійснення всіх функцій управління: аналізу, планування, регулювання, організації, мотивації та контролю.

Виходячи з цього, керуюча підсистема механізму стимулювання

інвестиційно-інноваційної діяльності (МСІД) підприємств в повоєнний період передбачає вплив через певні методи, інструменти та важелі.

У процесі формування ефективного механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період важливу роль відіграють методи впливу керуючої підсистеми на керовану. До ключових методів слід віднести:

1. Інвестиційне планування — це процес розробки системи планів і нормативних показників, спрямованих на забезпечення підприємства необхідними інвестиційними ресурсами та підвищення ефективності його інвестиційно-інноваційної діяльності в перспективі. Планування охоплює всі фази інвестиційного циклу, кожна з яких має специфічні форми, рівень деталізації та характер планів. Структура планів залежить від галузевих стандартів, організаційних підходів та напрямів інвестиційно-інноваційної діяльності [135].

2. Організаційне забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності — це організаційна структура управління, яка реалізує управлінські функції та несе відповідальність за результати прийнятих рішень. Основними завданнями є: забезпечення взаємодії між учасниками процесу, розподіл ролей і відповідальності, ефективне управління інформаційними потоками та гнучке використання інвестиційних ресурсів [154, 164].

3. Мотивація учасників інвестиційно-інноваційної діяльності — передбачає врахування специфічних мотивів, що відрізняються від мотивації інвестора. Для узгодження інтересів усіх учасників необхідна чітка структуризація, формування балансу інтересів та його закріплення в інституціональних нормах. Локальна мета мотивації полягає у мінімізації конфліктів економічних інтересів, що є важливим резервом підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю [17, 38].

4. Інвестиційний контроль — охоплює підтвердження обґрунтованості інвестиційних витрат, цільове використання коштів, оцінку компетентності управлінського персоналу та моніторинг фінансової стійкості позичальника.

Ефективна система контролю має інтегрувати внутрішній і зовнішній контроль, координувати інформаційну базу, інвестиційний аналіз, планування та регулювання [10].

При побудові керованої підсистеми механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств важливо враховувати, що основною ознакою належності капіталу чи ресурсу до інвестиційних є його корисність, цінність і вартість, а умовою — економічна доцільність використання у межах конкретного інвестиційного проєкту. З юридичної точки зору, для реалізації інвестиційного проєкту необхідно, щоб інвестори мали законні права володіння відповідними ресурсами [45, 56].

Для оцінювання рівня ефективності сформованого механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств не обійтись без розрахунку вартості інвестиційних коштів при реалізації інвестиційних проєктів, що пов'язано з різноманітністю форм інвестиційних ресурсів та джерела їх походження, відповідною вартістю, яка залежить від норм прибутку на інвестиційному ринку та інвестиційного періоду.

Формування механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному періоді буде здебільшого залежати від наявного ресурсного забезпечення і буде вихідною базою реалізації поставлених в конкретному проєкті мети. Дослідження формування механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств передбачає аналіз і оцінку інвестиційного середовища в країні, як вхідної складової даного процесу.

Аналіз динаміки валового нагромадження основного капіталу в Україні за період 2011–2022 рр. свідчить про наявність стійкої негативної тенденції до скорочення інвестиційної активності. Якщо у 2011 році частка валового нагромадження основного капіталу у структурі ВВП становила 21,3%, то у 2021 році вона знизилася до 13,2%, а у 2022 році – до критичного рівня 11,6%. Така динаміка є індикатором глибокої структурної кризи в інвестиційній сфері, що значною мірою обумовлена воєнними діями, економічною нестабільністю та низькою інвестиційною привабливістю країни.

У порівнянні з рекомендованими світовими орієнтирами, які передбачають рівень валового нагромадження основного капіталу на рівні 27–31% ВВП для забезпечення сталого економічного зростання, Україна демонструє суттєве відставання. Це створює загрозу для модернізації виробничих потужностей, технологічного оновлення та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Крім того, порівняльний аналіз із провідними економіками світу (США, Китай, ЄС, Індія) за період 2010–2016 рр. засвідчує значне відставання України за показниками валового нагромадження основного капіталу – у десятки разів. Основною причиною цього є високий рівень морального та фізичного зносу основних фондів, що потребує термінового оновлення через залучення інвестицій [61, 86].

Таким чином, подолання інвестиційного дефіциту в Україні потребує системного підходу, що включає активізацію внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, удосконалення інституційного середовища, підвищення рівня захисту прав інвесторів та формування сприятливого інвестиційного клімату, особливо в умовах повоєнного відновлення [91, 111].

Однією з ключових причин низької інвестиційної активності в Україні є значний рівень морального та фізичного зносу основного капіталу, що істотно обмежує потенціал підприємств до оновлення виробничих потужностей та технологічного розвитку. Така ситуація безпосередньо корелює з низькою інвестиційною привабливістю країни для іноземних інвесторів, що підтверджується негативною динамікою обсягів прямих іноземних інвестицій у національну економіку (рис. 2.2).

Зменшення притоку іноземного капіталу свідчить про втрату довіри до внутрішнього ринку, що, у свою чергу, ускладнює процес модернізації основного капіталу та реалізацію стратегічних інвестиційних проєктів у повоєнний період. (рис. 2.3).

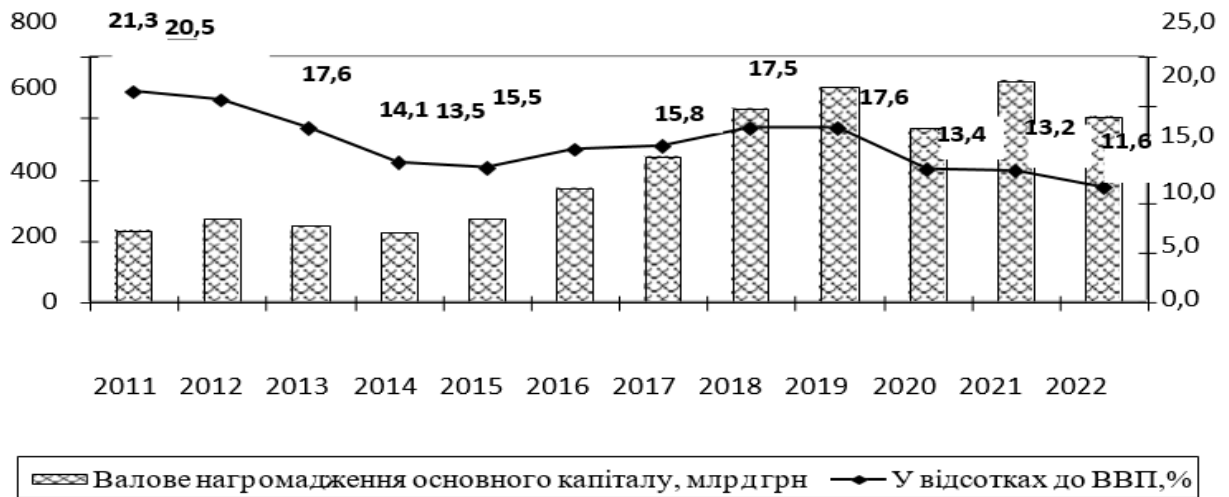

Рис. 2.2 Динаміка валового нагромадження основного капіталу і його питомої частки в значенні ВВП [167, 168, 169]

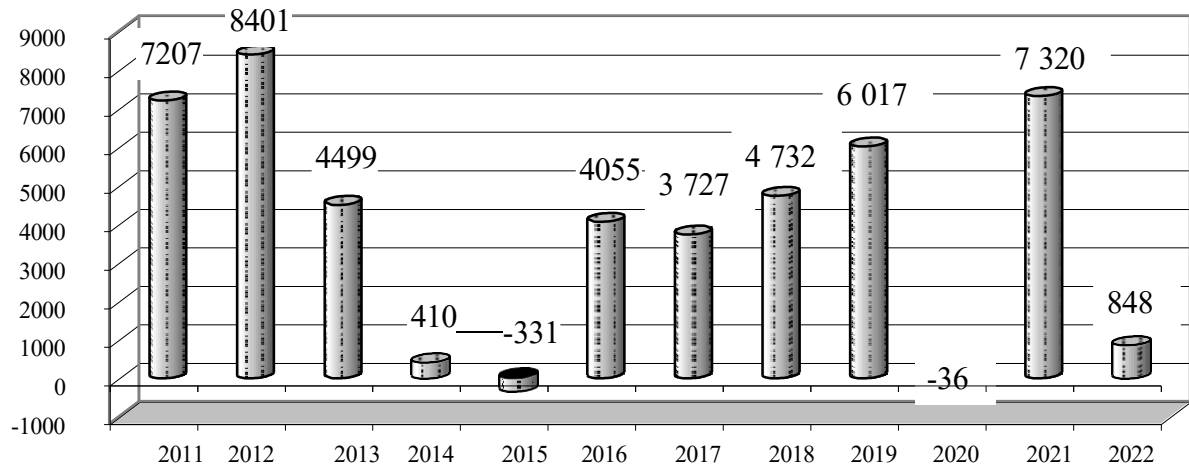

Рис. 2.3. Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України, млн дол. [167, 168, 169]

Упродовж останнього десятиліття найвищий рівень інвестиційної активності в Україні було зафіксовано у 2012 році, коли обсяг надходжень прямих іноземних інвестицій до національної економіки досяг 8,4 млрд дол. США. Водночас у 2020 році спостерігався від'ємний інвестиційний потік, що був зумовлений переважно погашенням зобов'язань перед інвесторами та негативною динамікою реінвестування отриманих доходів. Станом на кінець 2022 року сукупний обсяг накопичених прямих інвестицій в Україні становив 51,1 млрд дол. США [125, 128].

Слід зазначити, що у 2021 році основним джерелом інвестиційних надходжень виступали країни Європейського Союзу, які забезпечили 74,4%

загального обсягу ПІІ (5443,9 млн дол. США). Серед найбільших інвесторів — Кіпр (1674,4 млн дол.), Нідерланди (1435,2 млн дол.), Німеччина (695,3 млн дол.), Люксембург (321,1 млн дол.), Польща (227,9 млн дол.), Швейцарія (693,3 млн дол.), США (326,6 млн дол.) тощо. Найбільш інвестиційно активними галузями виступили добувна промисловість (1730,5 млн дол.) та переробна промисловість (1867,7 млн дол.), зокрема металургійне виробництво та виготовлення нових виробів [166, 172, 182].

Регіональна структура інвестиційної активності у 2021 році демонструє концентрацію капіталу в окремих адміністративно-територіальних одиницях: м. Київ (1545,4 млн дол.), Дніпропетровська область (1640,8 млн дол.), Полтавська область (720,0 млн дол.), Запорізька область (522,7 млн дол.) [167, 168].

Водночас, у 2022 році спостерігалось суттєве скорочення обсягів угод злиття та поглинання (M&A), зокрема у корпоративному та венчурному сегменті технологічного сектору. Загальний обсяг таких угод становив 305 млн дол. США, що у дев'ять разів менше порівняно з 2021 роком (2,7 млрд дол.). Кількість угод вартістю понад 1 млн дол. також зменшилася — зі 120 у 2021 році до 54 у 2022 році, з яких майже половина була укладена у січні–лютому 2022 року. Найбільш стійкими в умовах воєнного стану виявилися ІТ-сектор та венчурна індустрія, які забезпечили понад 90% загального обсягу угод. Інвестиційні пріоритети бізнесу змістилися у напрямі збереження активів, виведення капіталу за межі країни та адаптації до нових умов функціонування. У 2022 році значна частина представників великого бізнесу, які традиційно виступали основними учасниками ринку M&A, зазнали суттєвих втрат капіталізації, що обмежило їхні можливості щодо укладання нових угод у коротко- та середньостроковій перспективі. Крім того, значна частина платоспроможної аудиторії залишила територію України [189].

Інвестиційний потенціал у сфері M&A був втрачений у таких секторах, як металургія, аграрний сектор, рітейл, будівництво, переробна та добувна промисловість. Водночас, більш стійкими залишаються сектори нерухомості, ІТ, торгівлі та послуг [181].

Попри складну ситуацію, окремі українські компанії продовжують реалізовувати інвестиційні проекти за кордоном. Серед ключових прикладів — інвестування АТ «Фармак» понад 20 млн євро у будівництво заводу в Іспанії; придбання корпорацією «Біосфера» ТМ Alufix та виробничих потужностей у Європі; вихід «Нової пошти» на ринки Польщі, Словаччини та Румунії; придбання BZK Grain Alliance AB елеватора у Словаччині; інвестиції компанії «Кернел» у розмірі 32 млн дол. США у 40% акцій зернотрейдера Avere Commodities SA [36, 182, 191].

Поряд із зовнішніми інвестиціями, в Україні також заплановано реалізацію низки масштабних інфраструктурних проєктів. Зокрема, компанія Kingspan (Ірландія) планує інвестувати 200 млн євро у створення кампуса будівельних технологій; U PARKS CEO IMC — 151 млн дол. у кластер з переробки кукурудзи в Івано-Франківській області; «Нова пошта» — близько 100 млн дол. у авіакомпанію та інноваційний термінал в Одесі; Nestlé — 40 млн дол. у виробництво вермішелі у Волинській області; Alebor Group — 40 млн дол. у зерновий термінал у Чернівецькій області; Zammler — 34 млн дол. у логістичний комплекс у Київській області; ДТЕК — близько 30 млн дол. у розробку двох газових родовищ на Полтавщині; UFuture — 20 млн дол. у створення індустриальних парків у Львові, Вінниці та Бучі; «Кулиничі» — 20 млн євро у будівництво хлібопекарського заводу у Львівській області [166, 191].

Водночас, Європейська бізнес-асоціація зафіксувала суттєве погіршення інвестиційного клімату в Україні, що знайшло відображення у зниженні індексу інвестиційної привабливості, значення якого наприкінці 2021 року становило лише 2,73 бали з 5 можливих (рис. 2.4) [162, 167, 168]. Згідно з результатами опитування, проведеного серед понад 92 керівників провідних міжнародних та українських компаній — членів відповідної бізнес-асоціації, близько 58% респондентів охарактеризували інвестиційний клімат в Україні як несприятливий. Лише 7% учасників дослідження визнали його «скоріше сприятливим», тоді як 35% опитаних дотримуються нейтральної оцінки.

Водночас 32% респондентів висловили очікування щодо подальшого погіршення інвестиційного середовища у найближчій перспективі [57, 154].

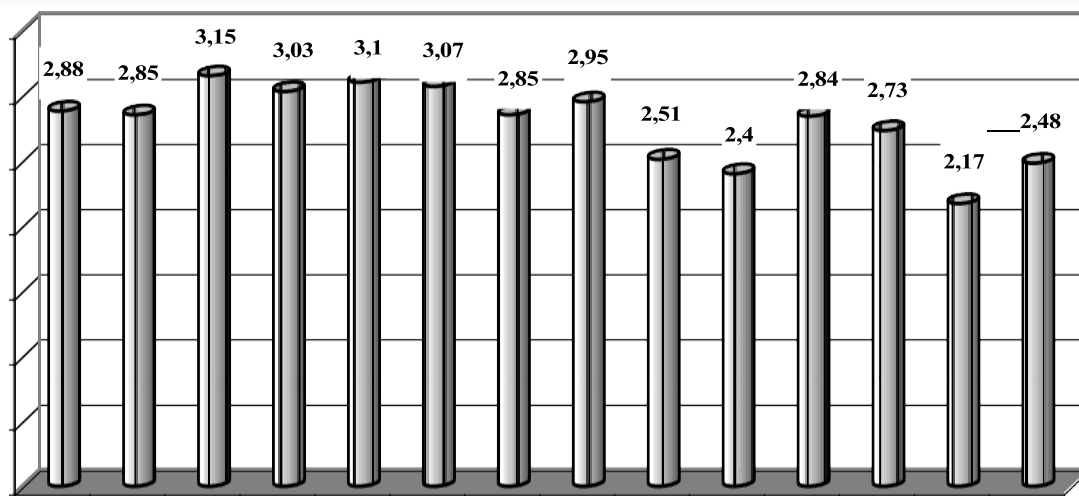

Рис. 2.4. Динаміка індексу інвестиційної привабливості

України за період 2015-2022 рр. [99, 167, 168]

Серед ключових системних проблем, які протягом тривалого часу залишаються невирішеними та суттєво впливають на формування несприятливого інвестиційного клімату в Україні, слід виокремити: кризу судової системи (на що вказали 87% опитаних), високий рівень корупції (85%) та значний вплив тіньової економіки (76%). Крім того, представники топ-менеджменту компаній акцентують увагу на низці додаткових негативних чинників, серед яких: геополітична нестабільність, енергетична криза, недосконалість державного управління, уповільнення темпів реформ, складність податкової системи та часті кадрові зміни в урядових структурах [99].

Рік 2022 став надзвичайно складним для української економіки, що було зумовлено активними бойовими діями, масштабним пошкодженням виробничих потужностей, інфраструктури та енергетичних об'єктів. Це змусило значну частину суб'єктів господарювання здійснити релокацію до більш безпечних регіонів або за межі країни. Додатковими бар'єрами для ведення бізнесу залишаються хронічні проблеми, пов'язані з корупцією та неефективністю судової системи [91, 98].

У контексті оцінки інвестиційного середовища важливим індикатором виступає динаміка індексу капітальних інвестицій. У 2021 році його значення по

Україні становило 113,0%, що є суттєвим зростанням порівняно з 61,8% у 2020 році. Збільшення обсягів освоєних капітальних інвестицій було зафіксовано у 24 регіонах країни, зокрема: Івано-Франківська область – 41,7%, Запорізька – 39,2%, Львівська – 37,7%, Київська – 35,1%, Вінницька – 33,1%, Чернігівська – 23,7%, Чернівецька – 23,6%, Тернопільська – 22,5%. Водночас у Волинській області спостерігалось зниження обсягів капітальних інвестицій на 30,8% [93].

Загальний обсяг капітальних інвестицій в Україні зріс з 419,8 млрд грн у 2020 році до 528,8 млрд грн у 2021 році (рис. 2.5) [109, 167]. Найвищі показники капітального інвестування зафіксовано у м. Києві (170,1 млрд грн, 32,2% від загального обсягу), Дніпропетровській (65,5 млрд грн, 12,4%), Київській (35,9 млрд грн, 6,8%), Донецькій (30,1 млрд грн, 5,7%), Львівській (24,0 млрд грн, 4,5%) та Полтавській (23,8 млрд грн, 4,5%) областях [167].

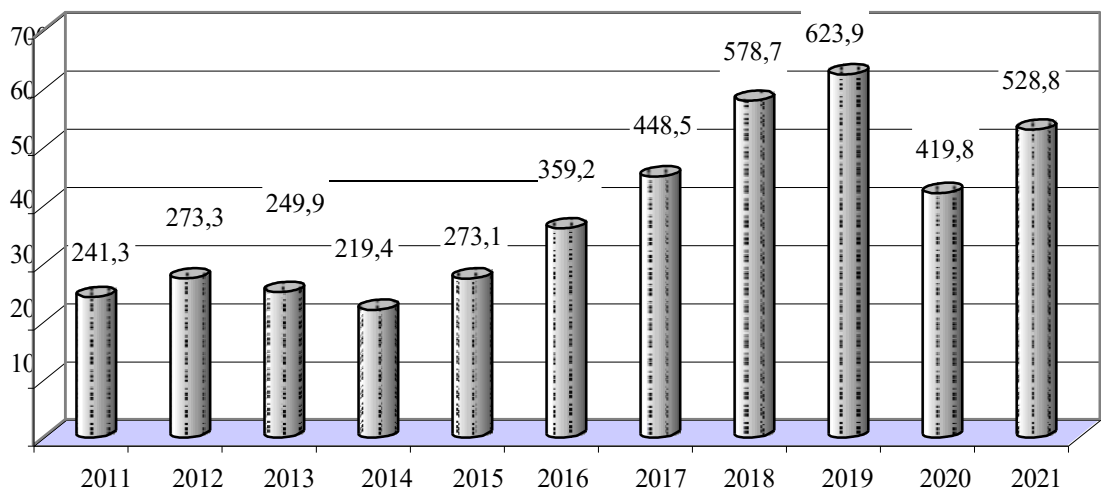

Рис. 2.5. Динаміка капітальних інвестицій в Україні за період 2011-2021 рр., млрд грн [167]

У 2021 році середній показник капітальних інвестицій на одну особу по Україні становив 11 551,4 грн. При цьому територіальна диспропорція щодо обсягів капітальних інвестицій на одну особу дещо зменшилася порівняно з 2020 роком – з 40,7 до 39,7 рази. Максимальне значення було зафіксовано у м. Києві (54 684,4 грн), мінімальне – у Луганській області (1375,9 грн) [167].

У 2021 році розподіл капітальних інвестицій за видами економічної діяльності демонструє концентрацію фінансових ресурсів у ключових секторах

національної економіки. Зокрема, найбільший обсяг капіталовкладень було спрямовано до промисловості – 191,2 млрд грн, що становить 36,2% від загального обсягу інвестицій. Значні обсяги інвестування також зафіксовано у сфері державного управління, оборони та обов’язкового соціального страхування – 63,4 млрд грн (12,0%), будівництві – 51,8 млрд грн (9,8%), сільському, лісовому та рибному господарстві – 49,1 млрд грн (9,3%), оптовій та роздрібній торгівлі – 43,4 млрд грн (8,2%), транспорті, складському господарстві, поштовій та кур’єрській діяльності – 37,4 млрд грн (7,1%) [16, 36].

Поряд із нарощенням обсягів капітальних інвестицій, у 2021 році спостерігалися позитивні тенденції у виробничій динаміці основних галузей економіки. Так, обсяги промислового виробництва зросли у 16 регіонах, а загалом по країні – на 1,9% (у 2020 р. – спад на 4,5%). У сільському господарстві зафіксовано приріст продукції у 20 регіонах та загалом по Україні – на 14,4% (у 2020 р. – спад на 10,1%). У будівельній галузі зростання відбулося у 17 регіонах, а загалом по країні – на 6,8% (у 2020 р. – на 5,6%). На цьому тлі спостерігалось зростання доходів місцевих бюджетів у всіх регіонах – від 14,8% у Вінницькій області до 28,5% у Дніпропетровській області, середній приріст по країні склав 20,5% (у 2020 р. – 5,4%). Реальна заробітна плата також зросла в усіх регіонах – від 5,2% у Кіровоградській області, загалом по Україні – на 10,5% (у 2020 р. – на 7,4%). Обсяги заборгованості з виплати заробітної плати скоротилися у 12 регіонах, а загалом по країні – на 0,5 відсоткових пункти порівняно з аналогічним показником на початок 2021 року. Водночас, зберігається негативна динаміка щодо рівня безробіття, який зріс у всіх регіонах [79, 93].

У структурному розрізі капітальних інвестицій у промисловості простежується негативна тенденція – зниження технологічного рівня інвестування. Сировинні сектори та галузі з низьким рівнем технологічності демонструють вищу інвестиційну активність порівняно з переробною промисловістю, частка якої поступово скорочується. У 2020 році понад половину капітальних інвестицій у промисловості було спрямовано до добувної галузі (27,9%) та сектору електроенергетики, водо- і газопостачання (25,4%) [102]. У

2021 році ця тенденція зберіглася: частка добувної промисловості становила 29,1%, а енергетичного сектору – 27,6% [93]. З 2011 року спостерігається скорочення частки капітальних інвестицій у середньо і високотехнологічні галузі: з 19,0% у 2010 році до 10,5% у 2019 році. У 2020 році, на тлі більш стрімкого скорочення інвестицій у низькотехнологічні галузі, цей показник дещо зріс – до 12,2%. Основними чинниками такої динаміки стали тривале зниження інвестицій у виробництво хімічної продукції (частка зменшилася з 8,1% у 2010 р. до 3% у 2020 р.) та повільне відновлення інвестиційної активності у машинобудуванні (частка зменшилася з 5,2% до 3,8%) [129, 167].

У контексті регіонального аналізу інвестиційної привабливості, за період 2015–2019 рр. перше місце посів Київ, друге – Волинська область (підйом з 17-ї позиції у 2018 р.), третє – Кіровоградська область (покращення на 11 позицій), четверте – Херсонська область (з 22-ї до 4-ї позиції), п'яте – Миколаївська область (з 11-ї до 5-ї позиції). Аутсайдерами рейтингу стали Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька та Рівненська області [77, 129].

Показовим є також рейтинг прозорості інвестиційного сектору, який оцінює інституційні умови для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності. Лідерами рейтингу стали Івано-Франківськ, Київ та Вінниця. Івано-Франківськ отримав 15 балів із 20 можливих завдяки відкритості інформації про інвестиційні об'єкти, наявності інвестиційного порталу, ефективній реалізації стратегії розвитку міста та підтримці підприємництва. Київ (12,7 балів) – наявність кредитного рейтингу, електронними аукціонами та підключенням до платформи ефективного регулювання. Вінниця (12 балів) – завдяки платформі підтримки малого бізнесу та структурованому розділу для роботи з інвесторами [57].

Водночас, спостерігається зниження інноваційного потенціалу регіонів. Кількість організацій, що здійснюють науково-дослідні роботи, скоротилася з 1303 у 2010 році до 769 у 2020 році, а чисельність працівників, залучених до їх виконання — з 182,5 тис. до 78,9 тис. осіб (рис. 2.6) [93]. Найбільша концентрація науково-дослідних установ спостерігається у м. Києві (295 од.), Харківській (101 од.), Львівській (50 од.), Одеській (44 од.) та Дніпропетровській (45 од.) областях.

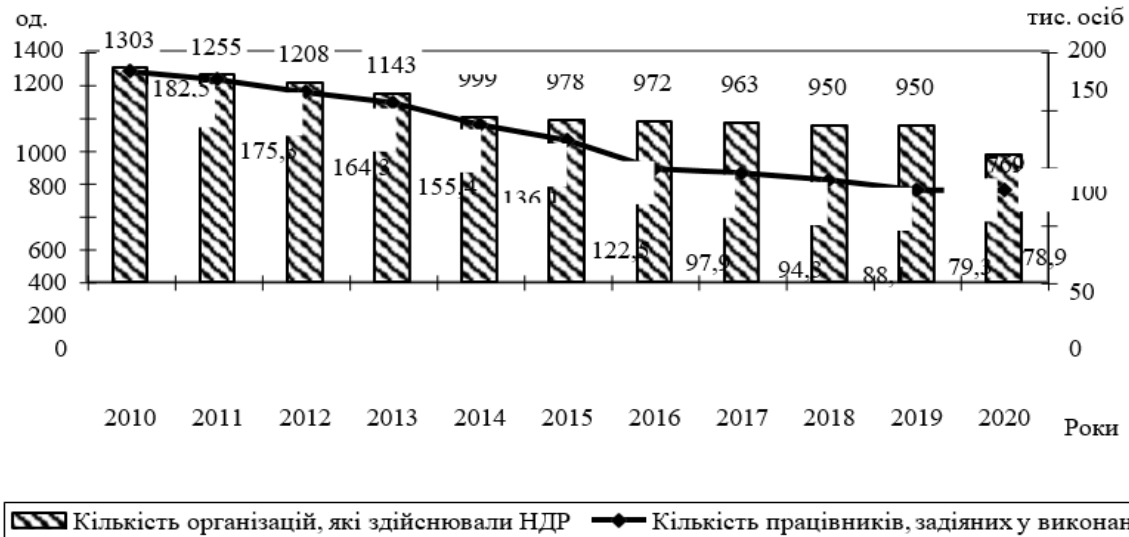

Рис. 2.6. Динаміка кількості організацій та працівників, які здійснювали НДР, за період 2010-2020 рр. [93]

Аналіз регіонального розподілу витрат на виконання науково-дослідних робіт засвідчує концентрацію фінансових ресурсів у найбільш науково активних регіонах. Найвищий рівень витрат зафіксовано у місті Києві – 9,1 млрд грн, Харківській області – 2,6 млрд грн, та Дніпропетровській області – 1,5 млрд грн. Водночас, у Львівській області, незважаючи на значну кількість науково-дослідних установ, обсяг відповідних витрат становив лише 499,4 млн грн, що свідчить про наявність диспропорцій у фінансуванні наукової діяльності [49].

У міжнародному порівнянні частка витрат на науково-дослідні роботи у структурі ВВП України залишається критично низькою: 0,43% у 2019 році та 0,41% у 2020 році. Для порівняння, середній показник по країнах Європейського Союзу становить 2,14%, зокрема у Німеччині – 3,18%, Словенії – 2,04%, Чехії – 1,94% [93, 191].

Негативна динаміка простежується і в контексті інноваційної активності підприємств. Так, у період 2016–2018 років кількість інноваційно активних підприємств становила 8173 одиниці (28,1% від загальної кількості), тоді як у 2018–2020 роках цей показник скоротився на 72% – до 2283 одиниць (8,5%). З них 1832 підприємства впроваджували нову або суттєво вдосконалену продукцію, 1875 – інноваційні процеси, 620 – нові організаційні методи, 738 – нові маркетингові підходи. У регіональному розрізі найбільшу інноваційну

активність демонструють підприємства м. Києва (331 од.), Харківської (240 од.), Дніпропетровської (230 од.), Львівської (176 од.) та Запорізької (160 од.) областей. За видами економічної діяльності лідером впровадження інновацій залишається промисловість, де функціонує 1552 інноваційно активних підприємства, що становить 68% від загальної кількості, переважно у переробному секторі [93].

У промисловості спостерігається тенденція до скорочення інноваційної активності. Зокрема, кількість інноваційно активних промислових підприємств зменшилася на 47% – з 1462 у 2010 році до 809 у 2020 році (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Динаміка кількості інноваційно активних промислових підприємств за період 2010-2020 рр. [129]

Кількість підприємств, що впроваджували інновації, скоротилася на 41% – з 1217 до 718. У 2020 році ними було впроваджено 4066 видів інноваційної продукції. Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції у 2020 році становив 47,5 млрд грн (у 2010 р. – 33,7 млрд грн), що складало лише 1,9% від загального обсягу промислової продукції. Лідерами за обсягом реалізованої інноваційної продукції стали Донецька (15 398,2 млн грн), Харківська (3157,3 млн грн), Дніпропетровська (6393,1 млн грн), Полтавська (4301,0 млн грн) області та місто Київ (4464,5 млн грн) [129].

За результатами 2020 року, частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції зростає у 15 регіонах України, що свідчить про певне пожвавлення інноваційної активності на регіональному рівні. Загалом по країні цей показник збільшився з 1,3% у 2019 році до 1,9% у 2020 році. Водночас, найнижчі значення питомої ваги інноваційної продукції у структурі реалізованої промислової продукції зафіксовано у Житомирській області (0,2%), Закарпатській та Рівненській (0,4%), Івано-Франківській (0,5%), Черкаській та Чернівецькій (0,8%) областях. Найбільш суттєве зростання цього показника у 2020 році порівняно з попереднім роком спостерігалось у Полтавській області (на 2,5 в.п.), Миколаївській (на 1,7 в.п.), Дніпропетровській (на 1,2 в.п.), Донецькій (на 1,1 в.п.) та Волинській (на 0,7 в.п.). У Вінницькій області частка реалізованої інноваційної продукції залишилася на рівні попереднього року [93, 120, 167, 183].

Узагальнюючи сучасний стан макроекономічного середовища функціонування суб'єктів господарювання, а також тенденції формування механізмів стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності на регіональному і національному рівнях, можна констатувати наявність значної асиметрії у їх розвитку. Така асиметричність проявляється як у динаміці інвестиційних надходжень, так і в рівнях інноваційного розвитку окремих територій. Для об'єктивного оцінювання ступеня асиметричності інвестиційно-інноваційного розвитку регіонів України доцільно здійснити комплексну діагностику рівня інноваційної активності та інвестиційної забезпеченості сталого економічного зростання [69].

З метою подолання дисбалансів на мікрорівні та мінімізації ризиків, пропонується застосування методики визначення ступеня асиметричності інвестиційного розвитку регіонів, що відповідає цілям дослідження (рис. 2.8).

Для оцінювання рівня інвестиційного розвитку регіонів сформовано систему показників, яка включає: X_1 – валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу; X_2 – кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб; X_3 – капітальні інвестиції у розрахунку на одну особу; X_4 – обсяг прямих

інвестицій, зосереджених у регіоні, у розрахунку на одну особу; X_5 – обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу; X_6 – витрати на науково-дослідні роботи; X_7 – кількість інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості суб'єктів відповідної сфери; X_8 – витрати на інновації промислових підприємств; X_9 – обсяг реалізованої інноваційної продукції промисловими підприємствами; X_{10} – обсяг експорту інноваційної продукції. Для проведення аналізу обрано п'ять регіонів: Київську, Дніпропетровську, Полтавську, Одеську та Чернівецьку області.

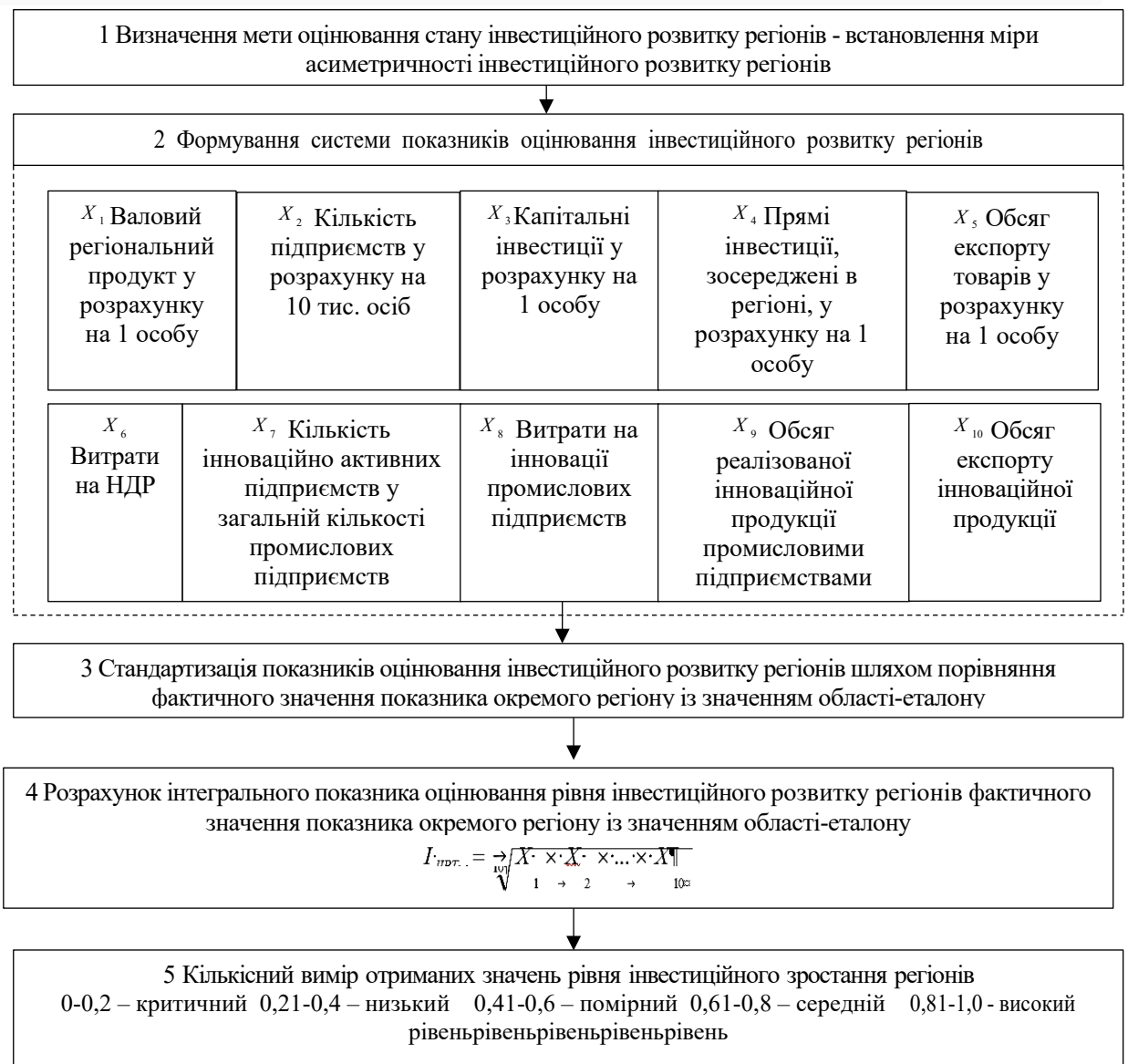

Рис. 2.8. Етапи оцінювання рівня інвестиційного розвитку регіонів [83]

Стандартизація показників для оцінювання рівня інвестиційного розвитку регіонів здійснювалася шляхом порівняння фактичних значень кожного індикатора з відповідним значенням області-еталону. Враховуючи однорідність

обраних показників та рівномірність їх впливу на загальний рівень інвестиційного розвитку територій, розрахунок вагових коефіцієнтів для окремих індикаторів не проводився.

Інтегральний показник рівня інвестиційного розвитку регіонів доцільно визначати як середньгеометричне значення десяти стандартизованих показників, що охоплюють ключові аспекти інвестиційної та інноваційної активності (формула 2.1, табл. 2.1):

$$I_{\text{прт}} = \sqrt[10]{X_1 \times X_2 \times X_3 \times X_4 \times X_5 \times X_6 \times X_7 \times X_8 \times X_9 \times X_{10}}, \quad (2.1)$$

Таблиця 2.1

Значення інтегрального показника оцінювання рівня інвестиційного розвитку територій за 2010, 2013, 2016, 2019-2020 рр.

Регіон (область)	Значення за роками				
	2010	2013	2016	2019	2020
Київська	0,4585	0,5241	0,4415	0,3360	0,4585
Дніпропетровська	0,4554	0,7509	0,4874	0,4848	0,4554
Полтавська	0,2890	0,3445	0,1779	0,1698	0,2890
Одеська	0,1940	0,2524	0,1734	0,2033	0,1940
Чернівецька	0,0705	0,0722	0,0400	0,0621	0,0705

Результати розрахунку інтегрального показника наведено у табл. 2.1 та візуалізовано на рис. 2.9. Аналіз даних табл. 2.1 дозволяє зробити висновок про наявність суттєвих диспропорцій у темпах інвестиційного розвитку між досліджуваними регіонами, а також про значний розрив між їх фактичними показниками та еталонними значеннями. Згідно зі шкалою оцінювання (0–0,2 – критичний рівень, 0,21–0,4 – низький, 0,41–0,6 – помірний, 0,61–0,8 – середній, 0,81–1,0 – високий), встановлено наступні результати: Київська область демонструє помірний рівень інвестиційного розвитку у 2010, 2013, 2016 та 2020 роках, а у 2019 році – низький рівень; Дніпропетровська область характеризується помірним рівнем у 2010, 2016, 2019–2020 роках та середнім – у 2013 році; Полтавська область має низький рівень у 2010, 2013 та 2020 роках, а у 2016 році – критичний; Одеська область демонструє низький

рівень у 2013 та 2019 роках, а у 2010, 2016 та 2020 роках – критичний; Чернівецька область протягом усього періоду аналізу перебуває на критичному рівні інвестиційного розвитку.

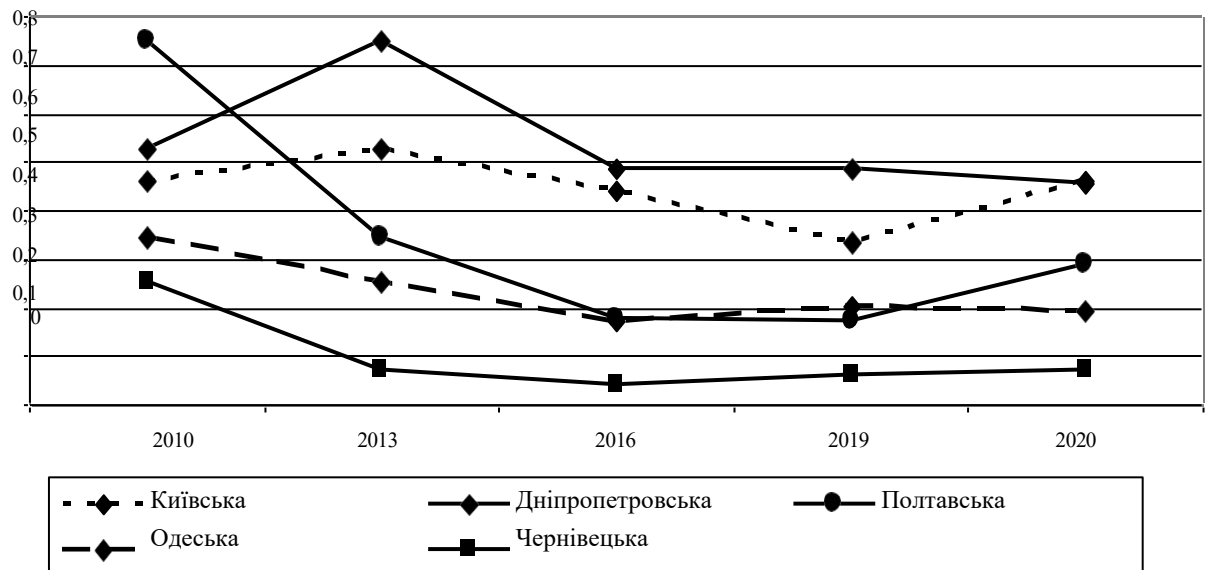

Рис. 2.9. Динаміка рівня інвестиційного розвитку регіонів

Асиметрія темпів інвестиційного розвитку регіонів України значною мірою обумовлена реалізацією неефективної державної політики у сфері сталого розвитку, що характеризується надмірною централізацією управлінських рішень та недостатнім урахуванням специфічних потреб окремих територій. Це призвело до критичного стану інфраструктурної бази багатьох регіонів та хронічного дефіциту фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, необхідних для її модернізації та відновлення.

Основні загрози інвестиційно-інноваційній безпеці країни пов'язані з несформованістю сприятливого середовища для залучення інвестицій, недосконалістю механізмів реінвестування, слабкою позицією регіонів як об'єктів інвестування, відсутністю системного моніторингу інвестиційного потенціалу, нерозвиненою інноваційною інфраструктурою, обмеженими умовами для розвитку бізнесу та реалізації стартапів, незадовільним станом науково-дослідної бази, низьким рівнем фінансування інновацій, відсутністю стимулів для технологічного оновлення підприємств, слабким попитом на інноваційну продукцію, недостатнім захистом прав інтелектуальної власності, корупційними ризиками та іншими деструктивними чинниками [24].

Науковці також акцентують увагу на системних проблемах розвитку територій. Зокрема, В. Боковець вказує на нерівномірність капітального інвестування, що зумовлена дисбалансами економічного та соціального розвитку, слабкою координацією між регіональними суб'єктами, недостатнім фінансуванням стратегічних програм, наявністю депресивних територій, високою диференціацією бюджетної забезпеченості, низькою диверсифікацією економіки, неузгодженістю стратегічних заходів, технологічним відставанням, демографічними проблемами та низьким рівнем впровадження інновацій [16].

С. Страшинський серед ключових причин низької інвестиційної активності регіонів виокремлює: надмірний податковий та адміністративний тиск, слабкий розвиток ринкових інститутів (корпоративного сектору, ринку цінних паперів, землі, нерухомості), низьку конкурентоспроможність продукції, обмежену інтеграцію у світову економіку, відсутність ефективної інвестиційної політики, дефіцит інформації та слабку взаємодію між учасниками ринку [171].

Додатковими бар'єрами для нарощення інвестиційної ресурсної бази регіонів залишаються: корупція, адміністративні перепони, інформаційна закритість щодо інвестиційних об'єктів, законодавчі неузгодженості, бюрократичні процедури, дефіцит кваліфікованих кадрів, слабка комунікація бізнес-спільнот, обмеженість грантових програм [68, 77]. Г. Пальчевич звертає увагу на постійну дефіцитність місцевих бюджетів, їх залежність від трансфертів, наявність депресивних територій, слабку інтеграцію у загальнонаціональний господарський простір, орієнтацію на експорт сировини, обмеженість інвестиційно привабливих об'єктів, відсутність умов для зростання інвестиційної активності та слабку інноваційну орієнтацію регіонів [133].

Інші автори підкреслюють проблеми управління інвестиційним забезпеченням регіонального розвитку, зокрема: низьку привабливість інвестиційного клімату, структурні деформації, відсутність системності у державній політиці, недосконалість нормативно-правового регулювання, обмежене застосування інструментів державного стимулювання, відтік трудових

ресурсів і капіталу, диспропорції між регіонами, уповільнення процесів децентралізації та загострення інвестиційної конкуренції [145].

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що інвестиційний розвиток регіонів стримується відсутністю послідовних системних змін, спрямованих на формування адаптивного середовища до викликів глобальної економіки та національної бізнес-сфери. Стабілізація соціально-економічного стану регіонів наразі базується переважно на використанні залишкового потенціалу промисловості, науки, освіти та сприятливій зовнішньоекономічній кон'юктурі. Водночас, не забезпечується належне інвестування в інновації, технології, виробничі потужності, цифрову трансформацію, підтримку малого та середнього бізнесу, що унеможливорює досягнення сталого інвестиційного зростання регіонів. Сформований відповідно до національних ринкових реалій механізм стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, дозволить не тільки підлаштовуватись і адаптуватись під мінливі умови господарювання, но і надасть можливість суб'єктам інвестиційного процесу врахувати всі аспекти при реалізації інвестиційних проектів.

Слід зазначити, що формування ефективного механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств є доволі багатоаспектним і складним, тому при визначенні складу головних його підсистем – керуючої і керованої, елементів та їх взаємозв'язків в кожному конкретному стані необхідно враховувати особливості його функціонування: етап життєвого циклу підприємства, можливість переходу господарчих об'єктів і явищ в інші, і безпосередньо в бажані економічні стани; можливість заміни підприємствами «еволюційного шляху» господарчих подій в межах розробленої інвестиційної стратегії, розрахункові параметри функціонування інвестиційного механізму тощо.

2.2. Аналіз основних тенденцій та напрямів інвестиційно-інноваційної діяльності в національній економіці

Формування сприятливого інвестиційного середовища на національному рівні та створення позитивного інвестиційного іміджу України є складними стратегічними завданнями, реалізація яких має ключове значення для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, а також для прискорення процесів інноваційної модернізації. Як показав аналіз проведений п. 2.1 на сьогодні в Україні не існує ефективною і гнучкою системи управління процесами інвестиційного розвитку регіонів, а також не має дієвих інструментів їх активізації.

Існуючий стан національної економіки свідчить, що незважаючи на затверджені програми та стратегії територіально-регіонального розвитку не вдалося досягти збалансованості у інвестиційному розвитку і забезпечити їх просторове зростання. Національна економіка втрачає як потужний промисловий потенціал індустріальних центрів країни, відбувається скорочення конкурентоспроможних і прибуткових суб'єктів господарювання, знижується концентрація виробництва на територіях, інноваційна активність вітчизняних підприємств неуклінно спадає. Тому, на сьогодні є актуальним удосконалення діючої програми соціально-економічного розвитку держави, перегляд політики інвестиційного розвитку і розроблення дієвого інструментарію стимулювання інноваційних та інвестиційних процесів на рівні територій і громад.

У 2000 році Кабінетом Міністрів України було затверджено напрями комплексного розвитку малих монофункціональних міст, що передбачали санацію підприємств структуроутворюючих галузей, державну підтримку їх діяльності, екологічно та ресурсозбалансований розвиток, посилення взаємодії місцевих органів влади з підприємствами, а також впровадження ресурсозберігаючих рішень у житловому будівництві та інженерній інфраструктурі [45, 133].

Подальшим етапом стало ухвалення Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року (2006 р.), яка була спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіонів, розвиток людського капіталу, зміцнення ресурсної бази, активізацію міжрегіонального співробітництва та створення інституційних умов для сталого розвитку [139, 155]. Фінансування реалізації цієї стратегії здійснювалося через Державний фонд регіонального розвитку, кошти якого спрямовувалися на реалізацію інвестиційних програм і проєктів, зокрема на розвиток індустріальних та інноваційних парків [24, 47, 121].

У 2014 році було затверджено оновлену Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року, яка визначила стратегічні пріоритети: підвищення конкурентоспроможності регіонів, територіальну інтеграцію та просторовий розвиток, а також ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку [48, 120].

Наразі чинною є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, яка визначає стратегічну мету державної регіональної політики – формування згуртованої, децентралізованої, конкурентоспроможної та демократичної України. Особлива увага приділяється ефективному використанню внутрішнього потенціалу регіонів та врахуванню їх спеціалізації для забезпечення сталого економічного зростання. Інструментами реалізації стратегії виступають плани заходів на 2021–2023 та 2024–2027 роки, регіональні стратегії розвитку, державні програми транскордонного співробітництва, угоди щодо регіонального розвитку тощо [49, 120, 121].

У квітні 2021 року було затверджено Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки, яка спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіонів шляхом активізації економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних та туристичних зв'язків між суб'єктами України та інших держав. Пріоритетними напрямками реалізації програми визначено: імплементацію Стратегії ЄС для Дунайського регіону, реалізацію прикордонних програм у межах європейського

співробітництва, розвиток інфраструктури Карпатського регіону, посилення інституційної спроможності суб'єктів транскордонного співробітництва [121].

У цьому контексті важливим документом є Стратегія забезпечення економічної безпеки України до 2025 року, яка визначає інвестиційно-інноваційну складову як одну з ключових. Вона окреслює загрози та завдання, серед яких: впровадження системного підходу до оцінки впливу іноземних інвестицій на національну безпеку; запобігання концентрації іноземного капіталу у стратегічних галузях; державне супроводження впровадження новітніх технологій; створення умов для інвестування у науково-дослідну діяльність; захист прав інтелектуальної власності; розвиток інноваційної інфраструктури; стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності; впровадження моделі «відкритих інновацій»; міжнародна співпраця у сфері науки та технологій; підвищення інвестиційної привабливості регіонів [138, 139].

Важливим етапом у напрямі активізації інноваційної діяльності в національному економічному просторі стало затвердження Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, яка орієнтована на формування ефективної національної інноваційної екосистеми. Реалізація положень цієї Стратегії має забезпечити трансформацію креативних ідей у конкурентоспроможні інноваційні продукти та послуги, що сприятиме підвищенню рівня інноваційності національної економіки [52, 151, 189].

Інвестиційна діяльність в Україні регламентується широким спектром законодавчих актів, які визначають загальні засади та окремі аспекти здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності. До таких актів належать Податковий, Господарський, Цивільний та Земельний кодекси України, а також спеціалізовані закони: «Про інвестиційну діяльність», «Про захист іноземних інвестицій», «Про режим іноземного інвестування», «Про інститути спільного інвестування», «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями», «Про державно-приватне партнерство», «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про індустриальні парки», «Про наукову і науково-технічну

діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про засади державної регіональної політики», «Про транскордонне співробітництво» тощо.

Регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності також здійснюється на основі указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, а також інших нормативно-правових актів. Лише у період з 2013 по 2024 роки було ухвалено понад 40 документів, що стосуються розвитку інвестиційної та інноваційної сфери [52, 78].

Однак, незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів, у системі регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності зберігається проблема фрагментарності, відсутності узгодженості та практичної реалізації стимулюючих економічних механізмів. Характерною є суперечливість окремих положень, можливість їх неоднозначного тлумачення, вибіркове застосування інструментів стимулювання інвестиційних процесів, що ускладнює ефективне функціонування інвестиційного середовища.

Крім того, на практиці не забезпечується належне виконання норм законодавства щодо надання пільг та стимулів суб'єктам інноваційної та інвестиційно-інноваційної діяльності. Зокрема, існує розрив між законодавчим закріпленням таких стимулів і внесенням відповідних змін до нормативно-правових актів, які забезпечують їх реалізацію, зокрема до Податкового кодексу України. Наприклад, Законом України «Про інноваційну діяльність» передбачено низку стимулів для інноваційно активних підприємств, серед яких: повне або часткове (до 50%) безвідсоткове кредитування інноваційних проєктів за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів; компенсація процентів, сплачених суб'єктами інноваційної діяльності фінансово-кредитним установам; надання державних гарантій банкам, що кредитують пріоритетні інноваційні проєкти; майнове страхування інноваційних проєктів [54, 74].

Одним із важливих напрямів активізації інноваційної діяльності в Україні є застосування спеціальних пільгових механізмів для суб'єктів господарювання, що функціонують у межах технологічних, наукових та індустріальних парків. Зокрема, відповідно до Закону України «Про наукові парки», передбачено

звільнення наукових парків та їх партнерів від сплати ввізного мита [57]. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» регламентує можливість надання цільових субсидій при імпорті нового обладнання, устаткування, комплектуючих та інших матеріалів, необхідних для реалізації інноваційних проєктів. Крім того, цим законом передбачено механізми фінансової підтримки, зокрема: повне або часткове безвідсоткове кредитування проєктів, компенсація процентних ставок, сплачених виконавцями інноваційних проєктів [62].

Практичне застосування зазначених стимулів у період 2000-2012 рр. демонструє позитивні результати: технопарками було перераховано до державного бюджету 1026,0 млн грн, з яких 905,0 млн грн – у 2000–2008 рр. Обсяг цільових субсидій склав 510 млн грн, а бюджетне фінансування – 51 млн грн. У результаті було створено понад 3000 нових робочих місць. Найбільша ефективність функціонування технопарків спостерігалася до 2005 року, після чого, у зв'язку зі скасуванням пільг, кількість ефективно діючих структур скоротилася до 2-3. У 2005-2008 рр. не було реалізовано жодного нового проєкту, а активність технопарків значно знизилася. Попри спроби відновлення стимулів, економічна криза 2008–2009 рр. спричинила подальше падіння активності. У 2010 році загальний обсяг фінансування технопарків становив лише одну восьму від рівня 2007 року. Експертне середовище визнає створення технологічних парків одним із найуспішніших інструментів стимулювання інноваційної діяльності [139, 167].

Для української економіки характерною є переважна орієнтація підприємств на самофінансування інвестиційної та інноваційної діяльності. Це підтверджується структурою витрат на інновації за джерелами фінансування: у 2010 році частка власних коштів підприємств становила 59,4%, коштів інвесторів-нерезидентів – 30,0%, державного бюджету – 1,1%; у 2020 році відповідні показники склали 85,4%, 0,9% та 1,9%. Найвищий рівень самофінансування інноваційної діяльності було зафіксовано у 2015 році – 97,2% (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Динаміка витрат на інновації підприємств і частка власних коштів у загальному обсязі фінансування їх інноваційної діяльності [167]

У сучасних умовах, що характеризуються тривалими воєнними діями та гострим дефіцитом фінансових ресурсів, спостерігається недостатня увага до фінансування критично важливих напрямів технологічного розвитку. Зокрема, витрати на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та робототехніки становлять лише 5,5% від загального обсягу інвестицій, на освоєння новітніх технологій у стратегічно важливих галузях – 5,4%, а на впровадження сучасного медичного обладнання, технологій лікування та фармацевтики – лише 0,8%. Ігнорування потреб цих секторів, як у мирний, так і у воєнний та повоєнний періоди, може мати довгострокові негативні наслідки для національної безпеки, економічної стабільності та соціального добробуту (табл. 2.2).

У контексті адміністративно-територіальної реформи, що супроводжувала процес децентралізації, було здійснено структурне оновлення базового рівня управління, в результаті чого сформовано 1470 територіальних громад, серед яких 410 – міські, 433 – селищні та 627 – сільські [167, 168].

Відповідно до нової моделі бюджетного регулювання, структура місцевих бюджетів була приведена у відповідність до змін у системі управління.

Формування місцевих бюджетів здійснюється за рахунок надходжень до загального фонду (податок на доходи фізичних осіб, плата за землю, акцизні податки з пального та з роздрібного продажу підакцизних товарів, інші податки та збори) та спеціального фонду (власні надходження бюджетних установ,

екологічний податок, кошти митного експерименту, пайова участь у розвитку інфраструктури, надходження від продажу земельних ділянок тощо) [163, 174].

Таблиця 2.2

Бюджетне фінансування інноваційної діяльності та трансферу технологій за стратегічними пріоритетними напрямками у 2017-2021 рр. [167, 168]

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності	Значення за роками, тис. грн				
	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6
1. Освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії	15212,73	17094,31	20622,86	49355,70	54520,90
2. Освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки	11710,93	18729,10	11567,42	19776,43	19161,20
3. Освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій	35979,56	45315,30	39894,86	31883,48	32667,03
4. Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу	151412,50	153444,23	155764,73	184048,11	209802,97
5. Впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики	4871,42	5356,06	5674,65	7628,51	2783,60
6. Широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища	29182,88	32213,93	18915,76	27051,17	19182,86
7. Розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки	10759,69	19299,91	13349,27	14107,20	19623,31
Усього за пріоритетами	259129,71	291452,84	265789,55	333850,60	357741,87

У межах сучасної системи міжбюджетних відносин передбачено можливість надання субвенцій з державного бюджету територіальним громадам, що мають відповідні підстави для їх отримання. Зокрема, до таких субвенцій належать: базова дотація, яка забезпечує горизонтальне вирівнювання

податкоспроможності бюджетів об'єднаних територіальних громад; субвенції на реалізацію державних програм соціального захисту; додаткові дотації, що компенсують втрати доходів місцевих бюджетів, спричинені наданням державних пілг, а також покривають витрати на утримання закладів освіти та охорони здоров'я; субвенції на реалізацію інвестиційних проєктів; освітні субвенції; субвенції на підтримку осіб з особливими освітніми потребами; субвенції на фінансове забезпечення дорожнього господарства, включаючи утримання автомобільних доріг загального користування та місцевого значення, а також будівництво, реконструкцію та ремонт об'єктів комунальної дорожньої інфраструктури [63, 172, 188].

За результатами 2022 року до місцевих бюджетів надійшло 555,1 млрд грн доходів загального та спеціального фондів, з яких 393,5 млрд грн (70,9%) становили податкові надходження, а 137,0 млрд грн (24,7%) – офіційні трансферти. У межах державної фінансової підтримки на розвиток громад та інфраструктури було спрямовано 150,6 млрд грн, зокрема: 66,8 млрд грн – на розвиток дорожньої інфраструктури, 46,7 млрд грн – на соціальну інфраструктуру, 12,3 млрд грн – на регіональний розвиток, 11,8 млрд грн – на резервний фонд державного бюджету, 6,1 млрд грн – на сферу охорони здоров'я.

Загальна структура видатків державного бюджету у 2022 році включала: видатки на освіту – 232,3 млрд грн, загальнодержавні функції – 67,2 млрд грн, економічну діяльність – 61,1 млрд грн, житлово-комунальне господарство – 40,6 млрд грн, охорону здоров'я – 31,0 млрд грн (рис. 2.11). При цьому зафіксовано суттєве скорочення видатків на економічну діяльність – на 46,0%, з 112,4 млрд грн у 2021 році до 61,1 млрд грн у 2022 році.

За економічною класифікацією найбільша частка видатків у 2022 році була спрямована на оплату праці – 49,5%, субсидії та поточні трансферти підприємствам (переважно у сферах комунального господарства та охорони здоров'я) – 15,3%, оплату послуг (крім комунальних) – 5,6%, капітальні трансферти підприємствам – 5,0%, оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 4,6%, фінансування державних та регіональних програм – 3,5% [65, 167].

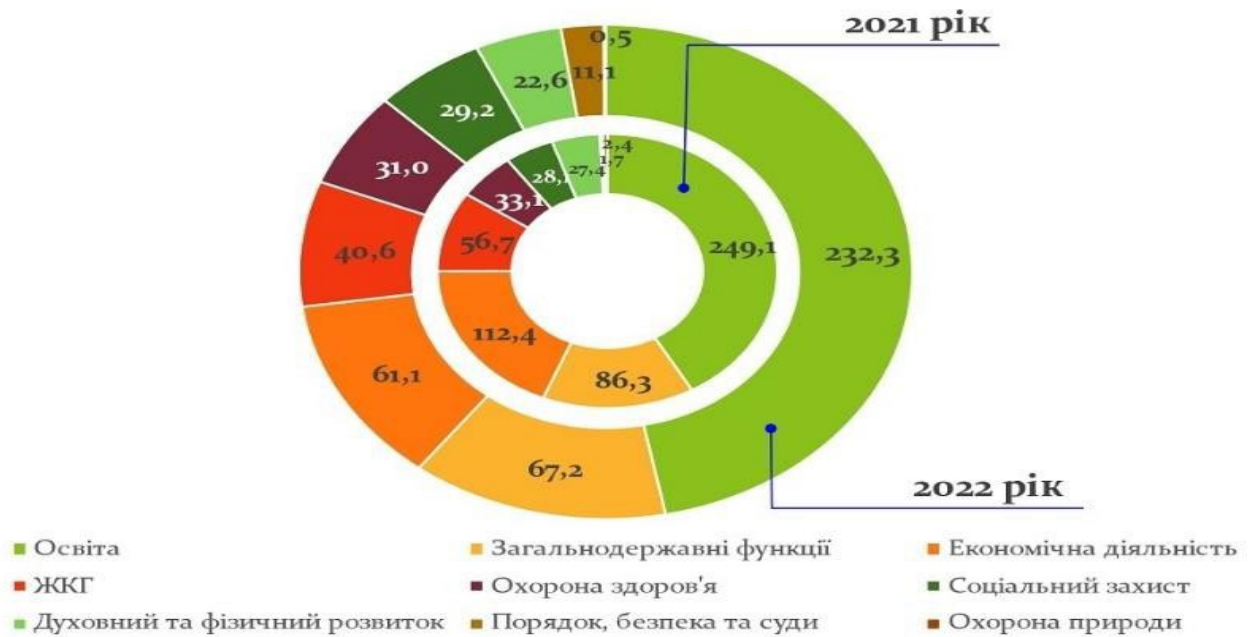

Рис. 2.11. Структура видатків за галузями бюджетної сфери [167]

Таким чином, аналіз бюджетної структури свідчить про те, що фінансування інвестиційно-інноваційних проєктів та програм розвитку регіонів здійснюється в обмежених обсягах, що не відповідає потребам сталого соціально-економічного зростання територій. В Україні одним із інструментів, що відповідає міжнародній практиці стимулювання регіонального розвитку, є Агенції регіонального розвитку (АРР). Ці інституції відіграють важливу роль у реалізації державної регіональної політики, зокрема у забезпеченні стратегічного планування та координації процесів соціально-економічного зростання територій. До основних функцій АРР належать: участь у розробленні та реалізації регіональних стратегій розвитку і відповідних планів заходів; здійснення моніторингу та оцінювання ефективності їх реалізації; розроблення проєктів регіонального плану відновлення та розвитку, а також планів розвитку територіальних громад; сприяння залученню інвестицій, розвитку експорту, підприємництва та туризму; підтримка реалізації проєктів міжнародної технічної допомоги та транскордонного співробітництва [67, 183].

Процес створення АРР було започатковано у 2016 році. Станом на сьогодні зареєстровані агенції у 22 регіонах, з яких у 18 вони фактично функціонують. Водночас спостерігається припинення діяльності АРР у Донецькій та Львівській

областях, а в Миколаївській та Харківській областях такі інституції досі не створені [68; 167]. Упродовж 2022 року активну діяльність здійснювали 17 агенцій регіонального розвитку. Ефективність виконання покладених на них завдань значною мірою залежить від рівня фінансового забезпечення, що є критичним чинником для реалізації їх функціонального потенціалу.

У 2022 році фінансування діяльності агенцій регіонального розвитку з обласних бюджетів було передбачено у 15 регіонах України. Найбільші обсяги бюджетної підтримки отримали агенції Київської (3000,0 тис. грн), Одеської (2159,4 тис. грн), Закарпатської (1586,5 тис. грн), Полтавської (1386,8 тис. грн), Вінницької (1300,0 тис. грн), Черкаської (1295,0 тис. грн), Чернівецької (983,0 тис. грн) областей (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Фінансування Агенцій регіонального розвитку з обласних бюджетів
у 2017-2023 рр. [167]

Область	Обсяг фінансування з обласного бюджету, тис. грн						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Вінницька	600,0	800,0	832,0	830,0	800,0	1300,0	1300,0
Волинська	-	-	-	-	-	-	1200,0
Дніпропетровська	-	-	-	-	-	-	-
Донецька	1693,9	2007,2	2007,2	-	-	-	-
Житомирська	408,2	1155,4	793,1	1068,8	727,8	916,5	929,4
Закарпатська	-	-	-	900,8	1700,0	1586,5	2700,0
Запорізька	-	-	-	-	1000,0	-	-
Івано-Франківська	-	-	-	-	-	-	2500,0
Київська	-	1800,0	1774,8	3500,0	3700,0	3000,0	3000,0
Кіровоградська	-	933,9	966,7	1177,2	986,6	871,8	670,0
Луганська	1570,3	2473,0	2752,3	-	519,5	90,1	-
Львівська	-	-	-	-	-	-	-
Одеська	-	-	-	-	-	2159,4	4500,0
Полтавська	-	500,0	-	-	1237,1	1386,8	1556,0
Рівненська	-	300,0	517,0	430,0	669,3	263,5	1200,0
Сумська	-	-	-	-	-	847,1	1987,8
Тернопільська	-	500,0	650,0	533,8	850,0	700,0	425,1
Херсонська	-	-	-	100,0	2499,6	-	-
Хмельницька	-	-	500,0	1000,0	1036,9	845,9	1038,0
Черкаська	500,0	999,1	899,8	1229,0	1620,2	1295,0	1488,0
Чернівецька	-	300,0	853,1	1236,7	1444,3	983,0	1000,0
Чернігівська	206,4	600,0	709,4	672,4	984,1	868,3	2060,0

Водночас, у ряді регіонів, де агенції функціонують, фінансування з обласних бюджетів не було передбачено. Зокрема, у Волинській,

Дніпропетровській, Запорізькій, Івано-Франківській та Херсонській областях відповідні видатки не здійснювалися [49, 167].

Окремим агенціям вдалося залучити додаткові фінансові ресурси з альтернативних джерел. Так, надходження від надання платних послуг отримали агенції Одеської (385,0 тис. грн), Луганської (332,2 тис. грн), Чернігівської (88,7 тис. грн) та Чернівецької (7,8 тис. грн) областей. Крім того, у 2022 році агенції Луганської (4755,8 тис. грн), Черкаської (891,4 тис. грн), Запорізької (600,0 тис. грн) та Хмельницької (146,8 тис. грн) областей отримали фінансування в межах міжнародної технічної допомоги.

Агенція Черкаської області додатково залучила 28 973,0 тис. грн від місцевого бізнесу та фізичних осіб як допомогу на подолання наслідків воєнних дій. Інші надходження були отримані агенціями Чернігівської (349,8 тис. грн), Луганської (112,0 тис. грн), Вінницької (94,3 тис. грн), Рівненської (83,4 тис. грн), Одеської (82,0 тис. грн) та Чернівецької (0,7 тис. грн) областей [78, 167]. Агенція Київської області здійснювала заходи з розширення мережі індустріальних парків, зокрема розробила три концепції створення таких парків у місті Біла Церква. Агенція Кіровоградської області забезпечила супровід двох інвестиційних проєктів, а також надала пропозиції для участі у програмі USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО), що передбачає підтримку малих і середніх підприємств зернового напрямку. Загалом упродовж року Агенцією було залучено 22,5 млн грн та 20 тис. євро [16, 68].

Аналіз результатів діяльності агенцій регіонального розвитку свідчить про те, що цей інструмент стимулювання інвестиційно-інноваційної активності в Україні є ефективним, проте його потенціал обмежується недостатнім рівнем фінансового забезпечення. Водночас, уряд України продовжує роботу над удосконаленням механізмів інвестиційно-інноваційного розвитку, що підтверджується тематикою парламентських слухань, проведених у різні роки: «Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» (2007 р.), «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в

умовах глобалізаційних викликів» (2009 р.), «Національна інноваційна система: стан та законодавче забезпечення розвитку» (2018 р.) [76, 167].

У національній економіці сформувалася складна ситуація у сфері державного управління інвестиційно-інноваційним розвитком, що проявляється у фрагментарності, суперечливості та несистемності законодавчих ініціатив, а також у відсутності практичної реалізації інструментів активізації інвестиційних та інноваційних процесів. Це зумовлює необхідність поглибленого дослідження світового досвіду формування сприятливого середовища для інвестиційно-інноваційного зростання як на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і на рівні регіонів та територій.

Світова практика демонструє широкий спектр ефективних механізмів підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності. Зокрема, у США реалізується модель державної підтримки технопарків, яка включає державні замовлення, фінансування наукових розробок, податкові пільги при придбанні обладнання, а також сприяння перекваліфікації кадрів. Важливою особливістю американських технопарків є їх тісна інтеграція з університетами та дослідницькими установами. Форми взаємодії варіюються: 20% технопарків створені як структурні підрозділи університетів, 10% – як самостійні господарські одиниці, 28% – на основі договорів з розробниками інноваційних проєктів, 38% – як спільні підприємства, і лише 4% – за участю державних структур. Одним із ключових стимулів розвитку технопарків у США є податкова політика [67, 121].

Додатковим елементом американської моделі є активна участь приватного сектору у прийнятті інвестиційних рішень через створення приватно-державних агентств, які функціонують на паритетних засадах. Координацію діяльності таких агентств здійснює Департамент економічного розвитку. Наприклад, одне з агентств адмініструє Фонд технологій, що розвиваються, заснований за участю держави (первинний внесок – 15 млн дол.), який надає гарантії по кредитах високотехнологічним компаніям (до 5 млн дол. на термін до 10 років). Загальний обсяг фонду становить 50 млн дол., а фінансування типового проєкту – від 100 до 500 тис. дол. при співвідношенні державного капіталу 1:3 – 1:5. Крім того, діє

програма «Федеральне партнерство розширення виробництва», спрямована на інтеграцію високих технологій у традиційні галузі [121, 127].

Європейський досвід також заслуговує на увагу, зокрема у частині фінансової підтримки інвестиційно-інноваційних проєктів. Він охоплює три основні групи заходів:

Прямі заходи – державна підтримка виконавців інновацій, що реалізується через галузеві стратегії та загальні програми, спрямовані на підвищення наукової якості досліджень, розвиток публічно-приватного партнерства тощо.

Фіскальні заходи – стимулювання приватних інвестицій у R&D через податкові пільги, зокрема звільнення від податку на прибуток у разі інвестування в дослідження та розробки.

Каталітичні заходи – створення сприятливих умов для доступу приватного сектору до фінансових ресурсів, включаючи механізми ризикового капіталу, гарантування цінних паперів і позик, фінансування досліджень університетів, наукових центрів тощо [77].

Особливої уваги заслуговує досвід Польщі, де реалізується система фінансового та податкового стимулювання R&D (табл. 2.4). Серед основних інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційних змін на рівні підприємств (рис. 2.12) слід виокремити: 1) стимули для компаній, що інвестують у R&D, зокрема зниження ставки податку на прибуток для підприємств, які здійснюють дослідження та розробки і виробляють високотехнологічну продукцію; можливість вирахування витрат на R&D з бази оподаткування. Такі інструменти застосовуються у Польщі, Бельгії, Великій Британії, Мальті, Угорщині, Словенії та Чехії [93]; 2) інструменти стимулювання створення R&D-центрів. У країнах, які прагнуть активізувати інвестиції в інноваційний сектор, широко застосовуються податкові стимули, зокрема податкові канікули. Залежно від національної політики, такі преференції можуть діяти на всій території держави (Китай, Ізраїль, Мексика) або бути обмеженими окремими регіонами чи проєктами (Канада, Індія). Крім того, R&D-центри можуть отримувати додаткові пільги, зокрема право безоплатного користування

земельними ділянками або їх придбання за зниженою ціною (Чехія), звільнення від сплати податку на нерухомість, а також знижену ставку податку на репатріацію прибутку (Ізраїль – 15 %);

Таблиця 2.4

Фінансове та податкове стимулювання R&D в Польщі [93]

Види стимулювання	Правила застосування
Витрати на R&D	Витрати, пов'язані з R&D можуть бути встановлені на 100 %. Зниження періоду амортизації за виконані R&D від 36 до 12 місяців.
Податкові стимули для R&D	R&D можуть створювати інноваційний фонд, до якого спрямовувати щомісячні платежі в розмірі 20 % від виручки. Додатково R&D можуть звільнитися від сплати податку на майно тощо.
Податкові пільги на придбання нових технологій	Податкова база може бути зменшена до 50 % витрат, пов'язаних із придбанням нових технологій у вигляді нематеріальних активів (права власності відповідно до ліцензій, патентної або корисної моделі). Такі технології мають бути придбані з метою удосконалення продуктів/послуг.
Субсидії і гранти	Можуть виділятися субсидії, засновані з ЄС і польських урядових фондів, які покривають до 100 % витрат R&D.
Податкові кредити	Виділення кредиту для фінансування реалізації технології, погашення якого підприємцем буде відбуватися за рахунок збільшення податкових надходжень.

3) пільги в межах технологічних зон. Підприємства, що здійснюють дослідницьку діяльність у межах спеціалізованих технологічних зон, користуються низкою податкових та інфраструктурних преференцій, зокрема звільненням від земельного податку та зборів за користування інфраструктурою. Держави, у свою чергу, підтримують розвиток таких зон шляхом капітальних інвестицій. Наприклад, у Великій Британії частка державного фінансування витрат на будівництво та розвиток інфраструктури становить близько 60 %, у Німеччині, Франції та Нідерландах – до 75 %, а в Бельгії – майже 100 %. У Туреччині завдяки комплексній системі стимулів створено 56 технологічних зон, ще 13 – перебувають на етапі запуску; 4) підтримка процесів модернізації підприємств. З метою активізації модернізаційних процесів у компаніях низка країн (Бельгія, Данія, Нідерланди, Португалія, Люксембург, Фінляндія) застосовує механізм прискореної амортизації. У Канаді дозволяється 100 % амортизація вартості активів, якщо вони на 90 % використовуються для проведення досліджень і розробок. Додатково держава підтримує створення

нових робочих місць у сфері R&D – у Чехії така підтримка становить близько 9 тис. доларів США на одне нове робоче місце. В Індії діє механізм 30-відсоткового вирахування витрат на оплату праці працівників R&D з бази оподаткування протягом перших трьох років. У Нідерландах ставка оподаткування заробітної плати в R&D зменшується на 35 %, а для стартапів – до 50 % на перші 250 тис. євро витрат. Також компанії можуть скористатися пільгами щодо оподаткування дивідендів; 5) державні гранти та пільгове кредитування. Уряди окремих країн компенсують витрати, пов'язані зі

Стимули для компаній, що інвестують у R&D						
вирахування інвестицій у R&D з бази оподаткування компаній	пільгові ставки податків та «податкові канікули»	кредити та гранти	прискорена амортизація основних засобів	звільнення від зборів на інфраструктуру та від земельної ренти	страхування інноваційного експорту	публічні закупівлі інновацій
Стимули для створення R&D-центрів						
«податкові канікули	безоплатне користування землею	придбання землі за пільговою ціною	звільнення від сплати податку на нерухомість	знижена ставка податку на репатріацію прибутків		
Стимули для підприємств технологічних зон (технопарків, індустріальних парків та ін.)						
звільнення від податку на землю	звільнення від збору на інфраструктуру	капітальні інвестиції держави (або компенсація витрат підприємств) на будівництво, створення і розвиток інфраструктури технологічних зон				
Підтримка інноваційної модернізації компаній						
прискорена амортизація	державна підтримка інноваційних робочих місць: фінансова допомога; вирахування з бази оподаткування оплати праці R&D-працівників; зменшення оподаткування заробітної плати та соціальних відрахувань дослідників					пільги на оподаткування дивідендів
Інші стимули для виконання R&D						
державні гранти та пільгові кредити	підтримка інноваційного експорту		публічні закупівлі		патентні бокси	

Рис. 2. 12. Перелік інструментів стимулювання наукових досліджень та розробок [17, 123, 126]

спорудженням та реконструкцією об'єктів, що використовуються в інноваційній діяльності. Наприклад, в Ірландії держава покриває до 25 % таких витрат. У Канаді малий та середній бізнес має доступ до пільгових кредитів, що сприяє розширенню участі у R&D-проектах; 6) підтримка інноваційного експорту. Фінансова підтримка експортних операцій здійснюється через механізми

страхування, які реалізуються експортно-кредитними агентствами. Оскільки експорт високотехнологічної продукції супроводжується високими ризиками, страхування відіграє важливу роль у стимулюванні інвестицій у відповідні сектори; 7) стимулювання інновацій через публічні закупівлі. У країнах Європейського Союзу державні органи виступають замовниками інноваційної продукції, що дозволяє ефективно розподіляти ризики та вигоди, пов'язані з реалізацією R&D-проектів. Патентні бокси; 8) застосування сприятливих податкових ставок щодо доходів, отриманих від об'єктів інтелектуальної власності, або можливість їх вирахування з бази оподаткування створює додаткові стимули для комерціалізації результатів інноваційної діяльності.

На думку дослідників [80, 127], одним із ефективних механізмів стимулювання інвестиційно-інноваційної активності підприємств є використання публічних закупівель. У країнах Європейського Союзу обсяг таких закупівель становить 16-19 % ВВП, що у десять разів перевищує сукупний обсяг державних і приватних інвестицій, спрямованих на підтримку дослідницького сектору. У межах цієї моделі застосовуються дві основні форми фінансування: конкурентне та інституційне. Перше передбачає відкриту конкуренцію між суб'єктами, тоді як друге орієнтоване на фінансову підтримку державних наукових установ та університетів. Основною метою їх є забезпечення фінансування науково-дослідної діяльності. Частка проектного фінансування у структурі конкурентного фінансування становить близько 20-30%.

Значна увага в країнах ЄС приділяється підтримці малого та середнього бізнесу, зокрема через надання кредитних гарантій, компенсацію витрат на сплату відсотків за позиками, а також інвестиції в акціонерний капітал [80, 127].

Ще одним важливим інструментом стимулювання інноваційної активності є кредитування інноваційних проектів, що реалізується у двох формах: кредити на інвестиції та кредити на оборотний капітал (рис. 2.13). Найбільш ефективними вважаються пільгові кредити, які передбачають фінансування у розмірі 100 тис. євро під ставку 3 % на термін до 10 років, причому протягом перших трьох років відсотки не нараховуються. Також застосовуються кредити під заставу

(переважно для новостворених підприємств), кредити у формі субсидій тощо. Джерелами таких кредитів виступають не лише комерційні банки, а й спеціалізовані державні фінансові установи та інноваційні агентства [133].

Фінансування інноваційної діяльності здійснюється також у межах європейських програм, таких як Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Європейський інвестиційний фонд (ЄІФ), COSME, а також рамкових програм у сфері науки і технологій – зокрема Horizon Europe 2021–2027, бюджет якої становить 95,5 млрд євро. Програма спрямована на посилення конкурентоспроможності ЄС, вирішення глобальних викликів (зокрема кліматичних змін та цифрової трансформації), а також досягнення Цілей сталого розвитку ООН. У період 2023–2024 рр. передбачено виділення близько 13,5 млрд євро на реалізацію інноваційних проєктів. У 2022 р. набрала чинності Угода про участь України у програмі «Горизонт Європа», що відкриває доступ для українських інноваторів до грантових ресурсів та інструментів підтримки в межах міжнародних проєктів [84, 141].

З 2017 р. Фонд розвитку підприємництва реалізує Програму підтримки фінансування інвестиційних проєктів малого і середнього бізнесу, що фінансується Урядом Німеччини через KfW та ЄС у межах ініціативи EU4Business. Станом на початок 2021 р. було видано 375 кредитів на загальну суму 1,156 млрд грн, що дозволило створити 2375 нових та зберегти 6243 існуючих робочих місць [85, 150].

Важливим елементом національної інноваційної екосистеми є Фонд розвитку інновацій, створений наприкінці 2018 року з метою підтримки українських стартапів. Станом на 1 березня 2023 року фондом було профінансовано понад 229 інноваційних проєктів, а загальний обсяг наданих грантів перевищив 160 млн грн [151].

Серед прикладів фінансової підтримки українських суб'єктів господарювання варто виокремити угоду, укладену у грудні 2021 року між Європейським інвестиційним банком та групою компаній «Епіцентр К».

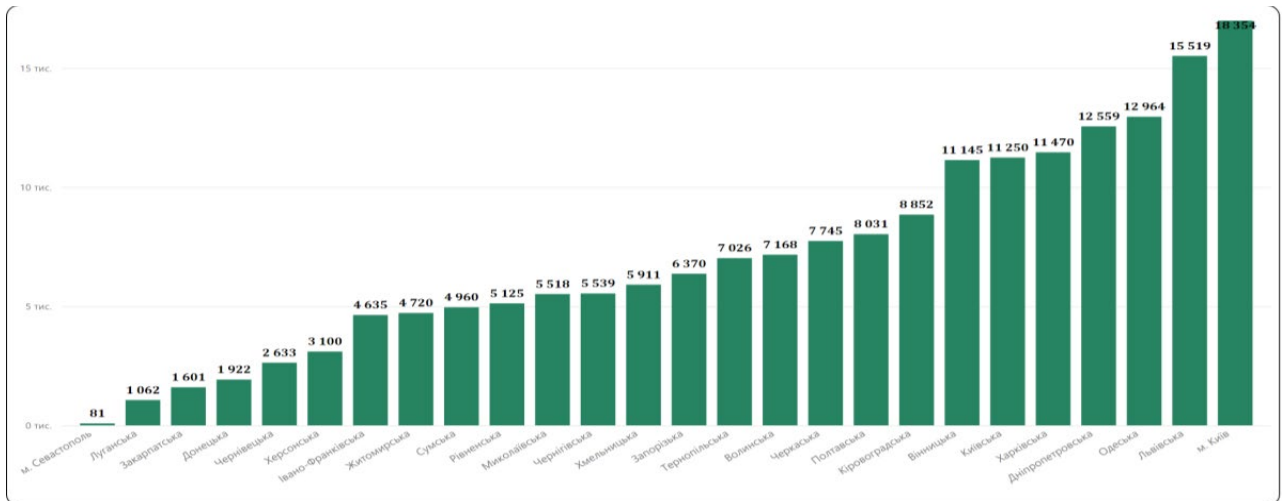

Рис. 2.13. Структура кредитного портфелю в розрізі регіонів станом на кінець березня 2023 р. [166, 167]

У межах цієї угоди передбачено надання кредиту в розмірі 120 млн доларів США для розвитку аграрної інфраструктури України. Кошти будуть спрямовані на будівництво елеваторних комплексів для зберігання зернових та олійних культур, а також на розвиток супутньої інфраструктури. За останні п'ять років, з моменту придбання перших елеваторів, потужності одночасного зберігання «Еліцентр Агро» зросли у шість разів – до понад 1,5 млн тон. До структури агрохолдингу входять 15 елеваторних комплексів, серед яких найбільші - Вінницький елеватор та Закупнянське ХПП, розташовані у Вінницькій та Хмельницькій областях. Загальний обсяг інвестицій у розвиток аграрного напрямку компанії у період 2016–2021 років перевищив 10 млрд грн [57, 87, 90].

Узагальнення сучасних наукових досліджень у сфері інвестиційної політики та аналіз основних тенденцій інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні дозволяє констатувати наявність низки системних проблем, що стримують інвестиційно-інноваційний розвиток регіонів [93, 96]. Серед них: низький рівень інвестиційно-інноваційного розвитку територій; обмежена інтеграція регіонів у глобальні інноваційні мережі та партнерські програми; деградація інтелектуального потенціалу; відтік висококваліфікованих кадрів з науково-дослідної сфери; низька інвестиційна привабливість регіонів; скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій; критично низький рівень експорту інноваційної продукції; невідповідність пріоритетів інноваційного

розвитку світовим трендам; зношеність техніко-технологічної бази підприємств; посилення розриву в темпах інноваційного та цифрового розвитку між Україною та економічно розвиненими країнами; відставання сектору інноваційного підприємництва. Подолання зазначених викликів потребує впровадження ефективних інструментів, здатних забезпечити формування сучасного інституційного середовища для інвестиційного розвитку регіонів. Це передбачає узгодження інтересів учасників інвестиційного процесу, підвищення ефективності реалізації інвестиційних ініціатив та нарощення потенціалу бізнесу.

Одним із таких інструментів може стати міжтериторіальне партнерство, яке виступає джерелом продуктивності, стійкості, безпеки, інноваційних ідей, знань, інвестицій та інформації, а також засобом вирівнювання територіальних дисбалансів і стимулювання інфраструктурного розвитку регіонів [80, 89, 93].

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що політика інвестиційного розвитку регіонів України в минулому була малоефективною, що обмежувало можливості формування сприятливого інвестиційного середовища. В умовах воєнного та повоєнного періоду перед українським урядом постає завдання створення умов для реалізації потенціалу підприємств як на рівні окремих регіонів, так і на рівні держави загалом. Це потребує збалансування інтересів усіх учасників інвестиційно-інноваційної діяльності, впровадження найкращих світових практик стимулювання інвестиційної активності, а також забезпечення ефективного контролю та регулювання цієї сфери економіки.

2.3 Оцінювання інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств регіону

Інвестиційна діяльність підприємств відбувається шляхом купівлі інвестиційних об'єктів з метою отримання вигоди у майбутньому, отримання вигоди від володіння існуючими інвестиційними об'єктами. Таким чином, при

інвестуванні в господарські об'єкти виникають надходження і витрати. Важливим в даному процесі дослідити грошові потоки, які пов'язані із її здійсненням, для чого слід вивчити обсяги і структуру інвестиційних вкладень підприємств, інвестиційні видатки тощо. Об'єктами аналізування обрано Консорціум «Союз Буд», ТОВ «Торговий дім «Р-Трейд», ТОВ «Старвей Агро». У 2022-2023рр. цими підприємствами здійснювались реальні і фінансові інвестиції. Узагальнення обсягів та структури інвестиційних вкладень підприємств у 2023 р. (у порівнянні з аналогічними показниками за 2022 р.) здійснено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Узагальнення обсягів та структури інвестиційних вкладень підприємств
у 2022- 2023 рр. [65]

Показники	Реальні інвестиції						Фінансові інвестиції					
	Основні засоби		Незавершене будівництво		Нематеріальні активи		Довгострокові		Поточні		Інші	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Консорціум «Союз Буд»	-13654	-0,0079	-308	-0,00018	37,00	0,00019	-790	-0,0078	0,00	0	0	0,0
ТОВ «Торговий дім «Р-Трейд»	277596	0,0653	25856	0,00252	5622,	0,00139	-806757	-0,2625	0,00	0	863017	0,4
ТОВ «Старвей Агро»	1783	0,0013	0	0,00	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0	0,0

Як бачимо із результатів оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у аналізованому періоді в Консорціум «Союз Буд» відбулось скорочення загальних обсягів інвестиційно-інноваційної діяльності, більшість скорочує інвестиції у основні засоби, як ТОВ «Торговий дім «Р-Трейд», ТОВ «Старвей Агро». Слід відзначити, що підприємствами протягом досліджуваного періоду не здійснювались поточні фінансові інвестиції. Досить показовими будуть оцінка і аналіз грошових потоків від інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, що показує їх активність та вмотивованість до здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності (табл. 2.6).

Згідно результатів оцінювання, усі досліджені підприємства мають від'ємний результат руху коштів за інвестиційною діяльністю. Це говорить про те, що видатки суб'єктів господарювання перевищують дохід від інвестиційно-інноваційної діяльності. Більшість підприємств не отримують відсотків від

інвестиційно-інноваційної діяльності, проте їм виплачуються дивіденди та інші види доходів. Щодо інвестиційних видатків, то найбільша питома вага припадає на купівлю необоротних активів. Також діяльність окремих досліджених підприємств характеризується відсутністю руху коштів у результаті інвестиційно-інноваційної діяльності.

Таблиця 2.6

Приріст грошових потоків інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств
у 2022-2023рр., тис. грн.

Показники	Надходження				Видатки			Чистий рух коштів
	Реалізація фінансових інвестицій	Реалізації необоротних активів	Отримані відсотки	Дивіденди тощо	Купівля фінансових інвестицій	Купівля необоротних активів	Інше	
Консорціум «Союз Буд»	-1296	-11997	0	1272	4004	-4924	1531	-12632
ТОВ «Торговий дім «Р-Трейд»	591382	-56832	-2616	245973	272778	232299	41409	236653
ТОВ «Старвей Агро»	0	113	1236	420042	0	-1183	-600623	178049

Забезпечення науково обґрунтованого підходу до формування стратегічних напрямів розвитку та стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в межах державного регулювання передбачає застосування комплексної методології оцінювання рівня інвестиційної активності. Такий підхід дозволяє не лише об'єктивно визначити поточний стан інвестиційно-інноваційної діяльності, а й сформувати інструменти впливу на її динаміку, що є основою для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері інвестиційного розвитку підприємств.

Для цього слід дослідити існуючий інструментарій оцінювання інвестиційної діяльності, урахувуючи наступні особливості досліджуваного процесу [189]: взаємозв'язок інвестиційно-інноваційної діяльності та інвестиційних проектів, у процесі здійснення яких вона реалізовується; необхідність визначення чинників впливу на інвестиційну діяльність підприємства та їх кількісного вимірювання; визначення резервів інвестиційно-

інноваційної діяльності підприємства у процесі аналізування; забезпечення контролювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства та прийняття раціональних управлінських рішень у результаті проведеного аналізу тощо.

Питання оцінювання інструментів стимулювання та самої інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, рівня її розвитку приділена значна увага у вітчизняній та іноземній літературі. Власні погляди на таку оцінку висвітлюють Бланк І.А., Касич А.О., Дука А.П., Попович П.Я., Болюх М.А., Майорова Т.І., Бурчевський В.З., тощо.

Ковтун Н.В. пропонує здійснювати багаторівневий моніторинг інвестиційно-інноваційної діяльності (інвестиційного процесу) у такій послідовності: рейтингування цінних паперів; рейтингування учасників ринку цінних паперів; аналізування інвестиційної активності суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності; аналізування інвестиційної привабливості підприємств; кон'юнктурні дослідження ринку цінних паперів та ринку нерухомості; оцінювання та оптимізація структури портфеля цінних паперів –розроблення портфельної стратегії; аналізування інвестиційних ризиків; оцінювання інвестиційного клімату [83, 87].

При цьому автором визначено напрями аналізування за кожним із визначених рівнів моніторингу та передбачено інструментарій оцінювання.

Пічугіна Т., Забродська Л. оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності пропонує здійснювати у таку послідовність: визначення динаміки інвестиційно-інноваційної діяльності, визначення структури джерел фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності та їх зміни, розрахунок потреби у додаткових інвестиціях [134].

Класичними є погляди Майорової Т.В., яка оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності зводить до визначення рівня ефективності інвестиційних проектів [108]. Аналогічної думки дотримується і Бланк І.А. Для оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності на такій основі слід розраховувати чисту приведену вартість проектів, індекс рентабельності проектів, внутрішню норму доходності, термін окупності тощо[14].

Альтернативним методом оцінювання інноваційних проєктів слід вважати варіант їх аналізування через застосування методу нечітких множин як це запропоновано І. Федун [183]. Згідно з науковими підходами, застосування методу нечітких множин у процесі оцінювання інвестиційних проєктів підприємств дозволяє забезпечити більш точний та глибокий аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності, сприяти прискоренню процесу прийняття управлінських рішень, знизити рівень ризиків, підвищити ефективність оцінювання інвестицій, а також мінімізувати витрати фінансових, людських ресурсів і часу. Крім того, використання цього методу забезпечує отримання достовірних результатів щодо ефективності реалізації інвестиційних процесів [17, 85].

Водночас, незважаючи на переваги, метод нечітких множин має певні обмеження, серед яких слід виокремити суб'єктивність оцінювання, необхідність використання спеціалізованого програмного забезпечення, а також потребу у відповідному рівні кваліфікації фахівців, що ускладнює його практичне застосування.

Згідно з методологією, запропонованою Кулініч Т. та Мацибора А.Г. [94, 112], аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства передбачає проходження низки послідовних етапів:

1. Визначення об'єкта дослідження, формулювання мети та завдань інвестиційного аналізу, розроблення плану аналітичної роботи.
2. Формування системи синтетичних та аналітичних показників, що характеризують об'єкт аналізу.
3. Забезпечення інформаційної бази для проведення оцінювання.
4. Аналітична обробка відібраної інформації, формування аналітичних висновків та їх інтерпретація.
5. Кількісне оцінювання впливу окремих чинників на зміну результативності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства.
6. Виявлення невикористаних резервів підвищення ефективності інвестицій та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності.

7. Узагальнення результатів аналізу, формулювання висновків, розроблення управлінських рішень, зокрема заходів щодо реалізації виявлених резервів [17, 102].

Дана послідовність є логічною, проте авторами не вказано на те, які саме показники характеризують інвестиційну діяльність об'єкта дослідження; яким чином слід визначати фактори впливу на інвестиційну діяльність та вимірювати їх вплив. Її можна використати як при проведенні моніторингу інвестиційно-інноваційної діяльності, так і при здійсненні будь-яких етапів наведених вище послідовностей оцінювання.

Бондаренко С. [17] для аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності пропонує здійснювати: дослідження обсягів і структури інвестиційних вкладень; визначення грошових потоків від інвестиційно-інноваційної діяльності; застосування статистичних методів оцінки інвестиційних проектів. Проте, які саме статистичні методи слід застосовувати у авторському підході не деталізовано.

Ковтун Н. пропонує комплексний аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності, який доцільно проводити шляхом реалізації таких етапів [83]:

1. Аналізування потреби підприємства в інвестиційних ресурсах з позицій реальних та фінансових інвестицій;
2. Ретроспективний аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства, який передбачає аналізування обсягів форм та структури інвестицій та джерел їх формування;
3. Аналізування ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності, що включає оцінювання інвестиційних проектів та ефективності фінансових інвестицій.

До кожного із рекомендованих у авторському підході етапів ним визначено низку узагальнюючих та часткових показників, серед яких: індекс інвестиційної привабливості, рівень використання доступного інвестиційного ресурсу, коефіцієнт відтворення інвестицій, загальна потреба підприємства в інвестиційних ресурсах тощо. При цьому, показники результативності

інвестиційних проєктів (чиста приведена вартість, рентабельність інвестицій, внутрішня норма доходності) автором не розглянуті. Також автором не згадує, які саме показники слід використати на останньому етапі рекомендованої послідовності, а саме для оцінювання фінансових інвестицій.

У економічній літературі оцінювання ефективності фінансових інструментів здійснюється шляхом зіставлення грошових доходів і інвестиційних витрат. Грошові доходи підприємств формуються за рахунок періодичних надходжень у вигляді відсотків, що сплачуються за внесками до статутного капіталу, депозитними вкладками, облігаціями та іншими борговими цінними паперами, а також дивідендів, отриманих за акціями та іншими пайовими фінансовими інструментами. У свою чергу, інвестиційні витрати охоплюють сукупність коштів, спрямованих на придбання фінансових активів, зокрема цінних паперів, що становлять основу формування інвестиційного портфеля підприємства [84].

Загалом вартість цінних паперів визначається залежно від порядку отримання доходів і залежить від трьох факторів: грошового потоку за цінними паперами; темпів приросту грошових потоків; ризику або непевності грошового потоку [87].

У практиці управління підприємствами для оцінювання інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності застосовують послідовність, яка передбачає реалізацію таких етапів [87, 92]:

1. Визначення загального обсягу необхідних інвестиційних ресурсів передбачає комплексну оцінку потреб у фінансуванні реальних та фінансових інвестицій і включає: оцінювання обсягу фінансових ресурсів, необхідних для реалізації реальних інвестиційних проєктів, із застосуванням балансового методу, методу аналогій або методу питомої капіталомісткості продукції; визначення потреби у ресурсах для здійснення фінансових інвестицій; розрахунок загального обсягу резервного капіталу з урахуванням етапів та строків реалізації інвестиційних проєктів.

2. Визначення джерел залучення інвестиційних ресурсів.

3. Визначення методів формування інвестицій за рахунок визначених джерел.

4. Оптимізація джерел залучення та методів формування інвестиційних ресурсів [73].

З огляду на наведені вище етапи можна стверджувати наступне, така методика передбачає лише ретроспективний аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності, пов'язаний із визначенням структури та джерел інвестиційно-інноваційної діяльності (згідно моделі Ковтун Н.). Але до її позитивних моментів слід віднести визначення резервів інвестиційно-інноваційної діяльності (оптимізацію) та методів їх використання, що має суттєве значення при виборі інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств.

Цікавим є застосування методу аналізу ієрархій для декомпозиції з використанням ієрархій і синтезу шляхом знаходження відношень змінних через думки експертів. Він представляється більш обґрунтованим шляхом вирішення багатокритеріальних завдань в складній ситуації з ієрархічними структурами, що включають як відчутні, так і невідчутні чинники, ніж підхід, заснований на лінійній логіці [67, 75].

Послідовність за цим методом передбачає наступні дії: формування експертної групи; визначення чинників різних рівні впливу на результуючий показник; експертні оцінки шляхом парних порівнянь рівня впливу елементів нижчого рівня ієрархічної моделі на результуючий показник; здійснення низки розрахунків та визначення міри впливу чинників на результуючий показник (перевірка достовірності результатів); формування висновків та прийняття управлінських рішень [99, 108].

Використання методу аналізу ієрархій широко поширене при аналізі складних економічних процесів, до яких належить оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. На основі розглянутих і узагальнених підходів до аналізу і оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності та інструментів стимулювання інвестиційної активності [48, 54, 73,

82, 104] можна стверджувати наступне: одна їх частина ототожнює аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності із аналізом інвестиційних проектів, для дослідження яких існує чітко визначений інструментарій оцінювання. Інша частина пов'язує аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності із визначенням динаміки інвестицій, потреби у інвестиціях, джерел фінансування.

На думку автора більш доцільними в оцінюванні інструментів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств будуть комплексні методики аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності, які, крім перерахованих вище аспектів, охоплюють також оцінку інвестиційної привабливості, інвестиційного потенціалу таємності тощо. До останніх, крім моделі Ковтун Н. слід віднести методологічний підхід до аналізу інвестиційного стану підприємства Мацибора Т., основою якого є розрахунок показників інвестиційної привабливості, інвестиційного потенціалу та ємності, що дає можливість кількісно ідентифікувати показники інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства [112].

Цікава позиції Крупка Я.Д., що визначив напрями оцінювання і аналізування ефективності інвестування, до яких відніс: привабливість майбутніх проектів, забезпечення їх ресурсами, зіставлення інвестиційних доходів і витрат, оцінку ефективності та ліквідності інвестицій [88]. Таким чином, автор погоджується з цією думкою, і вважає доцільним поєднати оцінювання інвестицій та результативність інвестиційних проектів (табл. 2.7).

Найголовнішими показниками, призначеними для оцінювання результативності інвестиційних проектів є [2, 13, 76, 135]: період окупності інвестицій - час, протягом якого грошовий потік досягає величини вкладених у проект інвестором фінансових ресурсів; чиста теперішня вартість - це різниця між величиною дисконтованого грошового потоку та сумою інвестицій; внутрішня норма доходності - рівень ставки дисконтування, при якому чиста приведена вартість дорівнює нулю; індекс рентабельності - показує розмір доходу від реалізації проекту на грошову одиницю вкладень та розмір чистого прибутку.

Таблиця 2.7

Підходи до аналізування та оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності та їх сутність [узагальнено автором]

Підходи до оцінювання інвестицій	Автори	Сутність
З позицій результативності інноваційних процесів	Майорова Т.І., Бланк І.А., Яременко О.В., Щукін Б.М. тощо	Передбачає визначення показників результативності інвестиційних проєктів: чисту приведену вартість, рентабельність інвестицій, внутрішню норму доходності, середню ставку прибутковості, модифіковану внутрішню норму доходності, ануїтет (їх розрахунок через використання методу нечітких множин) тощо
З огляду на джерела, обсяги та характер інвестицій	Болюх М.А., Бурчевський В.З., Попович П.Я. тощо	Передбачають оцінку динаміки форм, обсягів, структури інвестицій та джерел їх формування
Комплексні	Дука А. П., Матрос О.М., Касич А.О., Крупка Я.Д. тощо	Поєднання наведених вище підходів та оцінювання інвестиційних привабливості, потенціалу, ємності тощо

Період (термін) окупності інвестицій (Discounted Payback Period, DPP) може бути розрахований згідно такої формули:

$$DPP = j + \frac{\sum_{t=1}^T \frac{Ct}{(1+r)^t} - K_j}{\sum_{t=1}^T \frac{Bt}{(1+r)^t}} \quad (2.2)$$

де DPP – термін окупності проєкту, роки;

j - період, що найбільше наближається до значення, при якому грошові витрати рівні грошовим надходженням;

Bt – розмір щорічних доходів проєкту, тис. грн.;

Ct - розмір щорічних витрат проєкту, тис. грн.;

K_j - інвестиційні витрати за j -тий період, тис. грн.;

T - термін реалізації проєкту;

r – ставка дисконтування (часто використовується показник середньозваженої вартості капіталу (СЗВК), %).

Величина T визначається шляхом послідовного підсумовування членів ряду дисконтованих доходів до тих пір, поки не буде одержана сума, рівна обсягу початкових інвестицій або перевищуюча її.

Чиста теперішня (приведена) вартість визначається так:

$$NPV = \sum_{t=1}^T \frac{Bt}{(1+r)^t} - \sum_{t=1}^T \frac{Ct}{(1+r)^t} \quad (2.3)$$

Індекс рентабельності (відношення річних дисконтованих доходів до дисконтованих річних поточних витрат) розраховується за формулою:

$$PI = \sum_{t=1}^T \frac{Bt}{(1+r)^t} / \sum_{t=1}^T \frac{Ct}{(1+r)^t} \quad (2.4)$$

де PI – індекс рентабельності.

Внутрішня норма доходності (IRR) визначається із використанням уже розглянутих показників:

$$IRR = r_1 + \frac{NPV_{r_1}}{NPV_{r_1} + NPV_{r_2}} * (r_2 - r_1) \quad (2.5)$$

де r_1 - ставка дисконту, при якій NPV стає плюсовим, %;

r_2 - ставка дисконту, при якій значення NPV стає від'ємним, %.

Основним результатом оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств є забезпечення керуючої підсистеми необхідною інформацією щодо інвестування, формування бізнес-планів інвестиційних проєктів, оцінки інвестиційного потенціалу, складання програми економічного розвитку в умовах виходу з економічної кризи [162].

У процесі аналізу інструментів стимулювання та результативності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств доцільно враховувати низку ключових чинників, серед яких: наявність інвестиційних ресурсів (з урахуванням обсягу, структури власного та залученого капіталу), рівень інвестиційної привабливості альтернативних проєктів, очікувана дохідність інвестування, потреба в капітальних витратах і фінансових вкладеннях, а також параметри грошового потоку та фактична ефективність реалізованих інвестицій [36, 164].

Удосконалення послідовності оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств спрямоване на підвищення їх результативності шляхом формування системи заходів із розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, базуючись на багатоаспектній характеристиці інвестиційно-інноваційної діяльності та процесів управління нею. Розроблені методичні рекомендації та системний інструментарій визначення стратегічно важливих питань економічного розвитку на рівні міністерств та відомств (наприклад, методичні рекомендації щодо оцінювання рівня економічної безпеки, які затверджені Мінекономрозвитку), використання послідовності оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності актуальне для підготовки аналітичних матеріалів та підвищення рівня обґрунтованості прийняття управлінських рішень у досліджуваному напрямі. Використання її має важливе значення для органів державного управління і місцевого самоврядування, підприємств, наукових установ, навчальних закладів тощо. Удосконалена послідовність може бути застосована: при формуванні планів соціально-економічного розвитку; розробленні інвестиційної стратегії як сфери економічної діяльності так і підприємств чи господарських об'єднань; формуванні системи заходів із підвищення інвестиційного клімату у регіоні; наукової підготовки кадрів тощо.

Беручи до уваги те, що нами розглядаються підприємства, як торговельні, фінансові, науково-дослідні, моніторингові блоки, при оцінюванні інвестиційно-інноваційної діяльності слід охопити їх активність у даному напрямі. Для цього слід проаналізувати процеси оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності також і банківських структур та фінансово-кредитних установ, як інституцій забезпечующих інвестиційний процес джерелами фінансування та можливих потенційних учасників інвестиційного процесу.

Оцінку інвестиційно-інноваційної діяльності останніх пропонується в науково-економічній літературі здійснювати, шляхом розрахунку таких показників [150, 190]: прибутковості діяльності; мінливості результатів інвестиційно-інноваційної діяльності; покриття ліквідними активами поточних

зобов'язань; показниками розвитку; рівня диверсифікованості активів.

Аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності банків можна здійснювати шляхом дослідження операцій із цінними паперами, що реалізовується за такою черговістю [8]:

1. Комплексне оцінювання інвестиційної привабливості фондового ринку країни здійснюється на основі аналізу фондових рейтингів та індексів. Початковий етап передбачає загальний аналіз динаміки та структури фондового ринку, що дозволяє сформувати уявлення про його поточний стан та тенденції розвитку.

2. Визначення структури операцій з цінними паперами та їхньої дохідності. Для цього здійснюється класифікація фінансових інструментів за видами та напрямками інвестування — зокрема, за регіональним та галузевим принципом. Такий підхід дозволяє ідентифікувати найбільш перспективні напрями для розміщення вільних фінансових ресурсів, зокрема банківських установ. У межах цього етапу доцільно розраховувати такі показники: питому вагу придбаних цінних паперів за номінальною вартістю; питому вагу викуплених банком цінних паперів до та після терміну їх погашення; обсяги операцій із зберігання цінних паперів та рівень їх прибутковості; обсяги та структуру консалтингових операцій; питому вагу посередницьких, розрахункових та реєстраторських операцій; частку дивідендів по акціях у загальній структурі доходів банку; частку дивідендів, виплачених акціями, у відсотковому співвідношенні до кількості та суми інвестицій; частку операцій з конвертації акцій; частку цінних паперів, отриманих у заставу за кредитними та іншими операціями; частку позик, наданих під заставу цінних паперів; частку гарантійних операцій; частку операцій з управління портфелем цінних паперів клієнтів банку.

3. Аналіз резервів під знецінення цінних паперів, що є важливим елементом управління ризиками.

4. Дослідження рівня захисту банківських установ від потенційного зниження балансової вартості цінних паперів, що передбачає оцінювання сформованих резервів за відповідними операціями [117, 133].

Отже, беручи до уваги завдання процесів оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств та їх організаційну структуру, яка передбачає наявність різноманітних блоків, пропонуємо удосконалену послідовність оцінювання інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств (рис. 2.14).

Згідно з науковими підходами [146], оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств із врахуванням можливої блокової структури передбачає реалізацію низки послідовних етапів, що забезпечують комплексність та системність аналітичного процесу. До таких етапів належать: формулювання цілей та завдань аналізу, що визначає стратегічні орієнтири дослідження інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства; інформаційне забезпечення процесу оцінювання, яке включає збір, систематизацію та верифікацію необхідних даних; вибір методології оцінювання та визначення переліку параметрів, що підлягають дослідженню відповідно до обраного методу; проведення аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності з врахуванням блокової структури підприємства, що дозволяє врахувати специфіку функціонування окремих структурних підрозділів; консолідація отриманих результатів, яка забезпечує інтеграцію даних з різних блоків у єдину аналітичну модель; узагальнення результатів аналізу, що передбачає формулювання висновків щодо ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності; практичне використання аналітичних результатів, зокрема для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері інвестування. Застосування такого підходу сприяє підвищенню точності оцінювання, забезпечує глибину аналітичного дослідження та створює основу для ефективного управління інвестиційними процесами на підприємстві.

Як уже зазначалось, завданнями оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств є визначення їх потреби у інвестиційних коштах, розрахунок показників результативності інвестиційної активності, розроблення політики розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності шляхом формування

методів її сприяння (розвитку), формування резервів грошових активів та напрямів їх використання тощо.

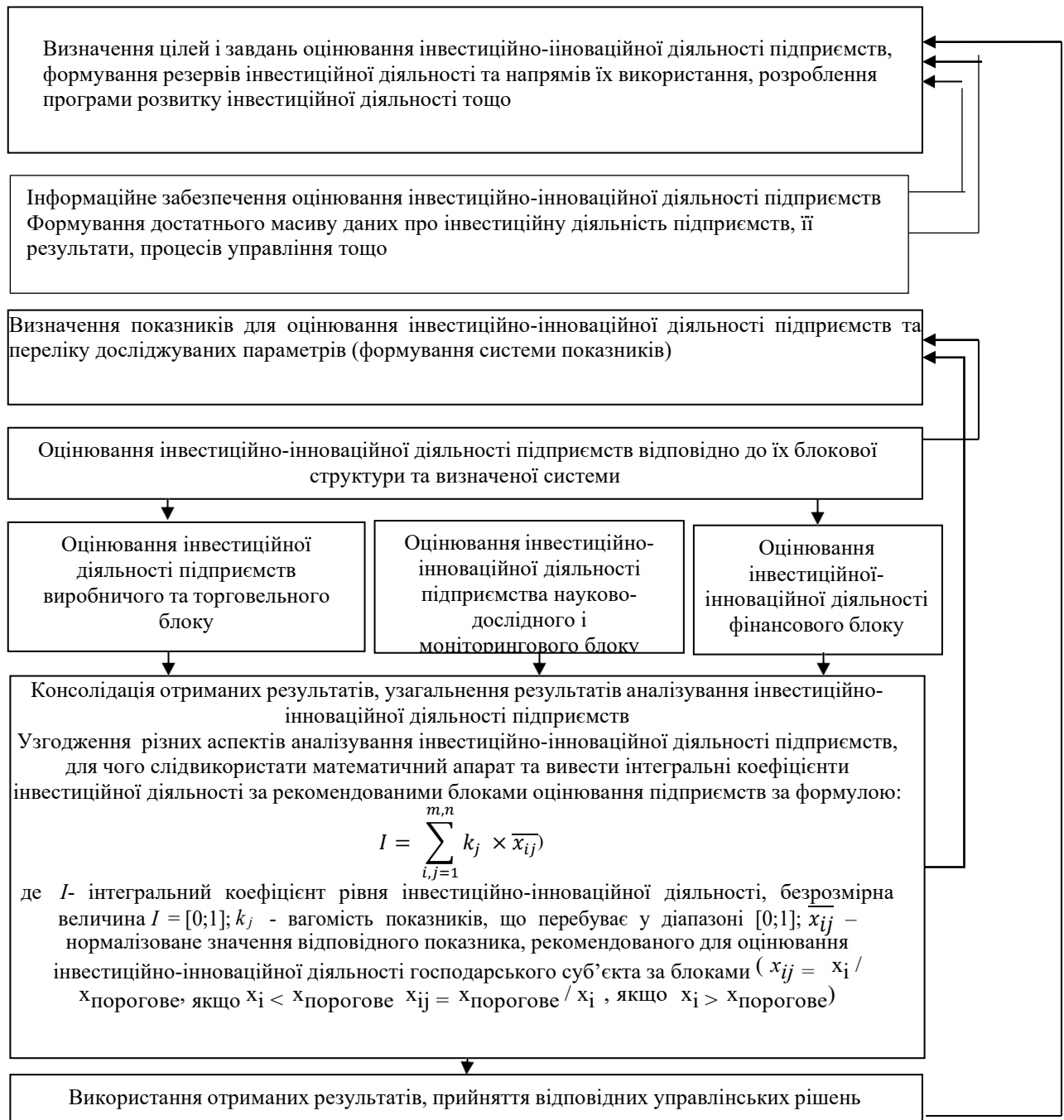

Рис. 2.14. Послідовність оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств з урахуванням можливої блокової структури [164, 171]

Інформаційне забезпечення процесу оцінювання інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності полягає у формуванні необхідного масиву даних про інвестиційну активність підприємства, її результативність, процеси інвестиційного управління тощо. Для цього слід

забезпечити збір даних щодо згаданих процесів у об'єднанні та організувати їх оцінювання.

Процес оцінювання необхідний для забезпечення повноти, достовірності, перспективності сформованого масиву даних.

Дані щодо інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств повинні бути ретельно зібрані, джерелом їх отримання повинно стати керівництво та компетентні у цьому питанні працівники.

На даному етапі слід зібрати інформацію щодо обсягів інвестицій, джерел їх отримання, напрямів застосування, їх основні результати, фінансово-господарський стан підприємства, рівень основних та оборотних засобів, стратегію розвитку тощо. А перевірку отриманої інформації слід доручити створеній експертній групі у складі моніторингового блоку, чисельність якої не повинна перевищувати 10-15 ос. До її складу можуть входити як працівники підприємств так і сторонні консультанти чи інші особи, залучені до процесу оцінювання. Вибір методу оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності залежить від визначених цілей та інформаційного забезпечення, що рекомендовано здійснити на попередніх етапах удосконаленої послідовності. У процесі дослідження процесів аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства встановлено, що для забезпечення даного процесу можна застосувати балансовий метод, нормативний метод, метод аналогій, метод питомої капіталомісткості, експертний метод, розрахунково-аналітичний метод, багатофакторне економіко-математичне моделювання тощо [13, 92].

Автори рекомендують застосувати змішаний метод оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. Це доволі нескладні методи, не потребують важких і громіздких розрахунків та враховують думку широкого кола фахівців-експертів, потім здійснюються розрахункові та аналітичні процедури і обов'язково формується перелік показників, для яких встановлені нормативні значення (рис. 2.15).

Сам перелік індикаторів нами сформований шляхом узагальнення досліджених послідовностей аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності

(табл. 2.6) з урахуванням структури підприємств, виду діяльності, масштабів і територіального розміщення тощо. Запропонована система аналізу інвестиційної активності суб'єктів господарювання наведена за їх блоками на рис. 2.15.

Рис. 2.15. Рекомендована система аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності господарських об'єднань за їх блоками

Таким чином, оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств виробничого та торговельного блоку передбачає визначення: структури, форм, обсягів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства та джерел їх формування; інвестиційної потреби підприємства (інвестиційної ємності); потенціалу інвестиційно-інноваційної діяльності та інвестиційної привабливості підприємств блоку; результативності реалізації інвестиційних проектів та фінансових інвестицій підприємств блоку (рис. 2.15).

Для досягнення цілей дослідження рекомендовано низку показників, серед яких показники, що використовуються для оцінювання інвестиційних проектів (грошовий потік, термін окупності, чисту приведену вартість тощо), індекс інвестиційної активності, рівень використання доступного інвестиційного ресурсу, потреба підприємства інвестиційних ресурсах тощо

(табл. 2.7).

Для оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств науково-дослідного та моніторингового блоків слід визначити структуру, форми, обсяги їх інвестиційно-інноваційної діяльності, та джерела їх формування. Також варто визначити їх потребу у інвестиційних ресурсах, виявити резерви інвестиційно-інноваційної діяльності та інвестиційну привабливість (рис. 2.15). При цьому слід розрахувати обсяг доступного інвестиційного ресурсу, інвестиційну привабливість, темп зростання та приросту інвестицій тощо (табл. 2.7).

Система показників, призначених для аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств за їх блоками наведена в табл. 2.8. Вона містить перелік показників і їх сутнісне значення.

Варто зазначити, що при визначенні системи оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств за можливими сферами діяльності: інвестиційно-інноваційної діяльності виробничо торгівельної, фінансової, інвестиційної і науково-дослідної. Якщо розглядати підприємства меншими за масштабами і обсягами, то перелік рекомендованих показників та складові системи оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності можуть бути спрощені.

Експертами при оцінюванні можуть бути працівники апарату управління підприємства, економічних служб тощо. При формуванні системи оцінювання експертною групою виступали економісти Консорціум «Союз Буд» з досвідом роботи понад 10 років. Для цього визначалось обґрунтоване число експертів та здійснювалось із ними відкрите обговорення, у процесі якого сформовано перелік показників (табл. 2.8).

Застосування нормативного методу та економічні вимоги до процесу оцінювання діяльності підприємства як суб'єкта господарської діяльності потребують визначення порогових значень та бажаних напрямів розвитку для переліку показників (бажані обґрунтовані вимоги до значень показників), що сформований у результаті узагальнення існуючих підходів до оцінювання

Таблиця 2.8

Перелік показників, які рекомендовані для оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств [56, 84, 101]

Напрями дослідження	Показники	Сутність
Оцінювання динаміки обсягів структури інвестиційно-інноваційної діяльності визначення інвестиційної потреби підприємства джерел її покриття тощо	Обсяг реальних інвестицій	Характеризують обсяги інвестиційно-інноваційної діяльності
	Обсяг фінансових інвестицій	
	Темп зростання інвестицій	Характеризують динаміку інвестиційної діяльності
	Темп приросту інвестицій	
	Частка інвестицій за рахунок власних коштів	Вказує на джерела інвестицій
	Коефіцієнти оновлення, вибуття, зносу, придатності та приросту основних засобів	Показують забезпеченість підприємства основними засобами та необхідність інвестицій на їх відновлення
	Фондовіддача	
	Коефіцієнт відтворення	Надає можливість оцінити достатність загального обсягу здійснених інвестицій та порівняти з економічно необхідними
	Загальна потреба у інвестиційних ресурсах	Визначає напрями підвищення результативності використання ресурсів об'єднання
2. Визначення потенціалу інвестиційно-інноваційної діяльності	Рівень використання доступного інвестиційного ресурсу	Показує потенціал активізації інвестиційної діяльності за рахунок власних коштів
3. Визначення інвестиційної привабливості	Індекс інвестиційної привабливості	Дозволяє оцінити інвестиційну привабливість підприємства за допомогою системи показників
Оцінювання фінансових інвестицій дохідності теперішньої вартості цінних паперів тощо	Дохідність цінних паперів	Вказує на результативність фінансових інвестицій
	Теперішня вартість фінансових інвестицій	Дозволяє оцінити портфель об'єднання
	Резерв банку під знецінення цінних паперів	Характеризують ризикованість фінансових інвестицій
	Резерв можливого ризику зниження балансової вартості цінних паперів	
	Частка реінвестованих доходів	
Оцінювання інвестиційних проектів підприємств	Чиста приведена вартість	Дозволяють розрахувати результативність інвестиційних проектів та порівняти альтернативні інвестиційні проекти
	Термін окупності	
	Внутрішня норма доходності	
	Рентабельність інвестицій	
	Грошовий потік	Характеризує ризикованість інвестиційних проектів
	Резерв капіталу для реалізації проектів	
Визначення рівня диверсифікованості активів аналізування структури активів	Рівень диверсифікованості активів	Вказують на здатність вчасно розрахуватись із боргами за рахунок поточних активів чи готівкових коштів та вчасність покриття видатків. Характеризують ризикованість діяльності
	Коефіцієнт покриття ліквідними активами поточних зобов'язань	
	Готівкова ліквідність	

інвестиційно-інноваційної діяльності.

Це можна здійснити шляхом експертних оцінок, дослідження діяльності господарських об'єднань, застосування методик аналізування фінансово-економічного стану підприємства та об'єднань, що використовуються провідними аудиторськими фірмами тощо. Результати нормування переліку показників, рекомендованих для аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності господарських об'єднань наведені в табл. 2.9 [45, 56].

Визначення отриманих результатів, узагальнення результатів оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств повинна відбуватись після розрахунку рекомендованих показників та передбачати узгодження особливих аспектів аналізу інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Для цього слід застосувати економіко-математичний інструментарій та вивести інтегральний показник інвестиційної активності за рекомендованими блоками оцінювання суб'єктів господарювання.

Оцінювання стану будь-якої економічної системи дозволяє визначити інтегральний коефіцієнт за формулою [73]:

$$I = \sum_{i,j=1}^{m,n} k_j \times \overline{x_{ij}}, \quad (2.6)$$

де I - інтегральний коефіцієнт рівня інвестиційно-інноваційної діяльності, безрозмірна величина $I = [0;1]$;

k_j - вагомість показників, що перебуває у діапазоні $[0;1]$;

$\overline{x_{i,j}}$ - нормалізоване значення відповідного показника, рекомендованого для оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств відповідно до виду діяльності.

Пропонується визначати інтегральні коефіцієнти рівня інвестиційно-інноваційної діяльності для кожного із видів господарської сфери за формулою 2.6.

Для забезпечення її дієвості і співставимості отриманих результатів та можливості прийняття раціональних управлінських рішень на їх основі, слід

провести нормування показників та їх представлення у діапазоні [0,1].

Таблиця 2.9

Бажані напрями розвитку і порогові значення показників, рекомендованих для оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств [162]

№	Показники	Значення/напрями розвитку
1	Обсяг реальних інвестицій	зростання
2	Обсяг фінансових інвестицій	зростання
3	Темп зростання інвестицій	зростання
4	Частка інвестицій за рахунок власних коштів	62 %
5	Коефіцієнт оновлення, вибуття, зносу, придатності та приросту основних засобів	Залежить від об'єкту дослідження
6	Фондовіддача	зростання
7	Коефіцієнт відтворення	1
8	Загальна потреба у інвестиційних ресурсах	Залежить від об'єкту дослідження
9	Рівень використання доступного інвестиційного ресурсу	Більше за суму нарахованої амортизації
10	Індекс інвестиційної привабливості	1
11	Середня дохідність цінних паперів	зростання
12	Середній рівень теперішньої вартості фінансових інвестицій	Залежить від котирувальної ціни активу на ринку
13	Резерв банку під знецінення цінних паперів	0,1
14	Резерв можливого ризику зниження балансової вартості цінних паперів	0,1
15	Частка реінвестованих доходів	1,5%
16	Чиста приведена вартість	0
17	Термін окупності	скорочення
18	Внутрішня норма доходності	облікова норма %
19	Рентабельність інвестицій	1
20	Грошовий потік	зростання
21	Резерв капіталу для реалізації проектів	2%
22	Рівень диверсифікованості активів (коефіцієнтконцентрації): Високоліквідні активи Надані кредити Цінні папери Нематеріальні активи інші	 0,3 0,4 0,1 0,18 0,02
23	Коефіцієнт покриття ліквідними активами поточних зобов'язань	1
24	Готівкова ліквідність	0,2

У протилежності випадку формула 2.6 втрачає економічний зміст. Для цього слід скористатись формулою:

$$\overline{X}_i = \frac{x_i}{x_{\text{пор}}}, \quad (2.7)$$

де x_i - значення відповідного показника інвестиційно-інноваційної діяльності відповідного блоку;

$x_{\text{пор}}$ - порогове значення показника.

У випадку, якщо поточне значення відповідного показника інвестиційно-інноваційної діяльності господарського перевищує порогове значення, то формула 2.6 трансформується наступним чином:

$$\overline{X}_i = \frac{x_{\text{пор}}}{x_i}, \quad (2.8)$$

Вагові значення нормалізованих показників (k_i) слід визначити експертним шляхом. Після проведених розрахунків, результатами даного етапу є значення інтегральних коефіцієнтів рівня інвестиційно-інноваційної діяльності для кожного із видів економічної діяльності підприємств. Наближення кожного із значень інтегральних коефіцієнтів до 1 свідчить про високий рівень інвестиційної активності відповідної сфери діяльності підприємств. Значення інтегрального показника у межах $[0,4;0,8]$ свідчить про середній рівень, а $[0;0,4]$ характеризує низький рівень інвестиційно-інноваційної діяльності [16, 162].

Використання отриманих результатів, прийняття ефективних управлінських рішень щодо інвестиційно-інноваційної діяльності здійснюється органами управління підприємством, органами влади, науковими установами чи іншими ініціаторами процесу оцінювання у відповідності до поставленої ними на початковому етапі мети.

Виявлення стимулів і резервів інвестиційно-інноваційної діяльності слід здійснювати для кожного із досліджуваних сфер господарської діяльності підприємств у залежності від отриманого рівня інвестиційної активності. Зворотні зв'язки процесу оцінювання забезпечуються шляхом уточнення мети та цілей дослідження, удосконалення інформаційного забезпечення, уточнення порогових значень індикаторів та їх самих, повторного розрахунку показників тощо (рис. 2.14).

Здійснимо оцінювання рівня інвестиційно-інноваційної діяльності за

сформованою послідовністю на базі Консорціум «Союз Буд», метою буде всебічний аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства, виявлення її резервів та їх результативне використання. У процесі інформаційного забезпечення зібрані дані щодо виробничо-господарської діяльності Консорціум «Союз Буд», його фінансового стану тощо. Джерелами інформації стали фінансова звітність підприємства, тексти аудиторських висновків, матеріали первинної звітності, результати опитування працівників підприємства експертної групою тощо.

$$n = \frac{P(1-P)}{\Delta_p^2} \times t^2, \quad (2.9)$$

де n – обґрунтована чисельність експертної групи, ос.;

P - питома вага працівників підприємства, які відповідають бажаним ознакам, тобто працюють у економічних службах підприємства зі стажем роботи понад 10 років;

Δ_p^2 - середня гранична похибка;

t - критерій Ст'юдента при заданому рівні істотності (інтервал довіри).

Оскільки у процесі оцінювання рекомендовано використовувати змішаний метод, який містить експертні оцінки, нормування та математичні розрахунки, то на етапі інформаційного забезпечення із працівників економічних служб підприємства було сформовано експертну групу. Її чисельність склала 12 осіб. Розрахунок їх кількості здійснювався на основі теорії вибірових спостережень за формулою 2.9 [29, 56].

Зважаючи на те, що до складу суб'єктів дослідження входять лише підприємства виробничого блоку (Консорціум «Союз Буд», ТОВ «Торговий дім «Р-Трейд», ТОВ «Старвей Агро»), то оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності слід здійснити тільки за ними. У межах розробленої системи оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства (рис. 2.6) було використано низку кількісних показників, що дозволяють комплексно охарактеризувати стан та динаміку інвестиційних процесів. Зокрема, до таких

показників належать: темп зростання та приросту інвестицій, обсяг фінансових інвестицій, рівень використання доступного інвестиційного ресурсу, частка інвестицій, здійснених за рахунок власних коштів, обсяг реальних інвестицій, коефіцієнти зносу, придатності, оновлення та вибуття основних засобів, фондівіддача, коефіцієнт відтворення, загальна потреба в інвестиційних ресурсах, індекс інвестиційної активності, дохідність цінних паперів, а також теперішня вартість фінансових інвестицій. У зв'язку з відсутністю реалізованих інвестиційних проєктів на підприємстві у поточному році, показники, що характеризують їх результативність, у межах даного дослідження не розглядалися.

Для кожного із виділених показників у процесі аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності Консорціум «Союз Буд» експертами встановлені вагомість та порогове значення, на основі якого здійснено нормування показників (табл. 2.10)

Таблиця 2.10

Фактичні та порогові значення показників, рекомендованих для аналізування інвестиційно-інноваційної діяльності Консорціум «Союз Буд»

Показники	Порогове значення ($x_{\text{порогове}}$)	Фактичне значення (x_i)	$\overline{x_{ij}}$	Вагомість (k_j)
Обсяг реальних інвестицій, тис. грн.	26501	18520	0,7	0,1
Обсяг фінансових інвестицій, тис. грн.	120231	108211	0,9	0,09
Темп зростання інвестицій	1,01	0,75	0,73	0,16
Частка інвестицій за рахунок власних коштів, %	49	73	0,68	0,03
Коефіцієнт оновлення, вибуття, зносу, придатності, приросту основних засобів	0,2	0,046	0,46	0,02
	0,06	0,034	0,67	0,02
	0,3	0,27	0,77	0,02
	0,9	0,75	0,94	0,02
	0,06	0,02	0,3	0,02
Фондовіддача	3,3	2,89	0,8	0,03
Коефіцієнт відтворення	1,3	0,57	0,475	0,3
Загальна потреба у інвестиційних ресурсах, тис. грн.	150004	126733	0,85	0,3
Рівень використання доступного інвестиційного ресурсу, %	16	45,7	0,33	0,15
Індекс інвестиційної привабливості	0,9	0,87	0,84	0,02
Середня дохідність цінних паперів, %	17	14	0,75	0,02
Середній рівень теперішньої вартості фінансових інвестицій	1,03	0,9	0,78	0,02
Інтегральний коефіцієнт рівня інвестиційної діяльності, I	0,65			

Для визначення загальної потреби (ЗП) у інвестиційних ресурсах використовувалась формула [76]:

$$\text{ЗП} = \text{Прі} + \text{Пфі} = (\text{Пі}_{\text{осн.зас}} + \text{Пі}_{\text{тр.рес}} + \text{Пі}_{\text{нем.акт}} + \text{Пі}_{\text{ін.рес}}) + \text{Пфі}, \quad (2.10)$$

де ЗП - загальна потреба підприємства в інвестиційних ресурсах, тис. грн.;

Прі - потреба підприємства для здійснення реальних інвестицій, тис. грн.;

Пфі - потреба підприємства в інвестиціях для здійснення фінансових інвестицій, тис. грн.;

Пі осн.зас. - потреба підприємства в інвестиціях для оновлення основних засобів, тис.грн.

Пі тр.рес - потреба підприємства в інвестиціях для розвитку трудових ресурсів, тис.грн.;

Пі нем.акт - потреба підприємства в інвестиціях для придбання нематеріальних активів, тис. грн.;

Пі ін.рес - потреба підприємства в інвестиціях для збільшення запасів матеріальних активів та інших ресурсів, тис. грн.

Для Консорціум «Союз Буд» ЗП = 126 733 тис. грн. при визначеному пороговому значенні у 150 004 тис. грн.

Рівень використання доступного інвестиційного ресурсу (Рвик.інв) визначався шляхом [76]:

$$P = \frac{I_{\text{кап}}}{\Pi_{\text{кап.інв}} + A_{\text{м}}} \times 100, \quad (2.11)$$

де Ікап - розмір здійснених підприємством капітальних інвестицій, тис. грн.;

Пкап.інв. - прибуток підприємства, спрямований на капітальні інвестиції, тис. грн.;

Ам - сума нарахованої амортизації, тис. грн.

Для Консорціум «Союз Буд» Рвик.інв. складає 45,4%, при пороговому значенні 15%.

Індекс інвестиційної привабливості (ІПП) розраховувався експертами згідно формули:

$$\text{ІПП} = \sum_j^n v_{\text{інв}} \times y_j, \quad (2.12)$$

де $v_{\text{інв}}$ – ваговий коефіцієнт складової, що характеризує інвестиційну привабливість;

y_j - складові, що характеризують рівень інвестиційної привабливості;

n - кількість складових, які використовуються у процесі аналізування.

Для Консорціум «Союз Буд» експертами запропоновані наступні складові інвестиційної привабливості [87]: інформаційна привабливість; привабливість продукції; інноваційна привабливість; кадрова привабливість; фінансова привабливість; соціальна привабливість; привабливість розміщення; екологічна привабливість. Кожну із цих складових експерти оцінювали у балах від 0 до 1, де 1 вважається найкращою оцінкою. Також експертами визначалась вагомість складових, що дозволило розрахувати індекс інвестиційної привабливості. Його порогове значення становить 0,9; фактичне – 0,65.

Середній рівень теперішньої вартості фінансових інвестицій передбачав визначення відношення середньої теперішньої вартості фінансових активів, які містяться у власності емітента до їх ринкової вартості.

Отримані результати свідчать, що рівень інвестиційно-інноваційної діяльності виробничого Консорціум «Союз Буд» є середнім, його резерв міститься у сфері фінансових інвестицій, зокрема операції із корпоративними цінними паперами (облігаціями серії Е).

Удосконалена послідовність оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств з урахуванням їх сфери діяльності використовувалась також для оцінювання інвестиційно-інноваційної діяльності ТОВ «Торговий дім «Р-Трейд». Результати оцінювання вказують на середній рівень інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. Виняток становило ТОВ «Старвей Агро», інвестиційна діяльність якого перебуває на низькому рівні.

Висновки до розділу 2

Удосконалено визначення механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період – це система взаємодії керуючої та керованої підсистем, сукупності форм і джерел інвестицій, взаємодія між якими відбувається через методи, інструменти та важелі впливу на процес розробки і реалізації інвестиційних рішень підприємства, з врахуванням мотивів здійснення інвестицій ним.

Доведено розрахунками, що на сьогодні інвестиційний розвиток територій та країни в цілому має: незначні прямі іноземні інвестиції, недостатній розвиток інвестиційної активності територій і регіонів; проблеми залучення громад до глобальних інноваційних мереж та міжнародних партнерських програм; деградацію інтелектуального капіталу регіонів, відтік висококваліфікованих кадрів науково-дослідної сфери; занизьку інвестиційну привабливість територій; невідповідність пріоритетів інвестиційного зростання територій актуальним світовим трендам; посилення розриву в темпах інвестиційного зростання та діджиталізація регіонів порівняно з економічно розвиненими державами світу; наростання зношеності матеріальної та техніко-технологічної бази суб'єктів господарювання для провадження інвестиційно-інноваційної активності; нерозвиненість інноваційного підприємництва.

Визначено, що політика забезпечення інвестиційного розвитку регіонів України була неефективною протягом останніх десятиліть, що обмежило можливості щодо формування сприятливого інвестиційного середовища для реалізації потенціалу як окремих регіонів, так і суб'єктів господарювання. Зважаючи на необхідність активізації інвестиційних та інноваційних процесів для подолання кризових явищ як в воєнний, так і повоєнний період для українського уряду є виклик створити умови для реалізації потенціалу підприємств як на окремих регіонах країни, так і держави в цілому, збалансування інтересів і цілей всіх учасників інвестиційно-інноваційної діяльності, запровадити передовий світовий досвід стимулювання інвестиційної

активності з коректним і виваженим контролем і регулюванням цієї сфери економічної діяльності.

Встановлено наявність тенденції до посилення диспропорцій у темпах інвестиційного розвитку регіонів України. Виявлено ключові причини цього явища, серед яких: недосконалість інституційного середовища, недостатній розвиток інститутів підтримки регіонального інвестування, низька ефективність реалізованої інвестиційної політики, нераціональний розподіл інвестиційних ресурсів, а також застарілість або повна відсутність інфраструктури, необхідної для продукування та комерціалізації інновацій у низці регіонів. Додатковим стримуючим чинником є нерозвиненість міжрегіональних комунікацій.

Доведено, що на сучасному етапі функціонування регіонів ключовою проблемою є фрагментарність та безсистемність управлінських процесів у сфері інвестиційного розвитку територій, що супроводжується низькою результативністю застосовуваних інструментів стимулювання.

Дослідження підтвердило наявність численних суперечностей, які ускладнюють забезпечення сталого інвестиційно-інноваційного зростання регіонів. Ці суперечності зумовлені невідповідністю національної практики інвестування сучасним ринковим викликам як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях, а також відхиленням від принципів сталого інвестиційного розвитку. Виявлено структурні дисбаланси в системі управління інвестиційно-інноваційним розвитком територій, що створюють ризики подальших деструктивних змін у регіональному просторі.

РОЗДІЛ 3. ТЕХНОЛОГІЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

3.1. Стратегічні пріоритети стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України

Повномасштабна війна внесла суттєві зміни в стратегію і плани розвитку як держави, так і її бізнес середовища. Сформувалися принципово нові показники та індикатори диференціації соціально-економічного стану територій та громад, їх ресурсного потенціалу, визначення пріоритетних завдань повоєнного відновлення та сталого розвитку як на короткострокову перспективу, так і у стратегічному вимірі.

Серед основних чинників, що зумовлюють таку диференціацію територій і розташованих на них підприємств у період війни є [171, 185]: масштаби та структура руйнувань унаслідок бойових дій, окупації та/чи ворожих обстрілів; рівень відносної безпеки щодо воєнних ризиків (наближеність до зони бойових дій під час війни, наближеність до кордону з країною-агресором у повоєнний період); якість та стійкість енергетичного забезпечення; можливості для ведення економічної діяльності на певній території, зважаючи на вищенаведені чинники; становище на місцевих ринках праці в умовах змін в економіці внаслідок війни; значні переміщення населення (відплив ВПО з одних регіонів, приплив – до інших, вимушений виїзд частки громадян за кордон); модифікація соціальної відповідальності громад у зв'язку з появою нових уразливих категорій населення; зміни спроможності громад до реалізації їх базових функцій (зважаючи на безпекові ризики, стан інфраструктури, кадрове забезпечення, наповнення бюджету тощо).

Слушною є думка авторів, що процес повоєнного відновлення має вирішувати породжені або загострені війною проблеми, диференційовані за територіями. Зазначене потребуватиме територіально диференційованого

підходу до політики відновлення. Зважаючи на системний вплив згаданих проблем на інвестиційну спроможність та привабливість територій, повною мірою диференціація стосуватиметься й засобів стимулювання орієнтованих на відбудову інвестицій [173, 189].

Слід також враховувати при формуванні пріоритетів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України, що проблеми породжують і нові можливості, які постають перед територіями та громадами відносного «тилу» в умовах повоєнного відновлення держави, а саме: секторальна диверсифікація економіки територій внаслідок релокації підприємств; зростання мобільності ринку праці та диверсифікація професійно-кваліфікаційної пропозиції внаслідок переміщення ВПО; зростання громадської активності – й можливості ширше використовувати потенціал громадянського суспільства для регіонального розвитку; розширення можливостей для міжнародних контактів завдяки спрощенню доступу до європейських ринків, активізації підтримки України у різних сферах, а в перспективі – нагоди залучення до європейських програм та передвступних фондів ЄС; формування та модифікація структури попиту – на потреби оборони, відбудову, вирішення гуманітарних питань тощо.

Вагомий вплив на формування стратегічних пріоритетів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України в повоєнний період здійснює територіальний підхід, що затверджено Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 рр. (ДСРР–2027). У межах сучасної регіональної політики територія розглядається як об’єкт управління, що характеризується унікальним поєднанням соціальних, просторових, екологічних та економічних параметрів. Такий підхід передбачає спрямування державних заходів на підтримку потенційних центрів економічного зростання, а також застосування спеціалізованих механізмів і інструментів державної підтримки, адаптованих до типології територій. Основою для надання фінансової підтримки з Державного бюджету виступає оцінка потенціалу ключових активів регіону [162].

У контексті стимулювання інвестиційної активності підприємств України у повоєнний період та формування стратегічних орієнтирів доцільно враховувати положення, закладені у Державну стратегію регіонального розвитку, зокрема: внесення змін до законодавства щодо стимулювання регіонального розвитку, включаючи визначення типів проблемних територій, критеріїв їх ідентифікації та розширення переліку інструментів підтримки; розроблення та реалізація державних програм комплексного розвитку проблемних територій, а також регіональних програм підтримки їх соціально-економічного зростання; оцінювання інвестиційного потенціалу регіонів та формування галузевих пріоритетів на основі конкурентних переваг і просторового планування; застосування доступних інструментів стимулювання інвесторів на регіональному та місцевому рівнях, зокрема: забезпечення підключення до інженерних мереж, облаштування під'їзних шляхів, надання земельних ділянок та приміщень відповідно до чинного законодавства; планування створення та розвитку інвестиційних зон, підтримка промислових майданчиків, а також ефективне управління перспективними інвестиційними проєктами; сприяння розвитку територіальних систем інноваційної інфраструктури, включаючи наукові парки, технополіси та інші інноваційні осередки [170, 174].

Звісно, значний вплив будуть мати наслідки повномасштабного вторгнення, фактичні втрати як ресурсного, так і людського капіталу держави. Розроблені заходи будуть певним чином модифіковані і адаптовані під реалії і фактичні втрати, але головні напрями необхідно означити і дослідити вже сьогодні, розробити певний інструментарій і механізм подолання перешкод в інвестиційній діяльності на майбутнє.

З урахуванням завдань щодо статусу кандидата на членство ЄС, Україні необхідно запровадити диференціацію регуляторних та стимулюючих механізмів за функціональними типами територій, що в свою чергу передбачає оптимізацію інституційних умов реалізації соціально-економічного потенціалу територій у контексті загальнонаціональних цілей, серед яких основною для

коротко- та середньострокового періодів є відбудова країни від наслідків війни, у середньостроковому періоді [57, 62].

Відповідно до означених орієнтирів, відновлення в Україні буде спиратись п'ять пріоритетів для першочергового етапу, а саме: відновлення енергетичної інфраструктури, гуманітарне розмінування, відбудова житла, критичної та соціальної інфраструктури, підтримка малого та середнього бізнесу. Все це певним чином відобразиться і на формуванні стратегічних пріоритетів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України.

Врахування територіального підходу до формування стратегічних орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України в повоєнний період надасть певні можливості для сталого розвитку: створювати оптимальні умови для доступу до ресурсів територій; формувати адекватні компенсатори браку (через нерівномірний просторовий розподіл) ресурсів; сприяти залученню до територій додаткових людських, матеріальних та фінансових ресурсів; ставити та впроваджувати специфічні локальні цілі; впроваджувати тимчасові механізми вирівнювання диспропорційності ринкових умов, пов'язаних з додатковими витратами ведення бізнесу та проживання на певних територіях; застосовувати компенсатори екзогенних негативних чинників, насамперед – безпекової (воєнної) природи; оптимізувати дію мультиплікуючих чинників (рушіїв) розвитку територій [75, 81, 96].

Створення ефективних організаційних механізмів розроблення та впровадження заходів, які впливають на стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, з урахуванням міжнародного досвіду мають формуватися на основі певних принципів, а саме: першочергове встановлення чітких та недвозначних критеріїв визначення меж та віднесення територій до функціональних типів; чітке окреслення цілей запровадження стратегічних орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в період повоєнного відновлення; встановлення обмежених часових рамок застосування орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств та умов (критеріїв) їх припинення, зважаючи на потребу

перехідних періодів; визначення стратегічних засад розвитку підприємств після завершення періоду дії орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств; забезпечення можливостей коригування орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств відповідно до змін ситуації на відповідних територіях; сприяння поширенню як позитивного досвіду, так і виявлених ризиків орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств для інших територій; узгодження дії орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств із загальним правовим полем України, зокрема у розрізі відповідних прав та повноважень органів місцевого самоврядування; унормування недопущення порушення конкурентних умов та відповідальності за їх недотримання; вирівнювання впливу на податкову базу територій у разі запровадження податкових пільг; моніторинг і розрахунок вигід та витрат від застосування орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств.

Оптимальним бачиться впровадження орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств на основі розроблення відповідної стратегічної Програми на рівні держави, яка втілюватиме зазначені принципи. Також потрібно узгодити стратегічні орієнтири стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств із державними цільовими програмами (передусім тими, що стосуються повоєнного відновлення) та регіональними, місцевими стратегіями розвитку – у спосіб імплементації основних положень Програми у перелічені документи, узгодження плану заходів щодо реалізації Програми з проєктами та ініціативами (інвестиційними, міжнародними, транскордонними), які вже впроваджуються або заплановані до впровадження на регіональному та локальному рівнях [93, 96].

Зважаючи на визначені системні завдання та принципи застосування орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період, можливо виокремити ті з них, які можуть бути безпосередньо спрямовані на вирішення завдань для відновлення постраждалих внаслідок військових дій територій сходу та півдня України.

Основними стратегічними орієнтирами стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України у повоєнний період стануть: запровадження спеціальних податкових і митних режимів, формування мережі інноваційної інфраструктури, створення інституцій розвитку, проведення консультаційних та публічних заходів, співпраця з міжнародними організаціями щодо розширеного страхування інвестиційних ризиків, створення мультидонорського фонду для покриття неекономічних ризиків для іноземних та вітчизняних інвесторів, прямі інвестиції з Державного чи місцевих бюджетів, запровадження механізму державно-приватного партнерства (ДПП).

Охарактеризуємо означені орієнтири стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України, визначимо який вони матимуть вплив на економічне середовище держави. Запровадження спеціальних митних та податкових режимів з поширенням у рамках певних функціональних типів територій передбачає тимчасове надання точкових податкових пільг та/або бюджетних стимулів відбувається виключно у межах сформованої цілісної стратегії повоєнного відновлення соціально-економічного розвитку на загальнодержавному та регіональному рівнях із детальним фінансово-економічним обґрунтуванням прийнятої в межах Державної програми розвитку. В обґрунтуванні мають бути розрахунки цільових результативних показників та втрат бюджету за роками для майбутнього оцінювання ефективності наданих податкових пільг. Критично важливим при наданні податкових преференцій є дотримання параметрів стійкості, зокрема податкової, бюджетної та пенсійної систем. Рекомендованим є погодження митних та податкових преференцій із міжнародними партнерами, які допомагатимуть фінансувати відбудову України [88, 90, 126].

На сьогодні, при розробці Плану відновлення України робочою групою «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток» Національної ради з відновлення України від наслідків війни, серед проблем було визначено [79, 125]: наявність великої кількості податкових пільг, які впливають на рівень податкових надходжень; відсутність єдиного підходу до

запровадження податкових пільг. З метою усунення зазначеної проблеми передбачено зменшити кількість та обсяг податкових пільг, створити єдиний державний підхід до їх запровадження та контролю.

Доцільно у податковому законодавчому полі запровадити інструменти і заходи щодо унеможливлення зловживання преференційними режимами, і насамперед – штучній міграції бізнесу виключно в цілях мінімізації податкового навантаження.

Другий орієнтир - формування мережі інноваційної інфраструктури - завдяки сприянню розвитку індустриальних парків, наукових парків та бізнес-інкубаторів, центрів підприємництва та стартап-центрів, їх спрямування на комерціалізацію наукових досліджень, технологічних і аналітичних розробок, сприяння впровадженню результатів у виробництво у спосіб використання спеціалізованих форм взаємодії «наука – освіта – бізнес» [103, 114].

Наступний - створення інституцій розвитку, які здійснюватимуть організаційні, координаційні та контрольні функції (дотримання суб'єктами господарювання умов надання стимулів інвестиційно-інноваційної діяльності).

Проведення консультаційних та публічних заходів (круглі столи, семінари, виставки, інвестиційні конференції, інформаційні тури, зокрема і в дистанційному он-лайн форматі) - з метою широкого обговорення та надання зацікавленим сторонам (інвесторам, місцевому бізнесу, органам місцевого самоврядування, бізнес-асоціаціям, представникам регіональних офісів міжнародних програм тощо) основної інформації щодо наявних стимулів інвестиційно-інноваційної діяльності та інвестиційних можливостей територій, презентації інвестиційних проєктів та творчих ідей, для реалізації яких необхідні приватні інвестиції або залучення додаткових фінансових ресурсів у рамках міжнародної технічної допомоги [63].

Створення мультидонорського фонду для покриття неекономічних ризиків для іноземних та вітчизняних інвесторів. Наразі тривають консультації уряду України з країнами ЄС щодо створення цільового міжнародного трастового фонду, що залучить до страхування експортно-кредитні агентства країн G7,

MIGA, американську корпорацію з фінансування міжнародного розвитку DFC74. Капіталізація Експортно-кредитної агенції міжнародними донорами допоможе поліпшити фінансування торгівлі та збільшити експорт [43, 155].

Співпраця з міжнародними організаціями щодо розширеного страхування інвестиційних ризиків. Україна вже домовилась із Міжнародним агентством з гарантування інвестицій (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA) про запуск механізму страхування інвестицій під час бойових дій у рамках інструменту War Risk Insurance. Наразі MIGA співпрацює з клієнтами в Україні у рамках пілотного проєкту на суму \$30 млн. У проєкті беруть участь одна українська та дві іноземні компанії у сферах фінансів, логістики та промислової інфраструктури. Також MIGA почало надавати гарантії для страхування воєнних ризиків в Україні із Трастового фонду підтримки реконструкції та економіки України (SURE). Підписано угоду, яка збільшує гарантії з 17,1 до 40,85 млн євро. Малий і середній бізнес отримує доступ до гостро необхідних обігових коштів. Аграрний сектор одержує фінансування, щоб продовжувати експортувати зерно на світові ринки. Відповідна програма діятиме до грудня 2025 р. У свою чергу, Євросоюз з метою залучення приватних інвестицій та бізнесу до відбудови України планує запровадити «воєнне страхування». За словами віце-президента Єврокомісії Валдіса Домбровскіса, відсутність «воєнного страхування» у більшості з країн-членів ЄС розглядається як бар'єр для залучення приватного сектору до відбудови України. Глава МЗС Франції оголосила про створення механізму страхування інвестицій в Україні від ризиків, пов'язаних із війною через Французький державний інвестиційний банк [131, 149].

Прямі інвестиції з Державного чи місцевих бюджетів (або на консорціумній основі) у створення виробничих та логістичних потужностей, які мають сприяти подовженню ланцюгів створення вартості на даній території, стійкості постачання важливих компонентів тощо. Оптимальною є приватизація таких активів у середньо- чи довгостроковій перспективі, коли стан територіальної економіки поліпшиться [73, 82].

І останнє - запровадження механізму державно-приватного партнерства (ДПП) - держава бере на себе страхування від воєнних ризиків. Проекти ДПП мають стосуватися насамперед великих інфраструктурних інвестицій. Одним з перспективних секторів зацікавленості інвесторів є морська логістика (зокрема порти) [121, 124, 151].

Визначення стратегічних орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в Україні у повоєнний період не можливо без врахування динаміки здійснених інвестиційних вкладень на сьогодні. Слід зазначити, що в економіці держави не зважаючи на складні умови, ведення бойових дій на території можна говорити про певну інвестиційну активність. На сучасному етапі розвитку національної економіки підприємства торговельної галузі, зокрема сегмент роздрібної торгівлі, демонструють високий рівень інвестиційної активності. Особливо динамічно розвивається інфраструктура супер- та гіпермаркетів у великих містах, а також на районному рівні, де вже сформовано потужні мережі об'єктів торгівлі та сервісу. Реалізація масштабних інвестиційних проєктів у галузі сприяє суттєвому зростанню обсягів роздрібного товарообороту, що, своєю чергою, забезпечує позитивні фінансові результати діяльності підприємств торгівлі в структурі національної економіки. Отримані прибутки реінвестуються у розширення товарних запасів, модернізацію складських і торговельних площ, розвиток логістичних систем, що формує ефект мультиплікатора в інвестиційному середовищі.

Однак після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року економіка України зазнала значних втрат. Зокрема, було зруйновано об'єкти господарської інфраструктури, порушено логістичні ланцюги, заблоковано авіаційні та морські перевезення, що спричинило надмірне навантаження на залізничний і автомобільний транспорт. Крім того, відбулося скорочення кількості постачальників, зменшення обсягів товарообігу, погіршення фінансового стану підприємств, зниження доступу до банківського фінансування та інших джерел кредитування. У результаті спостерігається зменшення обсягів інвестицій та трансформація їхньої структури.

Вказані обставини актуалізують необхідність формування науково обґрунтованої теоретико-методичної та прикладної бази для прийняття управлінських рішень щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період. Це, зокрема, передбачає оптимізацію структури інвестування та підвищення його ефективності з метою відновлення та розвитку національної економіки.

Попри те, що питання стимулювання інвестиційної активності в окремих галузях економіки належить до компетенції органів державної влади, реалізація інвестиційно-інноваційної діяльності безпосередньо залежить від стратегічного планування та управлінських рішень на рівні бізнес-менеджменту. Значний науковий внесок у дослідження проблематики інвестиційного менеджменту здійснили такі вітчизняні науковці, як О. Диба, В. Зайченко, О. Кваша, А. Ковпак, І. Іщенко, Р. Лупак, Б. Мізюк, С. Сорочка та ін.

Одним із найбільш складних аспектів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств традиційно виступає визначення оптимальних, а головне — доступних джерел залучення інвестиційних ресурсів. При формуванні інструментарію активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в окремих галузях та секторах національної економіки доцільно спиратися на наукові напрацювання таких дослідників, як М. Крупка, Н. Демчишак, В. Фоміних, Д. Безпалова, А. Довгопола, Л. Чех, О. Корогорова, Р. Лупак, М. Куницька-Іляш, Я. Березівський та ін.

Предметом досліджень інших науковців — В. Васильціва, М. Крупки, Р. Лупака, М. Рущишина, І. Польової, О. Малій, Н. Рибалко, І. Рудченко — стали питання забезпечення інвестиційного розвитку галузей національної економіки. Водночас, слід зазначити, що більшість наукових підходів були сформовані в умовах стабільного функціонування економіки, що значно обмежує їх застосування в сучасних українських реаліях, зумовлених війною.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває ідентифікація специфіки, викликів та обмежень інвестиційно-інноваційної діяльності в умовах воєнного стану, а також обґрунтування ефективних інструментів державної політики,

спрямованих на відновлення інвестиційної активності підприємств у повоєнний період. Це є необхідною умовою для забезпечення сталого економічного зростання та модернізації національного господарства.

Торгівля традиційно залишається однією з найбільш інвестиційно привабливих галузей економіки України. Так, у 2010 році обсяг капітальних інвестицій у торговельну сферу становив 18,4 млрд грн, у 2015 році – 19,7 млрд грн. У період 2020–2021 років, навіть в умовах зростання геополітичної напруги, спостерігалася стрімке зростання інвестицій: у 2020 році – 40,4 млрд грн, у 2021 році – 58,4 млрд грн, що свідчить про приріст на 18 млрд грн або 45 % лише за один рік [54, 59, 161]. У 2022 році – першому році повномасштабної війни – обсяг капітальних інвестицій у торгівлі скоротився до 36,4 млрд грн, тобто на 22 млрд грн. Аналогічні тенденції спостерігалися і щодо капітальних інвестицій у матеріальні активи підприємств: з 17,6 млрд грн у 2010 році до 54,4 млрд грн у 2021 році, що становить приріст у понад три рази (табл. 3.1). Загалом за період 2010–2022 років темпи зростання капітальних інвестицій у матеріальні активи становили 191,3 %, однак у 2022 році показник знизився на 38,1 % [167].

Таблиця 3.1

Обсяги капітальних інвестицій підприємств України, млн грн [129, 167]

Показники	Роки						Темпи зростання, %
	2010	2015	2020	2021	2022	2022/2010	2022/2021
<i>Капітальні інвестиції в матеріальні активи</i>	17615	18553,2	37570,4	54436,1	33693,1	191,28	61,89
-великі підприємства	9910,0	8478,2	22165,0	33143,8	18361,4	185,28	55,40
-середні підприємства	5210,6	6902,2	11771,5	13613,5	8955,7	171,87	65,79
-малі підприємства	2494,4	3172,8	3633,9	7678,8	6376,0	255,61	83,03
З них:							
<i>Інвестиції у землю</i>	280,3	288,7	1011,4	1024,3	252,1	89,94	24,61
-великі підприємства	101,8	62,5	912,0	812,6	196,9	193,42	24,23
-середні підприємства	128,8	135,3	76,0	165,1	51,9	40,30	31,44
-малі підприємства	49,7	90,9	23,4	46,6	3,3	6,64	7,08
<i>Інвестиції в існуючі будівлі та споруди</i>	899,7	629,3	1174,9	1168,9	351,8	39,10	30,10
-великі підприємства	261,1	177,2	141,7	335,5	71,4	27,35	21,28
-середні підприємства	393,6	286,8	955,3	680,4	193,9	49,26	28,50
-малі підприємства	245,0	165,3	77,9	153,0	86,5	35,31	56,54

Продовження табл. 3.1

Показники	Роки						Темпи зростання, %
	2010	2015	2020	2021	2022	2022/2010	2022/2021
<i>Інвестиції у будівництво та перебудову будівель</i>	6734,6	6454,7	2524,6	16875,7	10543,2	156,55	62,48
-великі підприємства	3737,7	3587,2	88,91,2	13146,1	7707,3	206,20	58,63
-середні підприємства	1988,6	2225,9	1755,5	2548,5	1660,5	83,50	65,16
-малі підприємства	1008,3	641,6	769,1	1181,1	1175,4	116,57	99,52
<i>Інвестиції у машини та обладнання</i>	9100,1	10071,1	19431	28687,6	18366,3	201,83	64,02
-великі підприємства	5513,0	4177,8	9440,4	13682,6	7745,0	140,49	56,60
-середні підприємства	2480,0	3793,5	7429,3	8953,8	5713,1	230,37	63,81
-малі підприємства	1107,1	2099,8	2561,3	6051,2	4908,2	443,34	81,11
<i>Інвестиції у нематеріальні активи</i>	743,1	1151,1	2814,1	3960,1	2669,8	359,28	67,42
-великі підприємства	591,2	774,9	1811,5	3337,9	1506,7	254,85	45,14
-середні підприємства	119,2	300,2	921,0	447,3	912,9	765,86	204,09
-малі підприємства	32,7	76,0	81,6	174,9	250,2	765,14	143,05

Найвищу інвестиційну активність у структурі капітальних вкладень у матеріальні активи демонстрували суб'єкти малого бізнесу. Водночас, значно нижчими залишалися обсяги інвестицій у землю (252,1 млн грн у 2022 році), існуючі будівлі та споруди (351,8 млн грн), а також у нематеріальні активи (2,7 млрд грн). Останнє слід розглядати як негативну тенденцію, оскільки інвестування в нематеріальні активи, пов'язані з інноваціями та об'єктами інтелектуальної власності, є критично важливим для забезпечення конкурентоспроможності торговельного бізнесу [129].

Особливо показовим є спад інвестицій у існуючі будівлі та споруди: з майже 900 млн грн у 2010 році до 351,8 млн грн у 2022 році, що становить зниження на 69,9 %. У розрізі розмірів підприємств спостерігається зменшення обсягів інвестування середніх підприємств у землю, існуючі будівлі та споруди, будівництво та реконструкцію об'єктів, а також малих підприємств — у землю та нерухомість [129, 167].

У період 2010–2022 років для більшості видів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України було характерне поступове нарощування обсягів капітальних вкладень. Водночас, інвестиції у існуючі будівлі та споруди

демонстрували протилежну тенденцію – їх обсяг скоротився з майже 900 млн грн у 2010 році до 351,8 млн грн у 2022 році, що становить зниження на 69,9 %. У структурному розрізі за розмірами підприємств спостерігалось зменшення обсягів інвестування середніх підприємств у землю, існуючі будівлі та споруди, а також у будівництво та реконструкцію об'єктів. Аналогічна тенденція була характерна і для малих підприємств, які скоротили інвестиції у землю та нерухомість [123, 129, 152].

Згідно з даними табл. 3.2, у структурі капітальних інвестицій вітчизняних підприємств стабільно домінували вкладення у матеріальні активи. Так, у 2022 році їх частка становила 92,7 %, що лише незначно поступається показнику 2010 року – 95,9 %. При цьому близько 50 % капітальних інвестицій припадало на придбання машин та обладнання, а приблизно 30 % – на будівництво та реконструкцію будівель.

Таблиця 3.2

Структура капітальних інвестицій підприємств в Україні, млн. грн [129, 167]

Показники	Роки					Абсолютні відхилення, в.п.	
	2010	2015	2020	2021	2022	2022/2010	2022/2021
Капітальні інвестиції в матеріальні активи	95,95	94,16	93,03	93,22	92,66	-3,29	-0,56
З них:							
Інвестиції у землю	1,53	1,47	2,50	1,75	0,69	-0,83	-1,06
Інвестиції в існуючі будівлі та споруди	4,90	3,19	2,91	2,00	0,97	-3,93	-1,03
Інвестиції у будівництво та перебудову будівель	36,68	32,76	6,25	28,90	28,99	-7,69	0,10
Інвестиції у машини та обладнання	49,57	51,11	48,11	49,13	50,51	0,94	1,38
Інвестиції у нематеріальні активи	4,05	5,84	6,97	6,78	7,34	3,29	0,56

Інвестиції у нематеріальні активи залишаються незначними. Найвищу частку таких вкладень було зафіксовано у 2022 році – 7,3 %, що, попри зростання, свідчить про недостатній рівень інвестування у розвиток інноваційного потенціалу підприємств. З огляду на те, що нематеріальні активи часто пов'язані з результатами інноваційної діяльності та об'єктами інтелектуальної власності, така ситуація може свідчити про обмеженість

стратегічного інвестування у забезпечення конкурентоспроможності національного бізнесу.

Узагальнюючи результати дослідження, слід констатувати, що сформована структура інвестицій не може вважатися оптимальною. Вона потребує коригування та вдосконалення, оскільки недостатньо орієнтована на розвиток прогресивних технологій, інтелектуальної власності та інших нематеріальних активів, які є ключовими чинниками забезпечення інноваційного зростання та конкурентоспроможності підприємств. Показовим у цьому контексті є аналіз структури обсягів інвестування у національну економіку за розмірами підприємств (табл. 3.3). Очікувано, що домінуючу позицію займають великі підприємства, які мають ширші фінансові можливості та доступ до інвестиційних ресурсів. Водночас, спостерігаються окремі винятки, що свідчать про наявність потенціалу для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності середніх та малих підприємств за умови створення сприятливого інституційного середовища та ефективної державної підтримки.

Таблиця 3.3

Структура капітальних інвестицій підприємств Україні, млн. грн [129,167]

Показники	Роки					Абсолютні відхилення, в. п.	
	2010	2015	2020	2021	2022	2022/2010	2022/2021
Капітальні інвестиції в матеріальні активи							
-великі підприємства	56,26	45,70	59,00	60,89	54,50	-1,76	-6,39
-середні підприємства	29,58	37,20	31,33	25,01	26,58	-3,00	1,57
-малі підприємства	14,16	17,10	9,67	14,11	18,92	4,76	4,82
З них:							
Інвестиції у землю							
-великі підприємства	36,32	21,65	90,17	79,33	78,10	41,79	-1,23
-середні підприємства	45,95	46,87	7,51	16,12	20,59	-25,36	4,47
-малі підприємства	17,73	31,49	2,31	4,55	1,31	-16,42	-3,24
Інвестиції в існуючі будівлі та споруди							
-великі підприємства	29,02	28,16	12,06	28,70	20,30	-8,73	-8,41
-середні підприємства	43,75	45,57	81,31	58,21	55,12	11,37	-3,09
-малі підприємства	27,23	26,27	6,63	13,09	24,59	-2,64	11,50
Інвестиції у будівництво та перебудову будівель							
-великі підприємства	55,50	55,58	77,89	77,90	73,10	17,60	-4,80

Продовження табл. 3.3

Показники	Роки					Абсолютні відхилення, в. п.	
	2010	2015	2020	2021	2022	2022/2010	2022/2021
-середні підприємства	29,53	34,48	15,38	15,10	15,75	-13,78	0,65
-малі підприємства	14,97	9,94	6,74	7,00	11,15	-3,82	4,15
Інвестиції у машини та обладнання							
-великі підприємства	60,58	41,48	48,58	47,70	42,17	-18,41	-5,53
-середні підприємства	27,25	37,67	38,23	31,21	31,11	3,85	-0,10
-малі підприємства	12,17	20,85	13,18	21,09	26,72	14,56	5,63
Інвестиції у нематеріальні активи							
-великі підприємства	79,56	67,32	64,37	84,29	56,43	-23,12	-27,85
-середні підприємства	16,04	26,08	32,73	11,30	34,19	18,15	22,90
-малі підприємства	4,40	6,60	2,90	4,42	9,37	4,97	4,95

Аналіз структури капітальних інвестицій за розмірами суб'єктів господарювання свідчить про домінування великого бізнесу у фінансуванні окремих активів. Зокрема, близько 80 % загального обсягу інвестицій у землю та приблизно 70 % – у будівництво та реконструкцію будівель припадає саме на великі підприємства. Водночас їхній внесок у капітальні інвестиції в матеріальні та нематеріальні активи становить близько 50 % відповідно.

Середній бізнес демонструє активність у фінансуванні інвестицій в існуючі будівлі та споруди (приблизно 55 % загального обсягу), у нематеріальні активи (понад 30 %) та у машини й обладнання (близько 30 %). Малі підприємства також відіграють помітну роль, зокрема їх частка у загальних інвестиціях у матеріальні активи становила 18,9 % у 2022 році, у будівлі та споруди – 24,5 %, а у машини та обладнання – 26,7 %.

У динаміці за період 2010–2022 років спостерігається зростання частки інвестицій великих підприємств у землю (на 41,8 в.п.) та у будівництво і реконструкцію будівель (на 17,6 в.п.). Середній бізнес збільшив частку інвестицій в існуючі будівлі та споруди (на 11,4 в.п.), машини та обладнання (на 3,9 в.п.), а також у нематеріальні активи (на 18,2 в.п.). Малі підприємства наростили інвестиції у матеріальні активи (на 4,8 в.п.), машини та обладнання (на 14,6 в.п.) та нематеріальні активи (на 5,0 в.п.) [129, 167].

Виклики стимулювання і активації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в умовах повномасштабної війни представлені на рис. 3.1.

Основні виклики повномасштабної війни	Наслідки для інвестиційної активності / стимулювання інвестиційних процесів
Обстріли територій, підприємств та інфраструктури	Високі ризики будівництва нових об'єктів торгівлі та розбудови торговельної й транспортно-логістичної інфраструктури - відмова від реальних інвестицій
Транспортно-логістичні обмеження	Збільшення строків окупності інвестиційних проєктів, уповільнення бізнес-активності, планування інвестиційних проєктів з урахуванням логістичних обмежень
Обмеження можливостей державної підтримки	Зростання інвестиційних кошторисів на величину видатків на розвиток об'єктів торгівлі на сільських і віддалених територіях, вартості створення соціальних об'єктів
Обмеження доступу до кредитування, страхування, ін. фінансових послуг	Значне зниження рівня мотивації до інвестиційної діяльності, пошук шляхів диверсифікації ризиків - подрібнення масштабних інвестиційних проєктів на локальні з короткими строками окупності
Подальше погіршення інвестиційного клімату, збереження системних проблем	Можлива часткова тінізація інвестиційної діяльності через застосування альтернативних способів залучення і використання коштів з нижчим рівнем оподаткування, звітності тощо
Відсутність інституту страхування воєнних інвестиційних ризиків та інвестиційних гарантій	Системна демотивація до підготовки й реалізації інвестиційних проєктів - відмова більшості торговельних підприємств від інвестиційно-інноваційного шляху розвитку

Рис. 3.1. Основні виклики стимулювання і активації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в умовах повномасштабної війни [розроблено автором]

Початок повномасштабної війни у 2022 році активізував нові виклики та ризики для вітчизняних підприємств, що призвело до скорочення обсягів інвестицій та погіршення ключових структурних характеристик інвестиційної активності. Серед основних чинників, що стримують інвестиційну діяльність, слід виокремити: руйнування територій, підприємств та їх інфраструктури

внаслідок бойових дій; обмеження транспортно-логістичних можливостей; звуження потенціалу державної інвестиційної підтримки, зокрема бюджетно-соціальної; ускладнення доступу до банківського кредитування, страхування та інших фінансових послуг; погіршення інвестиційного клімату; збереження системних бар'єрів для інвестування; відсутність законодавчо закріпленого механізму страхування воєнних інвестиційних ризиків та надання державних інвестиційних гарантій [141].

У сукупності ці фактори формують складне середовище для реалізації інвестиційно-інноваційної діяльності, що потребує розроблення нових підходів до державної політики стимулювання інвестицій у повоєнний період.

Сучасна економічна ситуація, що склалася в Україні внаслідок повномасштабного воєнного вторгнення, характеризується суттєвим ускладненням умов здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності, зростанням ризиків, викликів та загроз для суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у посиленні ролі держави у стимулюванні інвестиційної активності, зокрема шляхом реалізації заходів щодо покращення інвестиційного клімату, гарантування збереження інвестицій в умовах воєнних ризиків, а також формування сприятливого інституційного середовища для інвестування.

Як зазначалося раніше, стратегічні орієнтири стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період мають бути доповнені системою поточних заходів, що передбачають: покращення інвестиційного середовища, зокрема в частині безпеки інвестицій; збільшення обсягів інвестування; оптимізацію структури інвестицій; спрямування інвестиційних процесів на подолання дисбалансів соціально-економічного розвитку територій (рис. 3.2).

Однак, виключно державних зусиль для вирішення зазначених проблем недостатньо. Активну участь у процесі стабілізації та розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності мають брати і самі суб'єкти господарювання. У цьому контексті доцільним є застосування таких корпоративних механізмів, як:

Вектори державного регулювання: покращення інвестиційного середовища, зокрема в частині гарантування безпеки інвестицій збільшення обсягів інвестицій покращення структури інвестицій оптимізація інвестиційних процесів скерування інвестиційних процесів на вирівнювання дисбалансів та диспропорцій соціально-економічного розвитку територій	Інструменти регулювання: узгодження чинного законодавства, що стосується інвестиційної діяльності, з реаліями воєнного стану та часу; зниження бюрократизму в адмініструванні інвестицій; стабілізація економічного та інвестиційного середовища; підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів реального сектору економіки; запровадження радикальних заходів для боротьби з корупцією та економічною злочинністю. посилення громадського та недержавного контролю за інвестиційними процесами; реалізація інвестиційних проектів державно-приватного партнерства. створення спільних центрів інвестиційного розвитку; стимулювання капіталізації підприємств через вихід на фондовий ринок; стабілізація грошово-кредитної політики; заохочення додаткових коштів за рахунок бюджетного інвестування; створення податкових преференцій для інвестицій, які спрямовуються у високі та енергоефективні технології; сприяння притоку екологічних інвестицій; покращення можливостей здійснення інвестицій нерезидентів, гарантування безпеки та страхування таких інвестицій; створення консультативних центрів для проведення довідково-роз'яснювальної роботи з потенційними інвесторами; посилення інтеграції територій на основі використання їхніх ресурсів; вдосконалення інструментів амортизаційної, податкової та митної політики	Очікувані результати: покращення соціально-економічних передмов інвестування та розвитку економіки; забезпечення збільшення обсягів залученого іноземного інвестиційного капіталу; формування позитивного інвестиційного клімату та створення позитивного інвестиційного середовища для інвесторів; активізація інвестиційного співробітництва в сфері розвитку економіки та її інфраструктури; покращення структури капітальних інвестицій; мобілізація вільних коштів підприємств та населення на збільшення інвестиційних ресурсів; покращення інвестиційного клімату окремих територій; оновлення основних засобів на підприємствах; вдосконалення відтворювальної структури інвестицій; підвищення інноваційної й науково-технологічної структури та капіталовіддачі інвестицій в економіці; стабілізація та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання; покращення соціально-економічного стану депресивних регіонів й територій; виведення галузі на новий рівень інвестиційної привабливості
--	--	--

Рис. 3.2. Напрями та інструментарій державної політики відновлення інвестиційної активності в економіці України [145]

формування спеціалізованих інвестиційних фондів; створення страхових резервних фондів; зміцнення фінансово-економічної безпеки бізнесу; перехід до проєктно-орієнтованої моделі інвестування; залучення альтернативних джерел фінансування. Після початку повномасштабної війни економічний простір України зазнав глибоких трансформацій. Значні втрати були спричинені прямими руйнуваннями виробничих об'єктів та логістичної інфраструктури, блокуванням авіаційних і морських перевезень, надмірним навантаженням на залізничний та автомобільний транспорт. Багато підприємств втратили ключових постачальників, бізнес-партнерів і споживачів, що призвело до обмеження можливостей товароруку, скорочення обсягів торговельних операцій, погіршення фінансового стану, зменшення оборотного капіталу та ускладнення доступу до банківського кредитування. У результаті відбулося суттєве скорочення обсягів інвестицій та зміна їхньої структури.

Для подолання нових викликів, що постали перед суб'єктами господарювання в умовах війни, необхідне впровадження комплексу запобіжних заходів на всіх рівнях економічної системи – макро-, мезо- та мікроекономічному. Ці заходи мають бути спрямовані на відновлення інвестиційної активності, стабілізацію фінансово-економічного середовища та формування передумов для сталого розвитку національної економіки.

З огляду на суттєве ускладнення інвестиційного середовища, зростання ризиків, викликів та загроз для суб'єктів господарювання, актуалізується необхідність активізації дій з боку державних інституцій щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. Зокрема, важливими напрямками мають стати гарантування збереження інвестицій в умовах воєнних ризиків, покращення загального інвестиційного клімату, а також створення умов для стабільного функціонування інвестиційних процесів.

У контексті сучасних викликів, пріоритетними заходами державної політики мають стати: покращення інвестиційного середовища, зокрема в частині безпеки інвестицій; нарощування обсягів інвестування; оптимізація структури інвестицій; спрямування інвестиційних процесів на подолання

дисбалансів соціально-економічного розвитку територій. На рівні підприємств ключовими положеннями інвестиційної політики мають виступати: формування інвестиційних фондів; створення страхових резервних фондів; зміцнення фінансово-економічної безпеки бізнесу; впровадження проєктного типу інвестування; залучення альтернативних джерел фінансування.

Після початку повномасштабного вторгнення економіка України зазнала значних втрат, що проявилися у руйнуванні виробничих потужностей, логістичної інфраструктури, блокуванні авіаційних і морських перевезень, надмірному навантаженні на залізничний транспорт. Багато підприємств втратили постачальників, бізнес-партнерів та споживачів, що призвело до скорочення обсягів товарообігу, погіршення фінансового стану, зменшення оборотного капіталу та ускладнення доступу до кредитних ресурсів. У результаті відбулося суттєве зниження обсягів інвестицій та трансформація їхньої структури.

Подолання зазначених викликів потребує впровадження комплексу запобіжних заходів на всіх рівнях економічної системи — макро-, мезо- та мікроекономічному. Подальші наукові дослідження у цьому напрямі мають бути спрямовані на розробку та реалізацію стратегічних орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період, формування науково обґрунтованих моделей управління, прогнозування наслідків запропонованих заходів та прийняття ефективних управлінських рішень.

3.2. Формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні України

Формування ефективної системи управління рішеннями у сфері стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, яка забезпечує

їх економічне зростання та визначає стратегічні орієнтири розвитку, має базуватися на низці ключових положень. Зокрема, необхідним є: виявлення додаткових конкурентних переваг вітчизняних підприємств у процесі реалізації сировинних інновацій; впровадження продуктових інновацій у високотехнологічних галузях з урахуванням їх внеску у формування доданої вартості; пріоритетний розвиток власних технологічних рішень порівняно із запозиченими; орієнтація на формування внутрішньодержавних ланцюгів доданої вартості замість інтеграції у глобальні; імплементація політики імпортозаміщення не лише у сфері виробництва товарів народного споживання, а й у науково-дослідній та дослідно-конструкторській діяльності, розвитку національних засобів виробництва, інфраструктури їх обслуговування, а також підготовки кадрів для промислового сектору.

У якості стратегічних орієнтирів інвестиційного розвитку підприємств доцільно розглядати технологічні та продуктові інновації, які забезпечують продуктивність промислового виробництва та формують додану вартість кінцевої продукції, включаючи її інтелектуальну складову [82, 125, 144].

На основі зазначених концептуальних положень можлива розробка раціональних схем реалізації інвестиційної політики економічного зростання підприємства на етапах моніторингу, планування та прогнозування.

Для забезпечення ефективного управління інвестиційною діяльністю у повоєнний період доцільно застосовувати такі методи: у межах моніторингу – методи комплексного економічного аналізу господарської діяльності підприємства; у межах прогнозування – методи оцінювання перспектив розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності з урахуванням інвестиційного потенціалу економічних систем.

Згідно з провідними науковими дослідженнями [33, 125, 164], доцільним є використання широкого спектра аналітичних методів, зокрема: аналіз формування та розміщення капіталу підприємства; аналіз ефективності та інтенсивності використання капіталу; аналіз використання основного капіталу; аналіз використання матеріальних ресурсів; аналіз маркетингової діяльності з

урахуванням інвестиційного потенціалу; виявлення та оцінка внутрішніх резервів підприємства; функціонально-вартісний аналіз інвестиційних рішень; маржинальний аналіз впливу інвестицій на прибутковість; аналіз трудових ресурсів та кадрового потенціалу; аналіз виробничих процесів та реалізації продукції; аналіз собівартості продукції загалом і за товарними групами; аналіз фінансового стану підприємства як основи сталого розвитку; діагностика кризових станів та ризику банкрутства; аналіз фінансових результатів діяльності; аналіз прибутку та рентабельності; аналіз використання прибутку; аналіз ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності. Застосування зазначених методів дозволяє сформувати науково обґрунтовану систему управління інвестиційними рішеннями, що сприятиме реалізації стратегії економічного зростання підприємств у повоєнний період.

Для діагностики інвестиційних перспектив у межах системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення доцільним є застосування методів оцінювання перспектив розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності економічних систем як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях. Серед таких методів варто виокремити модель економічного розвитку Р. Солоу з урахуванням сукупного попиту, амортизації та норми накопичення; модифіковану модель Р. Солоу з урахуванням динаміки чисельності населення, його зайнятої частини та технічного прогресу; модель «золотого правила» Е. Фелпса, яка базується на визначенні оптимальної норми заощадження для забезпечення рівноважного економічного зростання; модель економічного зростання Харрода-Домара; багатофакторні моделі економічного зростання, що відображають інвестиційну активність у межах неокласичних підходів; неокласичну модель економічного зростання Р. Солоу; а також методи прогнозування інвестиційно-інноваційної діяльності з використанням експертних оцінок і сценарного моделювання.

Наступним елементом системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному

періоді є стратегічне планування, яке має супроводжуватися застосуванням відповідних методів і моделей. До таких належать методи оцінки взаємозв'язку між науково-технічним прогресом і обсягами виробництва, що дозволяють враховувати інноваційну складову інвестиційних процесів; методи аналізу співвідношення між гарантованими та фактичними темпами зростання підприємств у межах реалізації стратегії сталого розвитку; а також методи аналізу факторів, що протидіють зниженню прибутковості капіталу, включаючи моделі інвестування в людський капітал та технологічні зміни у виробничих процесах. Застосування зазначених моделей і методів дозволяє сформулювати науково обґрунтовану основу для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у складних умовах повоєнного відновлення економіки.

Оперативно-тактичне планування інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств у повоєнному періоді має здійснюватися на основі застосування сучасних методів і моделей оцінки активів та капіталу економічної системи. До таких методів належать моделі оцінки звичайних і привілейованих акцій, які дозволяють визначити конкурентні можливості підприємства щодо залучення інвестицій; моделі оцінки похідних фінансових інструментів, зокрема ф'ючерсів, опціонів (біномінальна модель, модель Блека-Шоулза та її модифікації); методи оцінки облігацій, що використовуються для фінансування програм стратегічного сталого розвитку; а також моделі оцінки акціонерного капіталу, які застосовуються у процесі інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

У межах оцінки акціонерного капіталу доцільно використовувати метод дисконтування грошових потоків (модель дисконтування дивідендів, модель оцінки за чистим грошовим потоком на акціонерний капітал, модель оцінки за чистим грошовим потоком на весь капітал), мультиплікативний підхід (методи розрахунку мультиплікатора на основі фундаментальних показників, середніх значень показників фірм-аналогів, загального рівняння регресії), а також опційний підхід.

У межах реалізації перспективної інвестиційної політики економічного зростання промислових підприємств доцільно інтегрувати в систему управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності три ключові компоненти: моніторинг, прогнозування та планування. Для моніторингу інвестиційно-інноваційної діяльності слід застосовувати методи комплексного економічного аналізу господарської діяльності підприємств. Для діагностики інвестиційних перспектив і стратегічного планування – методи оцінки перспектив розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності економічних систем на макро- і мікроекономічному рівнях. Для оперативного-тактичного планування – методи і моделі оцінки активів і капіталу.

Узагальнення наукових досліджень у сфері стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств свідчить про доцільність використання на етапі маркетингових досліджень і вибору напрямів інвестування методів комплексного економічного аналізу, моделі економічного зростання Харрода-Домара, багатofакторних моделей економічного зростання неокласичних шкіл. На етапі стратегічного планування – методів аналізу співвідношення гарантованих і фактичних темпів зростання, моделей оцінки взаємозв'язку науково-технічного прогресу і обсягів виробництва, які відображають інноваційну складову інвестиційних процесів.

У сучасних умовах для вітчизняних підприємств критично важливим є формування ефективної інвестиційної та інноваційної політики, що передбачає прийняття стратегічно обґрунтованих рішень, а також створення дієвої системи управління інвестиційними рішеннями, здатної забезпечити повоєнне відновлення та модернізацію виробничого потенціалу.

Формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному періоді є ключовим завданням, реалізація якого потребує значних фінансових, трудових і часових ресурсів, а також підтримки з боку керівництва підприємств. Згідно з науковими підходами, така система має базуватися не лише на системному, а й на процесному підході до управління. Під процесом у цьому контексті слід

розуміти діяльність, що спрямована на трансформацію інвестиційних потоків у завершені інвестиційні проекти. Відповідно до цієї концепції, систему управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному періоді слід розглядати як окремий бізнес-процес, що включає послідовність етапів: визначення інвестиційних можливостей (генерація ідей), збір інформації та формулювання проектів, прийняття рішень (інвестиційний аналіз, вибір альтернатив), реалізація проекту, післяінвестиційний контроль, моніторинг і прогнозування.

Складність реалізації цієї системи зумовлена тим, що на більшості українських підприємств наразі впроваджуються лише окремі елементи управління інвестиційною привабливістю, а процесний підхід не набув широкого поширення через недостатній рівень розвитку регулярного менеджменту. У зв'язку з цим формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному періоді має базуватися на системному підході, що дозволяє визначити місце інвестиційно-інноваційної діяльності в загальній системі життєдіяльності суб'єкта господарювання (рис. 3.3).

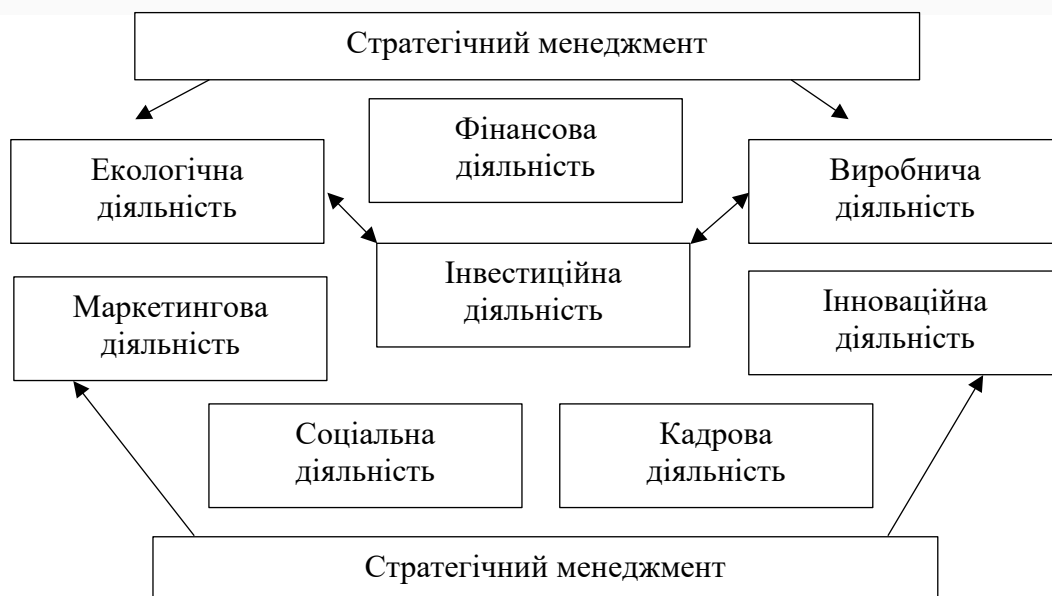

Рис. 3.3. Взаємозв'язок інвестиційно-інноваційної діяльності з іншими видами діяльності Консорціум «Союз Буд» [розроблено автором]

Як свідчить аналіз, представлений на рис. 3.3, стратегічний менеджмент відіграє ключову роль у системі управління всіма видами діяльності підприємства, виступаючи фундаментом для реалізації інвестиційно-інноваційної діяльності. Взаємозв'язок інвестиційно-інноваційної діяльності з іншими функціональними напрямками підприємства зумовлює складність чіткого розмежування меж функціонування відповідних підсистем, що потребує інтегрованого підходу до управління.

У процесі формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному періоді доцільно здійснити класифікацію цілей інвестиційно-інноваційної діяльності та управління інвестиційною привабливістю. До цілей інвестиційно-інноваційної діяльності належать: забезпечення приросту прибутку, гарантування безпеки та надійності вкладень, досягнення позитивного соціального ефекту, підтримання ліквідності інвестицій, а також сприяння покращенню екологічної ситуації [36, 94].

Цілі управління інвестиційною привабливістю включають: забезпечення ефективної взаємодії між структурними підрозділами управлінського апарату в межах інвестиційного процесу, чіткий розподіл функціональних обов'язків, визначення відповідальності за прийняття управлінських рішень, а також забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу підприємства [84].

Схематичне представлення процесу формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні наведено на рис. 3.4. Ця система має розглядатися як інтегрований управлінський механізм, що поєднує стратегічні, тактичні та операційні рівні управління, спрямовані на забезпечення сталого розвитку підприємства в умовах посткризового економічного середовища.

На початковому етапі формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному періоді необхідним є чітке визначення цілей організації інвестиційно-

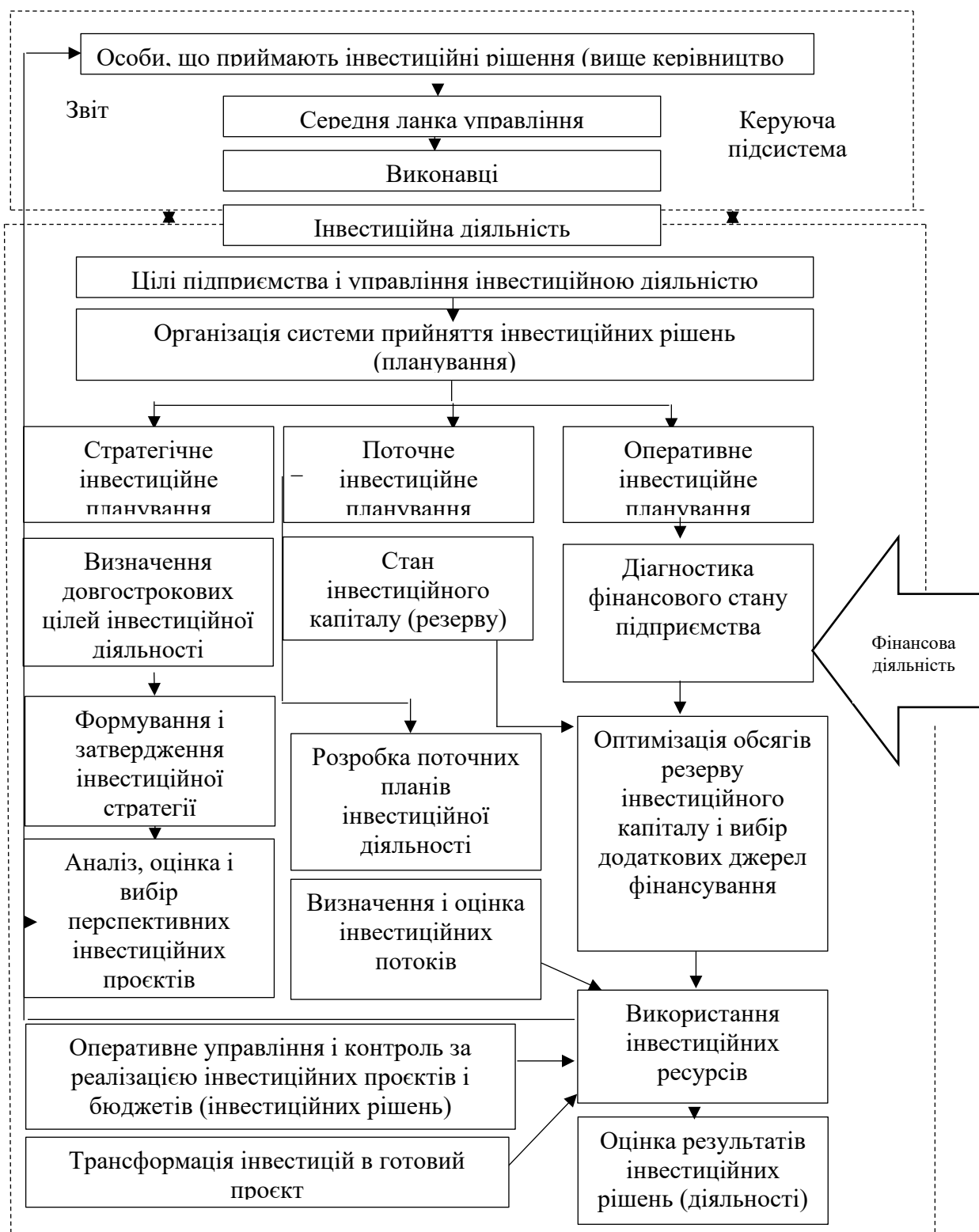

Рис. 3.4. Система управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств (СУРСІДП) у повоєнному відновленні для Консорціуму «Союз Буд» [розроблено автором]

інноваційної діяльності та управління інвестиційною привабливістю. Визначення цілей слугує основою для побудови ефективної моделі управління,

яка забезпечує узгодженість дій усіх структурних підрозділів підприємства в межах реалізації інвестиційної стратегії.

Фундаментальним елементом процесу управління інвестиційною привабливістю виступає організація системи інвестиційного планування. Інвестиційне планування слід розглядати як цілісний процес розробки інвестиційної стратегії, формування системи планів і бюджетів, спрямованих на забезпечення економічної ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства, оптимальний вибір об'єктів інвестування та залучення необхідних фінансових ресурсів.

Актуальність формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному періоді обумовлена високою динамікою змін у зовнішньому інвестиційному середовищі. Це проявляється у швидких коливаннях макроекономічних показників, що впливають на інвестиційну активність, інтенсивному розвитку науково-технічного прогресу, нестабільності кон'юнктури інвестиційного ринку. За таких умов відсутність ефективної системи управління може призвести до фрагментарності інвестиційних рішень, неузгодженості дій між підрозділами підприємства, виникнення внутрішніх суперечностей та зниження загальної результативності інвестиційно-інноваційної діяльності. Формування інтегрованої системи управління інвестиційними рішеннями є необхідною умовою забезпечення стратегічної стабільності та економічного зростання підприємства в умовах посткризового відновлення.

В ході дослідження встановлено високу значимість формування системи прийняття рішень щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства у повоєнному відновленні, але можна констатувати, що на Консорціум «Союз Буд» та на інших на сьогодні присутні лише її окремі елементи. Така ситуація викликана тим, що необхідність стратегічного управління ще не в повній мірі усвідомлена керівництвом підприємств і відволікання ресурсів на подолання тяжких викликів, пов'язаних з бойовими діями. Тому ми вважаємо, що процес формування системи прийняття рішень

щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства у повоєнному відновленні має протікати паралельно з розробкою генеральної стратегії розвитку підприємства.

Формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства у повоєнному періоді передбачає чітке визначення її функціонального наповнення. Відповідно до наукових підходів, до загальних функцій такої системи належить розробка інвестиційної стратегії підприємства, побудова організаційних структур, що забезпечують реалізацію інвестиційно-інноваційної діяльності, створення інформаційних систем, які сприяють обґрунтуванню альтернативних варіантів інвестиційних рішень, а також здійснення аналізу, планування та контролю за реалізацією управлінських рішень у сфері інвестування.

Специфічні функції охоплюють управління інвестиціями та формування інвестиційних ресурсів. Управління інвестиційною діяльністю включає визначення форм і обсягів інвестування, розробку реальних інвестиційних проєктів, формування інвестиційної програми підприємства, оцінку фінансових інструментів, а також структурування та реструктуризацію портфеля фінансових інвестицій. Управління інвестиційними ресурсами передбачає визначення обсягів інвестованого капіталу, формування власних і залучених джерел фінансування.

У межах запропонованої системи управління ключову роль відіграє інвестиційне планування, яке є основою для прийняття обґрунтованих інвестиційних рішень. Система інвестиційного планування охоплює три рівні: стратегічне, поточне та оперативне.

На етапі стратегічного інвестиційного планування визначаються довгострокові цілі інвестиційно-інноваційної діяльності, які узгоджуються із загальними завданнями розвитку підприємства. Відбувається вибір оптимальних шляхів їх досягнення та затвердження інвестиційної стратегії. В умовах високої невизначеності ринкового середовища, спричиненої як воєнними діями, так і процесами повоєнного відновлення, оптимальним періодом для стратегічного

планування є інтервал 3–5 років. При цьому масштаб і галузева специфіка підприємства визначають тривалість стратегічного горизонту: чим більший розмір підприємства, тим довший період планування. Затверджена стратегія слугує основою для подальшого аналізу, оцінки та відбору перспективних інвестиційних проєктів.

Поточне інвестиційне планування передбачає розробку конкретних планів і рішень, які дозволяють визначити форми інвестиційно-інноваційної діяльності на плановий період, джерела фінансування, структуру доходів і витрат, забезпечити фінансову стабільність та платоспроможність підприємства, а також прогнозувати зростання і структуру активів на кінець планового періоду.

Оперативне інвестиційне планування полягає у формуванні короткострокових завдань, спрямованих на реалізацію основних напрямів господарської діяльності підприємства. Воно включає діагностику інвестиційно-інноваційної діяльності, оцінку стану інвестиційного капіталу та фінансового становища підприємства, що є необхідним для прийняття своєчасних управлінських рішень в умовах змінного економічного середовища [17, 35, 74].

Багаторівнева система інвестиційного планування забезпечує цілісність і узгодженість управлінських рішень, сприяє підвищенню ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності та формує основу для сталого економічного розвитку підприємства в умовах повоєнного відновлення.

Формування системи прийняття рішень щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства в умовах повоєнного відновлення передбачає, що кожне управлінське рішення має базуватися на комплексному оцінюванні фінансового стану підприємства, доцільності його участі в інвестиційних процесах, обсягів необхідних інвестицій та джерел їх фінансування, а також прогнозованих надходжень від реалізації інвестиційного проєкту. Результати фінансового аналізу використовуються не лише керівництвом і відповідними службами підприємства, а й засновниками, потенційними інвесторами, банківськими установами, постачальниками та контрагентами — з метою оцінки ефективності використання ресурсів,

визначення умов кредитування, ступеня ризику та забезпечення своєчасності виконання фінансових зобов'язань.

У процесі здійснення фінансово-економічних розрахунків необхідно враховувати вплив інфляційних процесів, які знецінюють грошові кошти з часом. Це обумовлює потребу у реалістичному відображенні вартості інвестиційних активів і грошових потоків, а також у забезпеченні компенсації втрат інвестиційного доходу. В економічній практиці застосовуються такі підходи до врахування інфляції: прогнозування річного темпу та індексу інфляції на основі середньомісячних показників; формування реальної відсоткової ставки з урахуванням інфляційного чинника; оцінка вартості грошових коштів з урахуванням інфляції; визначення необхідного рівня доходності інвестиційних операцій з урахуванням інфляційного впливу.

Облік, аналіз і оцінка фінансового стану підприємства є інструментами, що дозволяють керівництву здійснювати контроль за поточним фінансовим становищем, формувати політику розподілу та використання доходу, а інвесторам — приймати обґрунтовані рішення щодо доцільності вкладень.

Наступним елементом системи прийняття рішень щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства є оптимізація обсягу резервного інвестиційного капіталу та вибір додаткових джерел фінансування. Цей процес базується на принципах мінімізації витрат і ризиків, притаманних інвестиційній діяльності. В умовах ринкової економіки використання інвестиційних ресурсів передбачає чітке визначення та організацію інвестиційних потоків, а також оперативне управління реалізацією інвестиційних проєктів і бюджетів.

Однією з характерних проблем сучасного інвестиційного процесу є недооцінка ризиків, що супроводжують реалізацію проєктів, а також недостатність повної інформації про стан об'єкта інвестування. У зв'язку з цим важливим компонентом системи управління є моніторинг, який здійснюється за різними критеріями: ризиковими параметрами, станом кредитної лінії,

фінансовими показниками інвестиційного проєкту, а також зовнішніми умовами його обслуговування.

Ефективне інвестиційне управління передбачає створення умов для реалізації інвестиційних проєктів, що включає наявність ресурсів, необхідних для забезпечення інвестиційного процесу, та систему управління цими ресурсами. У цьому контексті розрізняють ресурсне та організаційне забезпечення. Організаційне забезпечення охоплює комплекс заходів, спрямованих на визначення обсягів, структури та напрямів інвестування у найбільш перспективні проєкти.

Основу організаційного забезпечення системи прийняття рішень щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності у повоєнному періоді становить сформована на підприємстві структура управління інвестиційною привабливістю. До її складу входять керівники, менеджери, спеціалізовані служби, відділи та інші організаційні підрозділи. При побудові такої структури необхідною умовою є її інтеграція із загальною системою управління підприємством.

На процес формування організаційної структури управління інвестиційною привабливістю впливають масштаб інвестиційно-інноваційної діяльності, її форми, функціональні особливості інвестиційного процесу та інші чинники. Важливо забезпечити ефективні зв'язки між керуючою та керованою підсистемами, між службою управління та іншими функціональними системами підприємства, стабільний зворотний зв'язок між усіма учасниками, а також формалізовані правила взаємодії, чітке розмежування відповідальності та повноважень як постійних, так і тимчасових учасників інвестиційного процесу.

На завершальному етапі реалізації інвестиційно-інноваційної діяльності в межах системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційної привабливості здійснюється порівняльний аналіз звітних і планових показників. У процесі такого аналізу визначається ступінь відхилення фактичних результатів від нормативних орієнтирів, встановлюються причини цих відхилень та

формуються рекомендації щодо коригування управлінських рішень і напрямів подальшої інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства.

Таким чином, з метою підвищення ефективності функціонування запропонованої системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні за дослідженими підприємствами (Консорціум «Союз Буд», ТОВ «Торговий дім «Р-Трейд», ТОВ «Старвей Агро») необхідно запровадити певні корективи в їх організаційні структури управління, розробити систему матеріального заохочення підрозділів і окремих працівників за інвестиційних ініціативи та ідеї, а також забезпечити можливість активного залучення працівників у процес удосконалення СУРСІДП.

3.3 Прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств

Сучасний умови господарювання та здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності являють собою досить складну у функціональному та інституціональному аспектах систему, яка потребує теоретичного аналізу й осмислення в процесі обґрунтування заходів щодо стимулювання їх до сталого розвитку. Як вже означено в главі 2, здійснення, і тим паче, стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності ґрунтується в першу чергу на державній підтримці і регулюванні, розробці інвестиційної політики держави в межах соціально-економічної програми розвитку країни. Одночасно, інвестиції функціонують в межах ринкової відносин з притаманними їм ринковими механізмами саморегулювання та саморозвитку. Така ситуація, обумовлена, насамперед, значною та вагомою економічною і соціальною роллю інвестування в забезпеченні реального сектору економіки інвестиційними ресурсами, чутливого до негативних змін кон'юнктури національного фінансового ринку.

Як вже наголошувалось в попередніх параграфах, інвестиційна діяльність дозволяє не тільки отримувати більш високу прибутковість та ефективність, а і стає підґрунтям накопичення вільних фінансових ресурсів для здійснення і реалізації інновацій. Тому актуальність стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, прогнозування основних параметрів і орієнтирів активації інвестицій неможливо переоцінити і потребує ґрунтовного дослідження для розробки теоретико-методичного забезпечення даних процесів.

Загалом питаннями, пов'язаними з інвестиційною діяльністю підприємств, прогнозуванням параметрів інвестиційно-інноваційної діяльності з урахуванням ринкових особливостей, змінного зовнішнього середовища функціонування суб'єктів господарювання, займалася велика кількість вчених як вітчизняних, так і закордонних.

Деякі закордонні науковці в своїх дослідженнях акцентували увагу на джерелах фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності державних і власних [25] без врахування можливості фінансування за рахунок територіальних громад і адміністрацій. Також пропонуються напрями інвестиційно-інноваційної діяльності для країни з відмінним типом економіки, тому ці наробки не підходять для імплементації до українських економічних реалій [35].

Слушною є думка авторів розглядати інвестиційну діяльність підприємств, як основу для розвитку стратегічної діяльності в Україні і зміцнення фінансової системи країни, але не визначено як це буде відображено в нормативній та законодавчій базі [77]. У процесі аналізу наукових джерел встановлено, що окремі дослідники обґрунтовують загальну доцільність бюджетного інвестування для підприємств, проте не приділяють належної уваги розробці методичних засад аудиту ефективності таких інвестицій [81, 89, 91]. З огляду на це, у межах прикладного дослідження пропонується розглядати інвестиційні проекти як інструмент прийняття управлінських рішень, що базується на комплексному аналізі — комерційному, технічному, екологічному, економічному, фінансовому та соціальному. Такий підхід дозволяє забезпечити

обґрунтованість вибору проєктів для бюджетного фінансування та підвищити ефективність їх реалізації в умовах повоєнного відновлення.

Також цінним є дослідження формування організаційно-економічного механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, хоча не визначено було питання щодо ефективності застосування різних методів моделювання інвестиційно-інноваційної діяльності [49]. Багато досліджень присвячено інвестиційній привабливості підприємств. Автори проаналізували основні підходи до визначення сутності інвестицій та інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства в цілому, проте окремо не розглянуто інвестиційну привабливість з урахуванням виду діяльності [73]. Науковці які розглядали інвестиційну діяльність конкретних видів діяльності (виробництво, транспорт та ін.) також внесли вагомий внесок в економічну науку, хоча і було не враховано в дослідженнях вплив зовнішніх факторів, що впливають на інвестиційну активність, без урахування внутрішніх факторів, які відіграють важливу роль в економіці та не обґрунтовано, які саме заходи необхідно здійснити для зміни законодавства, що визначає загальні, правові, економічні та соціальні умови інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, не було враховано рівень соціально-економічного розвитку держави [73, 79, 91, 102].

Інвестиційна діяльність з давна викликає зацікавленість науковців, досліджень досить велика кількість, які мають певні переваги і відповідно і деякі недоліки, так в деяких дослідженнях не враховано світові тенденції щодо цифровізації на основі використання коадаптивних сумісних цифрових рішень та формування єдиного інформаційно-цифрового простору для їх зростання. Реалізації проєктів державно-приватного партнерства на підприємствах з метою підвищення їх інвестиційної активності сформовано в роботах [25, 66, 81], проте не приділено належної уваги удосконаленню нормативно-правової та організаційно-методичної бази в інвестиційній сфері. Деякі науковці [48] запропонували потенційні напрями інвестиційної політики, але не визначили можливі джерела інвестиційного забезпечення реалізації та їх прогностні значення. Також досить цінним є висвітлення чотирьох моделей спільного

використання інноваційних ресурсів для підприємств (спільне використання обладнання, спільне використання персоналу, спільне використання інженерних команд, спільне використання ідей та розробок), но в цих дослідженнях сформовані механізми реалізації запропонованих цих моделей не враховують вплив зовнішніх факторів [93].

Узагальнюючи все вище означені наукові дослідження у сфері стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств з урахуванням світового досвіду, можна констатувати, що кожен з науковців у своїх працях досліджував інвестиційну діяльність, формуючи певні механізми та напрями її вдосконалення на підприємствах, однак, такі механізми не передбачають визначення прогнозних значень інвестиційної активності як у звичайних умовах діяльності, так і у повоєнному відновленні, що на сьогодні є необхідним саме для України. Є попит в національній економіці щодо визначення прогнозних значень, пріоритетних напрямів та шляхів підвищення інвестиційної активності підприємств України з метою забезпечення відновлення підприємств за допомогою трендових методів та моделей прогнозування, які дозволяють отримати якісний прогноз на майбутнє на основі відносно нескладних розрахунків і з достатнім рівнем точності.

Прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств на основі трендових методів і моделей дозволить: обґрунтувати важливість стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, в тому числі капітальних інвестицій, для підприємств у повоєнному відновленні; спрогнозувати капітальні інвестиції за джерелами фінансування в цілому по Україні, а також виокремити їх за видами економічної діяльності; сформулювати заходи щодо стимулювання інвестиційної активності підприємств в повоєнному відновленні України.

Прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні національної економіки неможливо переоцінити. Це пов'язано з перспективами міжнародного

економічного співробітництва – входженням України в європейську спільноту, як країни, що отримала статус кандидата на вступ до ЄС.

На сьогодні в економічній науці існує велика кількість методів та моделей, які використовуються дослідниками для визначення прогностичних значень оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. До них відносяться адаптивні моделі прогнозування, ARIMA-моделі, трендові моделі тощо. Як вже зазначалось вище, значного поширення набули трендові моделі прогнозування одновимірних часових рядів, які є одним з найперспективніших напрямків досліджень і мають певні переваги перед іншими. Перевагами використання трендових моделей в прогнозуванні інвестиційної активності підприємств є їхня простота та швидкість розрахунків. При цьому не передбачається використання додаткового пакету прикладних програм. Для оцінки якості прогнозів такі моделі дозволяють уникнути нівелювання сукупних позитивних і негативних відхилень фактичних значень показників від визначених за допомогою кількісних методів прогнозування. Трендові моделі дозволяють здійснювати прогнозування розвитку досліджуваних процесів на перспективу, базуючись на закономірностях, виявлених у часових рядах економічних показників. Такий підхід належить до одновимірних методів прогнозування, заснованих на екстраполяції, що передбачає продовження наявної тенденції у майбутнє. При цьому вважається, що прогностичний показник формується під впливом множини чинників, які або не піддаються ідентифікації, або щодо яких відсутня достатня інформація [38, 93].

Статистичні трендові моделі характеризуються здатністю відображати базові властивості часових рядів та адаптуватися до змін динаміки процесів, що досліджуються. Їх застосування у прогнозуванні забезпечує побудову самоналагоджуваних економіко-математичних моделей, які враховують часову змінність, інформаційну значущість окремих елементів ряду та дозволяють отримувати достовірні оцінки майбутніх значень. У наукових працях також розглядається можливість використання моделей з мультиплікативною

сезонністю, що дає змогу враховувати періодичні коливання економічних показників [21, 25].

При обробці часових рядів оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення зазвичай важливою є інформація з останнього періоду, оскільки вона вказує на подальший розвиток подій.

Для узагальнення даних, їх більшої наочності рекомендується в дослідженні використовувати табличний та графічний методи, що надає можливість порівняти ретроспективні та перспективні значення показників оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. У табл. 3.4 наведено кількісні показники перевезених пасажирів та вантажів різними видами транспорту в Україні з 2020 по 2022 рік за даними [129, 167].

Таблиця 3.4

Обсяги реалізації товарів та надання послуг підприємствами України за 2020-2022 рр. [узагальнено автором на основі 129, 167]

Індикатори	Обсяг реалізації товарів, млн од.	Обсяг надання послуг, млн од.
2022		
ZAMMLER	6.3	26.2
AKLINE LOGISTIC	86.8	13.9
UVK	-	0.3
ЛОГІСТИК-ПЛЮС	0.5	0.01
DB SHENKER УКРАЇНА	115.8	-
2021		
ZAMMLER	81.3	314.3
AKLINE LOGISTIC	1089.3	224.0
UVK	0.5	5.3
ЛОГІСТИК-ПЛЮС	9.3	0.1
DB SHENKER УКРАЇНА	1475.0	-
2020		
ZAMMLER	68.3	305.5
AKLINE LOGISTIC	1083.9	191.4
UVK	0.3	5.6
ЛОГІСТИК-ПЛЮС	4.8	0.1
DB SHENKER УКРАЇНА	411.1	-

Аналіз даних, наведених у табл. 3.4, показує, що найбільша кількість послуг за останні 3 роки була надано DB SHENKER УКРАЇНА, а найменша –

ЛОГІСТИК-ПЛЮС. Однак ситуація з надання послуг протягом аналізованих років погіршується. Схожа ситуація склалася і з кількістю реалізованих товарів за досліджуваний період, трійку лідерів займають DB SHENKER УКРАЇНА, AKLINE LOGISTIC, ZAMMLER.

Так, AKLINE LOGISTIC, яке у 2020 році здійснило реалізацію товарів на 28 685,2 млн грн, а у 2021 році лише на 15 709,0 млн грн [16]. Насамперед, це пов'язано зі спалахом пандемії COVID-19 та періодом повного локдауну, що призвело до кризових явищ у всіх галузях економіки як на регіональному, так і на державному рівнях.

Відповідно, з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України у 2022 році ситуація ще значно погіршилася за всіма видами діяльності. Показники інвестиційної активності «рухнули» майже для всіх видів діяльності. На сьогодні, слід зазначити, що будівництво трендових моделей прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств ускладнюється недостатністю інформаційного забезпечення за видами діяльності національної економіки, тобто врахувати тренди середньогалузеві досить важко.

Динаміка зміни показників надання послуг та реалізації товарів досліджуваними підприємствами за аналізований період демонструє значне падіння, що свідчить про необхідність негайного впровадження превентивних заходів.

При прогнозуванні оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в повоєнному відновленні особливо важливо, що будемо до них відносити. Можна взяти за основу показники інвестиційної безпеки і спрогнозувати майбутні їх значення. Під інвестиційною безпекою доцільно розуміти такий стан інвестування економіки, який забезпечує стабільну довгострокову економічну динаміку, розширене відтворення, раціональну реструктуризацію та технологічне оновлення виробничих потужностей. Цей стан характеризується низкою індикаторів, серед яких: рівень інвестування (співвідношення валових інвестицій до ВВП), питома вага

приросту прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) у структурі ВВП, а також рівень оновлення основних засобів. На мікрорівні підприємства доцільно використовувати такі показники, як співвідношення капітальних інвестицій до виторгу, питома вага приросту власного капіталу та коефіцієнт оновлення основних засобів.

Інвестиції, у широкому розумінні, охоплюють усі види цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та іншої економічної діяльності. Одним із ключових видів інвестицій є капітальні інвестиції — фінансові ресурси, спрямовані на відтворення основних фондів, розширення, реконструкцію та модернізацію підприємств у різних секторах економіки. В умовах сучасних викликів, зокрема високого рівня зношеності основних фондів, морального та фізичного старіння обладнання, зниження якості продукції та послуг, а також збитковості значної частини підприємств, капітальні інвестиції набувають особливої актуальності як інструмент економічного відновлення України [24].

З метою обґрунтування напрямів стимулювання інвестиційної активності підприємств у післявоєнний період було здійснено прогнозування обсягів капітальних інвестицій за джерелами фінансування. До таких джерел належать: кошти державного та місцевих бюджетів, власні кошти підприємств і організацій, банківські кредити та інші позики, інвестиції іноземних суб'єктів, ресурси українських інвестиційних компаній, кошти населення, спрямовані на житлове будівництво, а також інші джерела фінансування.

У структурі капітальних інвестицій в Україні особливу увагу привертають інвестиції за видами економічної діяльності відповідно до класифікації КВЕД, зокрема у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності. Динаміка інвестиційної активності України за період 2010–2021 років представлена у табл. 3.5, де проаналізовано показники капітальних інвестицій саме за зазначеними видами економічної діяльності.

Пропонуємо прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в період повоєнного

відновлення здійснювати за концептуальною схемою, яка представлена на рис. 3.5 і включає 7 основних етапів.

Складність прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств за допомогою трендової моделі існує саме на 1 та 2 етапах, які відображають певні показники інвестиційно-інноваційної діяльності за офіційними джерелами.

Таблиця 3.5

Динаміка змін інвестиційної активності в Україні

[розраховано автором на основі 24, 129, 167]

Роки	Капітальні інвестиції за джерелами фінансування, млн. грн.	Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності, млн грн
2010	157617.0	17331.2
2011	211549.4	22844.4
2012	244214.6	27832.3
2013	231322.6	16497.6
2014	204061.7	13956.0
2015	251154.3	16278.0
2016	326163.7	24737.7
2017	448461.5	35702.2
2018	578726.4	44920.5
2019	623978.9	41371.9
2020	419836.6	26488.2
2021	528802.0	37374.7

На 3-му етапі будуються вже тренди з визначенням показника детермінації R2. Цей показник відображає ступінь наближення тренду до динаміки фактичних показників (підвищення ступеня трендових рівнянь забезпечує зростання R2, однак варто враховувати, що іноді результати йдуть врозріз з економічною інтерпретацією аналізованих показників).

На четвертому етапі здійснюється розрахунок прогнозних значень шляхом підстановки порядкових номерів прогнозних періодів у рівняння тренду як змінних величин. П'ятий та шостий етапи реалізуються за потреби, зокрема у випадках, коли досліджувані показники мають різні одиниці виміру. У такому разі проводиться їх стандартизація, що дозволяє привести всі показники до єдиного масштабу, забезпечуючи коректність подальшої інтерпретації результатів. На сьомому етапі здійснюється уточнення прогнозних значень із використанням ретроспективної інформації, тобто результатів попередніх

розрахунків, що дозволяє підвищити точність та достовірність отриманих оцінок.

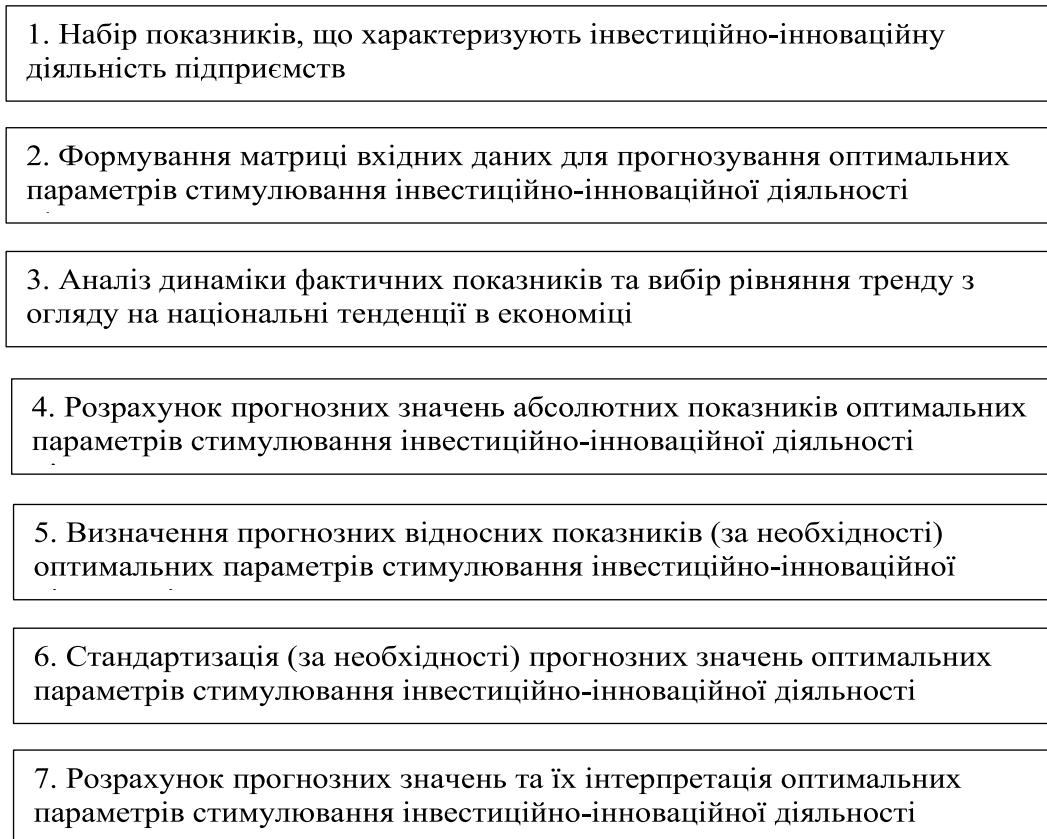

Рис. 3.5 Концептуальна схема побудови прогнозних значень оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в повоєнному відновленні України [розроблено автором на основі]

Прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств за трендовими моделями можливо здійснювати з використанням лінійного тренду, експоненціального, поліноміального, логарифмічного та степеневого.

Складність прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств за допомогою трендової моделі існує саме на 1 та 2 етапах, які відображають певні показники інвестиційно-інноваційної діяльності за офіційними джерелами. На 3-му етапі будуються вже тренди з визначенням показника детермінації R^2 . Цей показник відображає ступінь наближення тренду до динаміки фактичних показників (підвищення ступеня трендових рівнянь забезпечує зростання R^2 , однак варто

враховувати, що іноді результати йдуть врозріз з економічною інтерпретацією аналізованих показників).

Лінійний тренд використовується за необхідності, коли він забезпечує суттєво високе значення критерію надійності апроксимації R^2 . Наведені залежності мають такий вигляд (вибір рівнянь 3.1-3.4).

$$y = k \times \ln x, \quad (3.1)$$

$$y = k \times x^b, \quad (3.2)$$

$$y = b \times e^{k \times x} \quad (3.3)$$

$$y = k \times x + b, \quad (3.4)$$

де y - прогнозне значення показника;

x - змінне значення рівняння тренду, представлене порядковим номером періоду;

k - коефіцієнт при x ;

b - кількісний параметр рівняння тренду.

Трендовий метод передбачає виділення значної кількості трендів для кожного абсолютного (відносного) оптимального параметра стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. Таким чином, відповідно до наведеної концептуальної схеми побудови прогнозних значень визначено інвестиції для досліджуваних підприємств, що дозволить сформулювати шляхи розвитку та вдосконалення певного виду економічної діяльності в цілому.

Прогнозні значення оптимальних орієнтирів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств були отримані шляхом підстановки порядкових номерів прогнозних періодів у рівняння тренду, де вони виступали як змінні. Основним критерієм вибору відповідного типу тренду слугував коефіцієнт детермінації R^2 , який відображає ступінь відповідності трендової моделі фактичній динаміці досліджуваних параметрів. Зростання ступеня рівняння тренду, як правило, супроводжується підвищенням значення R^2 , що зумовлює доцільність використання саме тих моделей, які демонструють

максимальну точність апроксимації (вибір рівнянь 3.1-3.4).

На рис. 3.6 представлено трендову модель, побудовану для оцінки капітальних інвестицій за джерелами фінансування. За результатами аналізу встановлено, що найвищу надійність апроксимації за критерієм R^2 забезпечує лінійна модель, що свідчить про її придатність для подальшого прогнозування.

Аналогічний відбір трендів було здійснено для визначення капітальних інвестицій за видами економічної діяльності. Найкращі результати продемонстрував експоненціальний тренд.

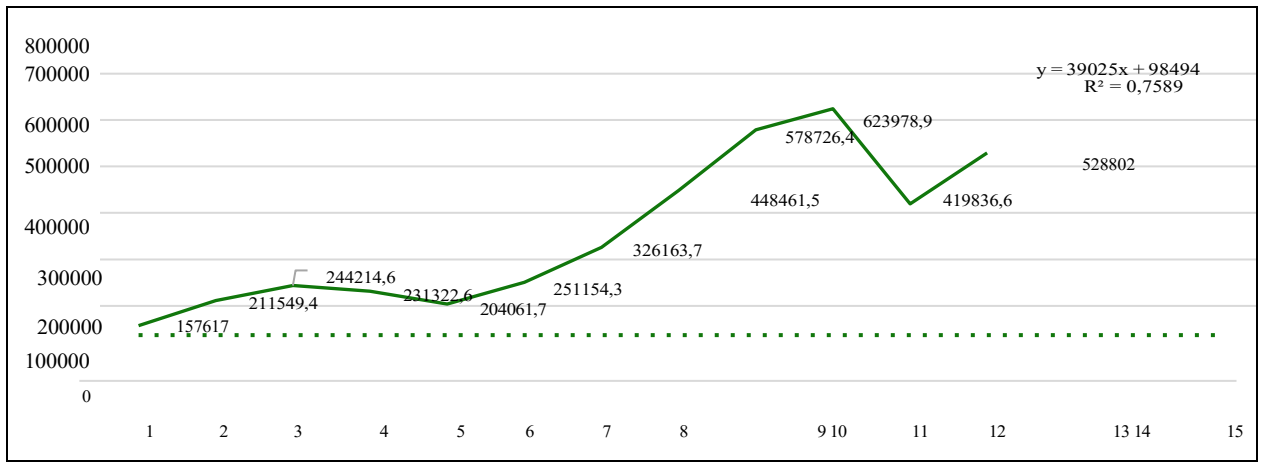

Рис. 3.6. Динаміка розподілу капітальних інвестицій за джерелами фінансування [побудовано автором на основі 91, 129, 167]

Так, тренд для визначення капітальних інвестицій для досліджених підприємств представлено на рис. 3.7.

У табл. 3.6 наведено результати прогнозування інвестиційної активності на період 2022–2024 років. Зазначений часовий інтервал охоплює період, для якого ретроспективні статистичні дані відсутні, що зумовлює необхідність використання прогнозних методів для оцінки очікуваних тенденцій.

Сформовані фактичні та прогнозні значення оптимальних параметрів інвестиційної активності України за видами економічної діяльності у прогнозному періоді показані на рис. 3.8.

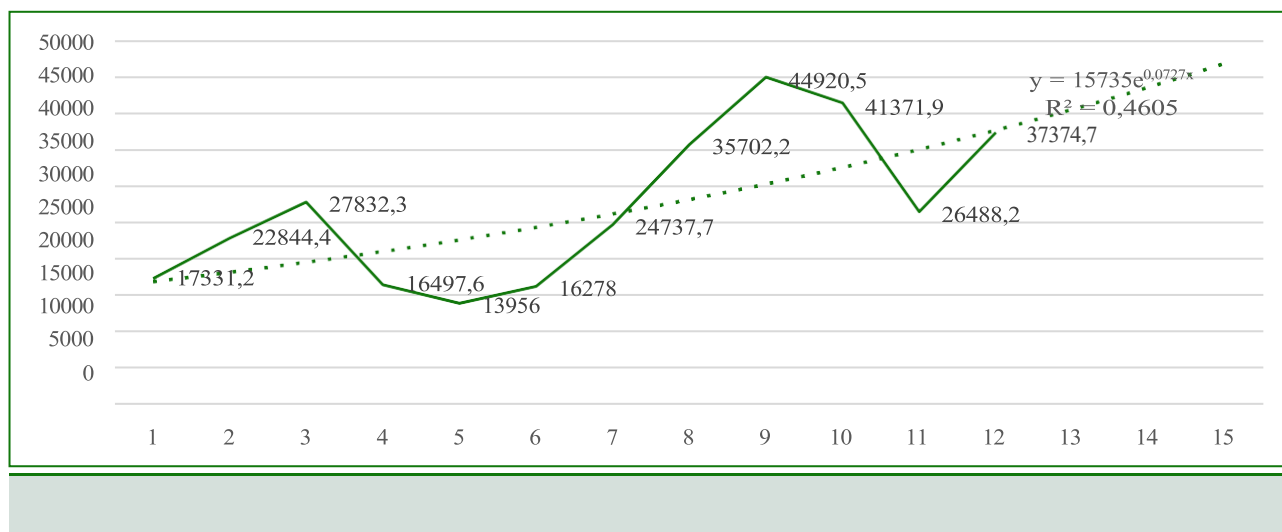

Рис.3.7. Динаміка визначення капітальних інвестицій за видами економічної діяльності [побудовано автором на основі 91, 129, 167]

Таблиця 3.6

Результати визначення прогностичних значень інвестиційної активності на кінець 2022-2024 років [розраховано автором]

Індикатор	Рівняння тренду	R2
Капітальні інвестиції за джерелами фінансування, млн грн	$y = 39025x + 98494$	0.7589
Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності, млн грн	$y = 15735e^{0,0727x}$	0.4605

Так, за даними проведених розрахунків, максимальні значення капітальних інвестицій за джерелами фінансування у 2019 році (обсяги інвестицій за досліджуваний період були найбільшими) становили 623 978,9 млн грн, а до кінця 2024 року прогнозується їх зростання на 59 890,1 млн грн. Подібна ситуація з інвестиціями за видами економічної діяльності, зростання яких у 2024 році порівняно з 2018 роком (обсяги інвестицій за досліджуваний період були найбільшими) прогнозується на рівні 1 903 108 млн грн.

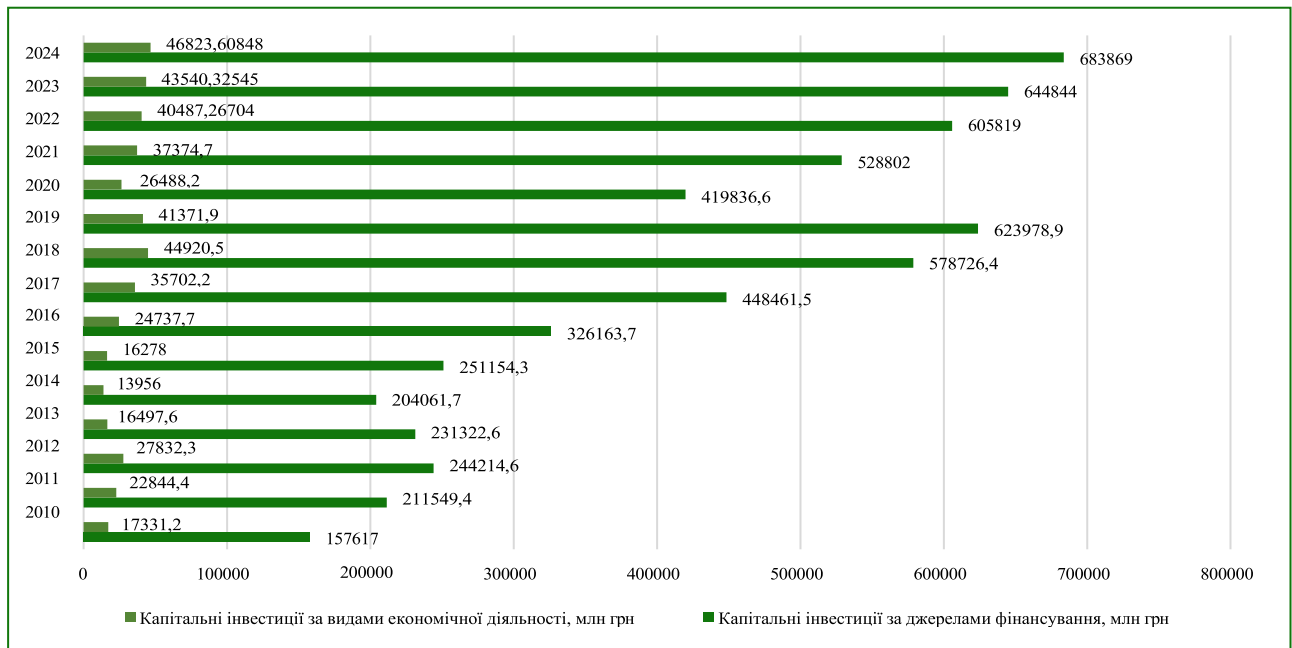

Рис. 3.8 Прогнозні значення інвестиційної активності України
[побудовано автором на основі 129, 167]

Враховуючі те, що при прогнозуванні на основі трендових моделей враховувались тенденції на початок 2022 року до повномасштабних бойових дій -результати прогнозування інвестиційно-інноваційної діяльності показали збільшення обсягів інвестицій у 2024 році, тому місцевим, територіальним та державним органам влади необхідно впроваджувати подальші превентивні заходи для підтримки цієї тенденції.

Заходи з активізації і стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств мають бути спрямовані на: оновлення виробничого потенціалу підприємств за досліджуваним видом економічної діяльності; вдосконалення нормативно-правової бази та забезпечення її імплементації; пошук та залучення державних і міжнародних фондів та грантів; ефективне використання та мобілізація власних інвестиційних джерел фінансування тощо.

Стимулювання та активізація інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств завжди перебуває у центрі уваги як науковців-економістів, так і фахівців-практиків. Неможливо переоцінити актуальність дослідження напрямів активізації і стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в сучасній економіці, оскільки кожне підприємство формується і розвивається на

основі фінансування та інвестицій, а інвестиційна діяльність визначає умови їх сталого розвитку. З точки зору сталого розвитку, інвестиційну діяльність підприємств можна розглядати як цілеспрямований процес постійного пошуку інвестиційних ресурсів та їх джерел, необхідних суб'єктам господарювання для забезпечення їх ефективної та безперебійної роботи.

Перспектива вступу України до Європейського Союзу потребує від уряду негайного вирішувати питання, що пов'язане з інтеграцією економіки України до економічної системи ЄС, з огляду на підвищення якості товарів і послуг, що надаються підприємствами. Отримані в ході результати дослідження прогностні значення показників стимулювання інвестиційно діяльності підприємств свідчать про збільшення обсягів капітальних інвестицій як за видами економічної діяльності, так і за джерелами фінансування. Для збереження позитивних тенденцій у цьому напрямі важливо, щоб влада та керівництво підприємств продовжували розробляти, підтримувати та впроваджувати заходи щодо формування стратегії розвитку підприємств у повоєнний період.

Важливим моментом залишається те, що в при розрахунках необхідно враховувати, що для отримання більш якісного прогностного значення параметрів стимулювання і активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств необхідно якомога більша кількість часових рядів (періодів), що є впливовим фактором при трендовому моделюванні. Безумовно, рівень точності прогностичних розрахунків заданих параметрів стимулювання і активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств збільшиться, якщо врахувати інші фактори, що впливають на їх інвестиційну активність. Здебільшого дані труднощі виникають через обмеженість та несвоєчасність даних, представлених в офіційних джерелах особливо під час військового стану у державі, оскільки є закриті дані.

За результатами проведеного дослідження можна дійти висновку, що на сьогодні і тим паче у період повоєнного відновлення національної економіки гостро стоїть необхідність розвитку та пошуку шляхів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств.

Узагальнення досліджень у сфері стимулювання і активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств показали значну розбіжність і неоднозначність думок науковців щодо формування єдиного механізму або алгоритму забезпечення джерелами фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у майбутньому післявоєнному періоді. Такі механізми (алгоритми) можуть бути покладені в основу розробки і формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в період повоєнного відновлення. Ефективна стратегія інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств дозволить як стабілізувати поточну ситуацію на підприємствах, так і забезпечити їх випереджаючий інноваційно-інвестиційний розвиток у довгостроковій перспективі.

Незважаючи на певну недосконалість – кожен вид економічної діяльності залежить від багатьох факторів, які впливають на спектр вхідних даних - запропонованої концептуальної схеми прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств є практичне цінність, що проявляється в визначенні орієнтирів для розвитку в мінливих умовах господарювання. Тому для нівелювання таких недоліків необхідно звернути увагу на вибір для дослідження показників інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств на 1-й етапі запропонованої концептуальної схеми, що дозволить підвищити результативність та якість управлінських рішень. Певну практичну цінність запропоновані заходи мають і на макрорівні досліджень, оскільки дає можливість враховувати прогнозні обсяги інвестицій при формуванні державної стратегії територіального розвитку країни, розробці планів та рекомендацій щодо розвитку підприємств за видом економічної діяльності. При прогнозуванні за допомогою трендового моделювання оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств часто виникає проблема несвоєчасної публікації показників в офіційних джерелах, враховуючи військові дії, які наразі відбуваються на території України, що може дати певну похибку в розрахунках і прогнозах.

Подальші напрями дослідження і застосування запропонованої

концептуальної схеми прогнозування оптимальних параметрів стимулювання і активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, що базується на економіко-математичному (трендовому) моделюванні, дозволить спрогнозувати інвестиції та розробити заходи щодо їх збільшення. Одночасно, слід зазначити, що особливо було б цікаво дослідження провести на всіх видах економічної діяльності з формуванням інформаційного масиву для прийняття рішень на рівні регіональних адміністрацій і держави.

Висновки до розділу 3

У ході дослідження встановлено, що стратегічними орієнтирами стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України в умовах повоєнного відновлення мають стати комплексні заходи, спрямовані на вдосконалення механізмів державного та корпоративного регулювання. Зокрема, до ключових напрямів слід віднести: покращення інвестиційного клімату, з особливим акцентом на гарантування безпеки інвестицій; нарощування обсягів інвестування; оптимізацію структури інвестиційних потоків; а також забезпечення збалансованості інвестиційних процесів, що передбачає їх спрямування на подолання дисбалансів і диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів.

Встановлено, що суттєвий вплив на процес формування організаційної структури управління інвестиційною привабливістю здійснюють: масштаб інвестиційно-інноваційної діяльності, її основні форми, функцій інвестиційного процесу та інші чинників. При її побудові мають бути забезпечені ефективні зв'язки між керуючої і керованою підсистемами, між службою управління й іншими функціональними системами управління підприємством, стабільний зворотній зв'язок всіх учасників, а також формальні правила взаємодії учасників інвестиційного проекту, рівні відповідальності й повноважень для постійних і тимчасових учасників.

Проаналізовано динаміку зміни показників роботи підприємств в Україні. Результати аналізу свідчать про значне падіння показників реалізації товарів і робіт, надання послуг протягом досліджуваного періоду. Такі негативні зміни вимагають негайного впровадження превентивних антикризових заходів.

Доведено, що інвестиційна діяльність, зокрема капітальні інвестиції, є важливим підґрунтям для відбудови національних підприємств у воєнний та повоєнний періоди.

Сформовано концептуальну схему прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення, яка включає етапи: набір показників, що характеризують інвестиційну діяльність підприємств; формування матриці вхідних даних для прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; аналіз динаміки фактичних показників та вибір рівняння тренду з огляду на національні тенденції в економіці; розрахунок прогнозних значень абсолютних показників оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; визначення прогнозних відносних показників оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; стандартизація прогнозних значень оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; розрахунок прогнозних значень та їх інтерпретація оптимальних параметрів.

Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення: удосконалення нормативно-правової бази; оновлення виробничого потенціалу підприємств; підвищення якості послуг, що надаються; пошук і залучення коштів та грантів; ефективне використання та мобілізація власних ресурсів.

ВИСНОВОК

У дисертаційній роботі розроблено теоретико-методичні підходи щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у повоєнному відновленні економіки України. Проведене дослідження дозволило сформулювати певні висновки науково-прикладного характеру:

1. Під стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства будемо розуміти – спонукання мотиву до здійснення сукупності практичних дій суб'єктів господарювання щодо реалізації інвестицій з урахуванням і досягненням сталого ефекту.

2. Встановлено, що стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства забезпечує довгострокову стійкість, розкриття резервів і реалізацію ресурсного потенціалу, зміцнення ринкові позиції і конкурентних переваг суб'єкта господарювання. До основних складових механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності належать методи прямого та непрямого впливу. Методи прямої дії орієнтовані на безпосереднє досягнення кінцевого результату — отримання комерційної вигоди від реалізації інвестиційних проєктів. Методи непрямої дії, своєю чергою, спрямовані на формування сприятливого інституційного та економічного середовища, що забезпечує умови для активізації інвестиційної активності. У цьому контексті доцільним є впровадження концепції партисипативного управління, яка передбачає залучення всіх працівників підприємства до процесу прийняття інвестиційних рішень. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності управління інвестиційними процесами, формуванню колективної відповідальності за результати діяльності та зміцненню внутрішньої мотивації персоналу.

3. Визначено, що під ефективність інвестиційного процесу підприємства будемо розглядати порівняння очікуваних результатів від інвестицій до фактичного їх значення. Оцінити ефективність інвестиційного процесу підприємства можна за допомогою показника інвестиційної привабливості.

Такий підхід дозволяє не тільки в кількісному виразі отримати оцінку, а і виокремити фактори позитивного і негативного впливу на інвестиційний процес для підприємства, що дозволить нівелювати негативний вплив і підсилити фактори позитивної дії при розробці інвестиційної політики, інвестиційних проєктів і програм суб'єктів господарювання. Оцінювання впливу факторів ефективності інвестиційного процесу можемо за розрахунками показників з порівнянням їх з середніми загальнодержавними, галузевими, територіальними, подібних підприємств значеннями.

4.Визначено фактори впливу на ефективність інвестиційного процесу для підприємства: людській капітал і інтелектуальний ресурс; контроль таймінгу проєкту; перевірка початкових розрахунків і інформаційного забезпечення за показниками проєкту: рівнем інфляції, відповідність розрахункових відсоткових ставок за кредитами та ін.; аналіз причин відхилення від очікуваних показників інвестиційного проєкту, що обумовлюють різницю фактичних цін від передбачених в інвестиційному проєкті цін енергетичних, матеріальних ресурсів, комплектуючих, які були закуплені в межах капіталовкладень на провідні будівельні об'єкти або для випуску продукції.

5.Удосконалено визначення механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнний період – це система взаємодії керуючої та керованої підсистем, сукупності форм і джерел інвестицій, взаємодія між якими відбувається через методи, інструменти та важелі впливу на процес розробки і реалізації інвестиційних рішень підприємства, з врахуванням мотивів здійснення інвестицій ним.

6.Розроблено систему оцінювання рівня інвестиційного розвитку територій, що передбачає стандартизацію показників оцінювання інвестиційного розвитку регіонів шляхом порівняння фактичного значення показника окремого регіону із значенням області-еталону, що буде свідчити про його економічну доцільність і дозволить встановити рівень наростання диспропорцій темпів інвестиційного розвитку регіонів при формуванні інвестиційної політики підприємства і прийняття ефективних управлінських рішень ним. За

результатами проведеного оцінювання виявлено тенденцію до наростання диспропорцій у темпах інвестиційного розвитку регіонів України. Встановлено основні причини та наслідки цього явища, що дозволило сформулювати відповідні висновки. Зокрема, виявлено значну асиметричність у динаміці інвестиційного розвитку, яка значною мірою обумовлена недосконалістю інституційного середовища, слабкістю механізмів підтримки регіонального розвитку, низькою результативністю реалізації інвестиційної політики, а також неефективним розподілом інвестиційних ресурсів. Додатковими чинниками, що ускладнюють ситуацію, є застарілість або повна відсутність у низці регіонів інфраструктури, необхідної для продукування та комерціалізації інновацій, а також нерозвиненість міжрегіональних комунікацій. Визначено, що на сучасному етапі ключовою проблемою функціонування регіонів є фрагментарність та безсистемність процесів управління інвестиційним розвитком територій, що супроводжується низькою ефективністю застосовуваних інструментів стимулювання.

7. Узагальнено дослідження у сфері стимулювання і активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, що показали значну розбіжність і неоднозначність думок науковців щодо формування єдиного механізму або алгоритму забезпечення джерелами фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у майбутньому післявоєнному періоді. Розроблені механізми (алгоритми) можуть бути покладені в основу формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств в період повоєнного відновлення.

8. Спрогнозовано обсяг капітальних інвестицій за джерелами фінансування, а також за видами економічної діяльності, які показали збільшення обсягів фінансування в майбутньому, що є позитивним і свідчить про подальшу необхідність впровадження та розробки заходів щодо підвищення інвестиційної активності.

9. Сформовано концептуальну схему прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у

період повоєнного відновлення, яка включає такі основні етапи: набір показників, що характеризують інвестиційну діяльність підприємств; формування матриці вхідних даних для прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; аналіз динаміки фактичних показників та вибір рівняння тренду з огляду на національні тенденції в економіці; розрахунок прогнозних значень абсолютних показників оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; визначення прогнозних відносних показників (за необхідності) оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; стандартизація (за необхідності) прогнозних значень оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; розрахунок прогнозних значень та їх інтерпретація оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності.

10. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у період повоєнного відновлення: удосконалення нормативно-правової бази; оновлення виробничого потенціалу підприємств; підвищення якості послуг, що надаються; пошук і залучення коштів та грантів; ефективне використання та мобілізація власних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Ю.О. Інвестиційна діяльність як інструмент підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств. *Економіка АПК*. 2018. №1. С. 84–92.
2. An International Comparison of Tax Assistance for Investment in Research and Development. <http://www.fin.gc.ca/taxexp-depfisc/2009/taxexp0902-eng.asp>
3. Авксентьев М. Ю. Державно-приватне партнерство як сучасний механізм залучення інвестицій в інфраструктурні галузі України : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ : НДЕІ МОН України, 2010. 20 с.
4. Алимов О.М., Даниленко А.І., Трегобчук В.М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія. Київ. Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. 540 с.
5. Amosha, O. I., Zaloznova, Yu. S., Novikova, O. F., Azmuk, N. A., Briukhovetska, N. Yu., Bulieiev, I. P., Liashenko, V. I., Osadcha, N. V., Pidorycheva, I. Yu., Rohoza, M. Ye., Khandii, O. O., Pankova, O. V., Petrova, I. P., Liakh, O. V., Novak, I. M., Nikiforova, V. A., Bohutska, O. A., Trushkina, N. V., Chorna, O. A., Serdiuk, O. S., Kasperovych, O. Yu., Koliesnikova, H. V., Radchenko, K. V., Lishchuk, O. V., Lukianov, A. I., Utkin, V. P. (2023). Some Conceptual Proposals of the Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine Regarding the Support and Development of Domestic Industry During Martial Law and Post-War Neo-Industrial Modernization. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (44), pp. 161-183. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).161-183](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).161-183)
6. Антоненко Т.В. Специфіка формування прямих інвестицій в сільському господарстві України. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва*. 2013. № 6. С. 157–162.
7. Бабенко Ю. Інформаційна війна - зброя масового знищення! URL : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050>.
8. Базилевич В. Д. Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів. *Фінанси України*. 2013. № 5. С. 19-30.

- 9.Банєва І. О. Регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств аграрної сфери регіону. *Вісник ХНАУ*. 2013. № 3. С. 15–21.
- 10.Бардаш С., Воронцов В. Внутрішньогосподарський контроль інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств торгівлі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції на тему: «Актуальні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в умовах інформатизації та глобалізації економіки» (м. Тернопіль 16–17 квітня 2013 р.), 2013. С. 211–212.
- 11.Башинська І. О. Інноваційно-інформаційні технології для забезпечення інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки підприємства. *Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти*. 2016. №. 1 (23). С. 607-634.
- 12.Безп'ята І. В. Концепція розвитку системи маркетингу як чинника формування інвестиційної привабливості аграрного сектора. *Вісник ХНАУ*. 2016. № 1. С. 372–385.
- 13.Бикова А. Л., Іванишина О. Ф. Нагромадження капіталу в процесі економічного розвитку (історія, форми, інститути): монографія. Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007. 167 с.
- 14.Бланк І. О., Гуляєва Н. М. Інвестиційний менеджмент: Опорний конспект. – К.: КНЕУ, 2001.
- 15.Бойко Л. М. Державна інвестиційна політика в аграрному секторі України: джерела та механізми реалізації. *Вісник ХНАУ*. 2017. № 1. С. 3–10.
- 16.Боковець В., Химич В. Інновації та репутаційна стійкість бізнесу в умовах воєнного стану. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2025. № 344(4). С. 272-276. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025>.
- 17.Бондаренко С.А. Системне забезпечення стійкого інноваційного розвитку виноробних підприємств: монографія. Одеса. 2018. 612 с.
- 18.Васильєва Л.М. Оцінка інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору. *Вісник Черкаського університету*. Серія «Економічні науки». 2015. № 24(357). С. 43–48.
- 19.Вахович І.М., Бодак І.В. Продовольча безпека України: регіональний

вимір. Монографія. Луцьк. Вежа-Друк, 2014. 326 с.

20.Вініченко І. І., Сидоров І. П. Організаційно-економічний механізм управління інвестиційним процесом в аграрному виробництві. *Агросвіт*. 2017. № 18. С. 47–51.

21.Волчанська Л. Ф. Методичні підходи оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2015. № 11. С. 74–79.

22.Гаврилюк В. М. Перспективи розвитку фінансового лізингу в сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2015. № 10. С. 38–42.

23.Герасимчук З. В., Ткачук В. Р. Зміст, складові та фактори формування і управління інвестиційним потенціалом регіону. *Економіка: проблеми теорії та практики* : збір. наук. пр. Дніпропетровськ, 2004. Вип. 189. Т. 5. С. 1500-1506.

24.Голбан Т. Т. Державна підтримка інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору економіки. *Вісник ХНАУ*. 2019. № 1. С. 312–319.

25.Голян В.А., Лучечко Ю.М. Інвестиційна діяльність в Україні: інституціональне середовище та секторальні виклики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 12. С. 5–10.

26.Гончаров В. М., Вишняк Г. О. Діалектичний підхід до оцінки інвестицій і нагромадження капіталу у галузі сільського господарства. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва*. 2014. № 3. С. 12–20.

27.Гордєєв О. Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму. *Публічне управління*. 2012. №3. С. 36–42.

28.Гоцуляк Г.В Інвестиційна політика розвинених країн в умовах становлення інноваційної економіки. *Ефективна економіка*. 2014. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3330>

29.Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі : монографія. Київ : Наукова думка, 1998. 390 с.

30.Гулей А. І. Розвиток інвестиційних процесів в агропродовольчій сфері України. *Агросвіт*. 2013. № 18. С. 18–21.

31.Гунчак Н.В., Васильців Т.Г., Сухай О.Є. Державне регулювання процесу інтелектуалізації економіки України: монографія. Львів: Апріорі, 2016.

256 с.

32.Данилишин Б. Щодо стану інвестиційних процесів в економіці України та шляхів їх активізації. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/503439_shchodo_stanu_investitsiynih

33.Демчук Н. І., Кисельова М. С. Інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2016. № 24. С. 21–26.

34.Денисенко М. П. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності : підручник. Київ : Алеута, 2003. 338 с.

35.Деньга С. М., Куценко В. А. Еволюція інвестиційної привабливості торговельних підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Серія: Економічні науки. 2005. Вип. 7. С. 121–130.

36.Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

37.Державне регулювання інвестиційного процесу в умовах функціонування ринку цінних паперів : монографія / П. О. Куцик та ін. ; за ред. П. О. Куцика. Львів: Вид-во “Растр-7”. 296 с.

38.Диба О.М. Інноваційний розвиток підприємств в умовах глобалізації. *Стратегія економічного розвитку України*. 2018.№ 42.С.111-118.

39.Дідух С. М. Напрями формування та реалізації інвестиційного потенціалу плодоовочевих консервних підприємств України. *Агросвіт*. 2015. № 23. С. 26–32.

40.Діяльність суб’єктів господарювання за 2016 рік : стат. зб. Київ : ДССУ, 2017. 588 с.

41.Діяльність суб’єктів господарювання, 2018 : стат. зб. Київ : ДССУ, 2019. 154 с.

42.Дудник О. В. Інвестиційні стратегії підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2016. № 5. С. 79–86.

43.Дурбалова Н. І. Інноваційно-інвестиційний вектор розвитку хлібопекарських підприємств. *Економіка харчової промисловості*. 2019. Т.11, № 3. С. 66–72.

- 44.Економічна енциклопедія: у 3 т. т. 1/редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Академія, 2000. 864 с.
- 45.Економічна теорія : підручник / В. М. Тарасевич та ін. ; за ред. В. М. Тарасевича. Київ : ЦНЛ, 2006. 784 с.
- 46.Економічний словник / за ред. П. І. Багрія, С. І. Дорогунцова. Київ : Академія наук України, 1973. 622 с.
- 47.Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. – К.: НІСД, 2009. – С. 178.
- 48.Жарун О. В., Ткачук С. П. Розвиток інвестиційно-інноваційної діяльності в АПК. *Економіка та управління АПК*. 2013. № 10. С. 53–56.
- 49.Заблудська І.В., Хандій О.О., Гречана С.І., Ковальчук Є.О. Економічний та соціальний розвиток локальних територій у воєнний і повоєнний час: ефективність, тригери, предиктори, пропозиції. *Академічні візії*. 2024. Вип.33. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13253526>
- 50.Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. – 355 с.
- 51.Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 17.12.2020 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>.
- 52.Закон України «Про інвестиційну діяльність». <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
- 53.Закон України «Про режим іноземного інвестування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>.
- 54.Замлинський В. А., Шабатура Т. С. Формування ринку інвестицій переробних підприємств продовольчої сфери: принципи та методи. *Економіка харчової промисловості*. 2014. № 3. С. 56–60.
- 55.Затонацька Т.Г. Отецький В.Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки. *Фінанси України*. – 2006. – № 7. – С. 38–49.

56.Захарін С.В., Ільєнко Р.В., Смирнов Є.В. Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності у агропромисловому комплексі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. № 1(9). С. 170–173.

57.Zelenko O., Khandii O., & Burko I. Decent work achievement during the post-war recovery in Ukraine regions. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2024. 46(3), P. 443–453. <https://doi.org/10.15544/mts.2024.41>.

58.Зинченко Н. В. Логістичний підхід до управління інвестиційними процесами на підприємствах АПК. *Економіка та управління АПК*. 2012. № 9. С. 140–143.

59.Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році : стат. зб. Київ : ДССУ, 2015. 154 с.

60.Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році : стат. зб. Київ : ДССУ, 2018. 148 с.

61.Japan releases 2012 tax reform outline / Ernst & Young International Tax Alert.http://tmagazine.ey.com/wp-content/uploads/2011/01/2010G_CM2209_Japan

62.Івченко Є.А., Бучнев М.М. Стратегічне управління та інвестиційно-логістична стратегія в умовах війни в Україні: виклики та можливості. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2024. № 1 (181). С. 64-69.

63.Івченко Є.А., Івченко Ю.І., Софронська І.М. Підходи до формування ефективного маркетингового процесу в інноваційно орієнтованих підприємствах. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2025. № 3 (289). С. 38-47. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2025-289-3-130-141>

64. Investment in world. URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/investuvannya:-najkrasha-investiciyachikudi-vklasti-groshi-ta-na-chomu-zarobiti> (Accessed: 03.01.2024)

65.Інноваційна Україна 2020 : націон. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця. Київ : НАН України, 2015. 336 с.

URL: <https://advantageukraine.com> (дата звернення 25.12.2023)

67.Ільїна А. Державне стимулювання інвестиційного процесу. *Вісник КНТЕУ. Держава та економіка*. 2016. № 3. С. 67–77.

68.Іртищева І. О., Смелянець Т. В., Обозна А. О. Концептуальні основи формування державної інвестиційної політики розвитку аграрної сфери. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва*. 2013. № 8. С. 27–40.

69.Каменична А. М. Неврегульовані питання фінансового забезпечення аграрного сектору економіки держави. *Економіка АПК*. 2019. №1. С. 104–111.

70.Капітальні інвестиції в Україні за 2016 рік: стат.зб. Київ:ДССУ,2017. 42с.

71.Капітальні інвестиції в Україні за січень-вересень 2017 року : стат. зб. Київ : ДССУ, 2017. 43 с.

72.Капітальні інвестиції в Україні у 2010-2015 роках : стат. зб. Київ : ДССУ, 2016. 115 с.

73.Качмарик Я. Д., Куцик П. О., Лупак Р. Л. та ін. Інвестиційна привабливість ресурсного потенціалу торговельного підприємства : монографія. Львів : Літературна агенція “Піраміда”, 2012. 168 с.

74.Квасницька Р.С. Дефініційний аналіз поняття «інвестиційна діяльність». URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvbdfa_2014.

75.Кваша О. С. Інноваційний розвиток економіки України: світовий досвід та рекомендації для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6 (1). С. 150–154.

76.Кирилов Ю. Є. Формування ефективного організаційно- економічного механізму інвестування аграрного сектору економіки України. *Агросвіт*. 2015. № 8. С. 18–24.

77.Кіпіоро І. М. Механізми активізації інноваційно-інвестиційно-інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2015. №4. С. 77–81.

78.Климова І. Г. Система інтересів учасників інвестиційного процесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 3. С. 2-5.

79.Клюс Ю.І., Бодня І.О. Розвиток корпоративного управління інноваціями на підприємствах регіону як фактор забезпечення його конкурентоспроможності. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. №4(04). С. 116-120. <https://doi.org/10.32782/dees.4-19>

80.Клюс Ю.І., Піменов В.С. Конкурентні переваги інноваційного розвитку підприємств на підставі структурних зрушень у кризовий період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-89>

81.Klius Y., Fomenko D., Shi Guangming. Some aspects of state support of innovation processes in the region. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2024. Випуск 4 (284). С. 43-48 <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-284-4-43-48>

82.Ковпака А. Інноваційний розвиток країни як рушійний чинник підвищення національної конкурентоспроможності. *Економіка. Управління. Інновації*. Серія: Економічні науки. 2021. Вип. 1. URL: <http://eui.zu.edu.ua/article/view/234658/238776>.

83.Ковтун Н. Теоретичні засади інвестиційного процесу та інвестиційно-інноваційної діяльності: співвідношення основних понять та категорій. *Економіка*. 2008. № 101. С. 25-29.

84.Колесник В.І. Про шляхи вдосконалення управління інвестиційною привабливістю підприємств харчової промисловості. *Економіка харчової промисловості*. 2016. Т. 8, № 3. С. 34–39.

85.Колісник М. М. Механізми управління регіональною інвестиційною діяльністю : автореф. дис канд. екон. наук. Харків : ХРІДУ, 2008. 20 с.

86.Кравців В. С., Мельник М. І., Антонов В. Б. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації :

монографія. Львів : ІРД НАН України, 2011. 368 с.

87.Крамаренко І.С. Фактори впливу на інвестиційно-фінансову привабливість підприємств агропродовольчої сфери України. *Агросвіт*. 2013. № 15. С. 22–24.

88.Крупка М. І., Рушишин М. О. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2022. № 26 (54). С. 85–94.

89.Кудріна О.Ю. Соціально-економічна стійкість міста як нова вимога майбутнього повоєнного міського розвитку в Україні. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 5(05). С. 98-102. <https://doi.org/10.32782/dees.5-15>.

90.Кудріна О.Ю., Івченко Ю.А. Organisational and Economic Mechanism for Ensuring the Innovation and Investment Potential of an Enterprise in the Context of Post-Conflict Transformation. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2023. № 69. С. 24-30. <https://doi.org/10.24025/2306-4420.69.2023.288376>

91.Кудріна О.Ю., Прокопенко Д.О. Формування передумов інноваційного розвитку підприємств на основі інтелектуального капіталу регіону. *Підприємництво і торгівля*. 2024. № 40. С. 126-131. <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2024-40-16>.

92.Кузнєцова А. Я. Фінансові механізми стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2004. 280 с.

93.Куликов А.І. Державне управління геоінвестиційними процесами в умовах транскордонного співробітництва. <http://www.academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10kaiuts.pdf>.

94.Kulinich T.V. Levers of regional investment activity regulation: definition, differentiation, possibilities of use. <http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/kulinich.pdf>.

95.Кучер Л.Ю. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку

рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім.В.В. Докучаєва*. 2014.№7. С.125-130.

96.Лайко О. І. Інвестиційний потенціал регіону: використання та непродуктивний відтік капіталу : монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2009. 433 с.

97.Левандівський О. Т. Теоретична сутність інвестиційного процесу сільськогосподарських підприємств: зарубіжний досвід та виклики для України. *Економіка та управління АПК*. 2019. № 2. С. 96–103.

98.Левчинський Д. Л. Суть і економічна природа інвестицій та інвестиційного процесу. *Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні*. 2011. № 2. С. 131-139.

99.Лендєл М.А., Миголинець М.І. Оцінка інвестиційної привабливості підприємств Карпатського регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 9. С. 14–18.

100.Литвин О. В. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності реалізації державної інвестиційної політики в Україні : автореф. дис канд. екон. наук. Львів : ЛТЕУ, 2017. 20 с.

101.Ліпич Л.Г., Чорнуха І.В. Аналізування стану інвестиційної конкуренції в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2014. №797. С. 92–101.

102.Lupak R., Kunytska-Iliash M., Berezivskyi Y., Nakonechna N., Ivanova L., Vasylytsiv T. Information and analytical support system of enterprise competitiveness management. *Accounting*. 2021. no. 7 (7). pp. 1785-1798.

103.Лупак Р. Л., Польова І. М., Васильців В. Г. Управління покращенням інвестиційного забезпечення підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. №. 12. С. 88-92.

104.Лупашко А. Рекомендації для інвестора у 2023 році. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/masstabuvanna/rekomendacii-dla-investora-u-2023-roci-ci-varto-investuvati-v-neruhomist-v-ukraini>.

105.Лупенко Ю. О. Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення

інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 9–18.

106.Лучечко Ю.М. Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України: диверсифікація методів та інструментів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 13. С. 43–49.

107.Магдалюк О.В., Петрик О.І. Іноземне інвестування в Україні: сучасний стан і напрями активізації. *Вісник Університету банківської справи*. 2023. № 2 (32). С. 33- 41.

108.Майорова Т. В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні : монографія. Київ : КНЕУ, 2013. 332 с.

109.Макроекономічний прогноз економіки України – 2023 <https://www.unian.ua/economics/finance/makroekonomichniy-prognoz-yakouy-bude-ekonomika-ukrajini-u-2023-roci-12095712.html> (дата звернення 25.12.2023)

110.Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 2. С. 71–74.

111.Маркович Н. Проблеми та перспективи інноваційно- інвестиційного розвитку аграрних формувань Львівщини. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. 2015. № 22(1). С. 43–49.

112.Мацибора Т. В. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 66–72.

113.Митяй О. В. Стратегічні напрями і проблеми інвестиційної привабливості та рівня інноваційного розвитку суб'єктів господарювання АПК. *Економіка харчової промисловості*. 2014. № 3. С. 66–71.

114.Михайлов А. М. Фінансові інструменти формування інвестиційних ресурсів в аграрному секторі національної економіки в умовах глобалізаційних викликів. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 52–60.

115.Міколяш Ф., Романів О., Бондарчук В. Сучасний стан та ефективність залучення інвестицій в аграрний сектор економіки. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. 2013. № 20(1). С. 31–37.

116.Morhachov I., Ovcharenko I., Ivchenko Y., Buchniev M., Tkachenko N., & Derzhak N. (2021). Creation of Investment Funds in Ukraine by Individuals as a Criterion for Sustainable Development of the Country's Economy. *European Journal of Sustainable Development*, 10(4), 271. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n4p271>

117.Мостенська Т.Л., Юрій Е.О. Інвестиційні проекти, що пов'язані з реструктуризацією: проблеми управління в умовах невизначеності. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2016. №4. С. 44–49.

118.Нагорний Є. О. Інвестиційний контролінг у фінансовому забезпеченні розвитку аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2016. № 18. С. 21–25.

119.Новак І. М. Наукові підходи до визначення рівноважного стану попиту та пропозиції на ринку інвестиційного капіталу для підприємств аграрного сектора економіки. *Агросвіт*. 2017. № 8. С. 48–53.

120.Національна стратегія збільшення інвестицій в економіку України 2023. <https://ukraineinvest.gov.ua/fdi-strategy/> (дата звернення 19.12.2023).

121.Національний проект «Індустріальні парки України» – створення промислово-виробничої інфраструктури. URL: www.ukrproject.gov.ua/node/25.

122.Однорог М. А. Модернізація інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств агропромислового регіону на основі розробки комплексної програми по залученню інвестицій. *Економіка та управління АПК*. 2016. № 1-2. С. 55–59.

123.Осьмак Д. І. Стратегічні пріоритети стимулювання інвестиційної діяльності підприємств в Україні. Збірник наукових праць за матеріалами VIII міжнародної науково-практичної конференції «Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку регіону» (м. Київ, 30 квітня 2025 року). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. – С. 194-196.

124.Осьмак Д.І., Кушал. І.М. (2023). Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Вісник СНУ ім. В. Даля*. № 4 (280). С. 36-40. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-280-4-36-40>.

125.Осьмак Д.І., Кушал І.М. Формування системи управління рішеннями

щодо стимулювання інвестиційної діяльності підприємств України. *«Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи»* Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2025 р.). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025., С.116-118.

126.Осьмак Д.І., Михальчук Д.І. Механізми стимулювання інноваційного розвитку у посткризовий період. XXIII Всеукраїнська науково-практична конференція *«Розвиток системи обліку, аналізу, аудиту та оподаткування в Україні: теорія, методологія, організація»*, Київ, 28 березня 2025р. Електронне видання, 2025. С. 175-177.

127.Осьмак Д.І., Михальчук Д.І. Оцінювання інструментів стимулювання інвестиційної діяльності підприємств України. *«Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи»* Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2025 р.). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025., С.20-22.

128.Остапенко О.І. Проблема ефективності залучення іноземних інвестицій у підприємства харчової промисловості. *Інвестиції: практика та досвід*. 2008. №24. С.11–12.

129.Офіційний сайт Міністерства фінансів України . URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/>

130.Охотнікова О. М., Гафинець О. І. Роль державного управління у механізмі гарантій захисту іноземних інвестицій в Україні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2013. № 5. С. 110-116.

131.Павлюк А., Ляпін Д. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні : аналіт. зап. URL : <http://old2.niss.gov.ua/articles/816>.

132.Панчишин С.М. Макроекономіка: [навч. посіб.] / С.М. Панчишин. – К.: Либідь, 2001. – 616 с.

133.Пальчевич Г. Т. Джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності та механізми їх залучення. *Наукові праці Кіровоградського*

національного технічного університету. Економічні науки. 2010. № 18. С. 23-28.

134.Пічугіна Т. С., Забродська Л. Д. Інвестиційна діяльність підприємства: сутність та зміст управління. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2013. №. 2(1). С. 146–154.

135.Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : монографія. Київ : Лібра, 2002. 472 с.

136.Погрішук О. Б. Інвестиційне кредитування в системі інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектора. *Агросвіт*. 2017. № 21. С. 35–40.

137.Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. Відомості Верховної Ради України від 08.04.2011 р. № 13. С. 556. Ст. 1.

138.Поліщук О.В. Міжнародні аспекти інституціоналізації економіки України. *Стратегія розвитку України*. 2011. №1. С. 171–173.

139.Програма розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні на 2002-2010 рр.: Постанова КМУ від 28 грудня 2001 р. № 1801.

140.Рибалко Н. О. Фінансові ресурси – основа діяльності підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2009. № 3 (94). С. 27–29.

141.Riznyk D. Systemic and structural characteristics of investment activity in Ukraine. *Three Seas Economic Journal*. 2023. Vol. 7. P. 101 – 110.

142.Регіони України за 2016 рік: стат. зб. Київ: ДССУ, 2017. Т.1. 323 с.

143.Регіони України за 2016 рік: стат. зб. Київ: ДССУ, 2017. Т.2. 687 с.

144.Розвиток транскордонного співробітництва з новими державами – членами ЄС: метод. рек. / Авт. кол.: В.М. Кравцова (кер.), О.М. Овчар, О.А. Остапенко [та ін.]. – К.: НАДУ, 2009. – 40 с.

145.Руденко О.А. Особливості регулювання інвестиційних процесів та дослідження інвестиційного потенціалу в постсоціалістичних країнах. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1 (33). с.85-91.

146.Рудченко І. В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. *Сучасні питання економіки і права*. 2011. №1. С. 16–19.

147.Рудь Л. П. Механізм державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні. *Науково-технічний збірник «Комунальне*

господарство міст». 2010. № 96. С. 143-148.

148. Рушишин Н. М. Теоретико-методологічні засади та прикладні інструменти реалізації потенціалу банківської системи в забезпеченні структурного реформування економіки: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2020. 404 с.

149. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2023). A hybrid approach to managing the economic sustainability of enterprises in the crisis period. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 2 (34). С. 67-72. <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-2-12>.

150. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2023) Justification of vulnerability of enterprises with weak dynamics in the crisis period. *Підприємництво та інновації*. № 27. С. 104-107. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/27.18>.

151. Фоменко Д.В., Осьмак Д.І. (2023). Організаційно-економічні особливості кризових ситуацій в інноваційній економіці. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. Випуск 85, С. 59-65. <https://doi.org/10.32782/bses.85-11>.

152. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2024) Peculiarities of strategic behaviour of enterprises in the economic crisis. *Науковий погляд: економіка та управління*. Випуск № 1(85). С. 144-147. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-85-22>.

153. Савич І. В. Детермінанти формування тіньової економіки України. *Молодий вчений*. 2014. № 12 (15). С. 87-92.

154. Свінцов О.М., Скірка Н.Я., Гаврилко П.П. Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності: теоретичні аспекти. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_11/276_Swi.pdf

155. Сірий Є.В. Інституціональні засади дослідження трансформаційних процесів в аспекті ринково-підприємницького сегменту сучасного українського суспільства. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. №14. С. 39–48.

156. Сірик З. Місцеве самоврядування та інвестиційні процеси: європейські процеси та вітчизняні реалії. *Ефективність державного управління*. 2016. № 4(49). С. 266–274.

157.Cicea C., Marinescu C. Bibliometric analysis of foreign direct investment and economic growth relationship. *Journal of Business Economics and Management*. 2020. Vol. 22(2). P. 445–466. <https://doi.org/10.3846/jbem.2020.14018>.

158.Скоморович І. Г. Управління інвестиційними процесами в умовах формування ринкової економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 19 с.

159.Слободянюк Н. О. Інвестиції в аграрну сферу в системі інноваційного розвитку національної економіки. *Агросвіт*. 2016. № 22. С. 22– 26.

160.Смалюх Я. Проблема залучення інвестицій в аграрний сектор економіки. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. 2017. № 24(1). С. 54–58.

161.Смєсова В. Л., Іщенко І. О. Інновації як основа підвищення якості продукції та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2020. Вип. 43. С. 76–82.

162.Собкевич О. В. Перспективи реалізації інноваційної політики у промисловості України: вплив на економічну безпеку держави : монографія. Київ : ТОВ “ДКС Центр”, 2015. 336 с.

163.Сорока Л.М. Економічна сутність інвестицій та теоретичні основи інвестування. *Ефективна економіка*. № 2, 2014. URL: <http://efr.in.ua/uk/journal-item/329>.

164.Сорочка С.І. Моделі стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. *Економіка та управління національним господарством*. 2017. № 11. С. 23– 26.

165.Стариченко М.А., Варченко О.М. Фактори забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2014. №1. URL: <http://econommeneg.btsau.edu.ua/sites/default/files/visnyky/economika/starichenk>.

166.Статистика прямих іноземних інвестицій до України 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2022/> (звернення 24.12.2023).

167.Статистична інформація. Державна служба статистики України:

вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 24.12.2023).

168. Статистичний щорічник України за 2015 рік / Державний комітет статистики України. Київ : Інформаційно-аналітичне агентство, 2016. 575 с.

169. Статистичний щорічник України за 2018 рік / Державний комітет статистики України. Житомир. ТОВ «БУК-ДРУК», 2019. 482 с.

170. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки. – Тернопіль: Астон, 2001. – 345 с.

171. Страшинський В. І. Інвестиційне забезпечення підприємств харчової промисловості: стан, тенденції та проблеми. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 18 : Економіка і право. 2015. Вип. 28. С. 65–72.

172. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку. <http://crs.org.ua/assets/files/transkord.doc>.

173. Супрун О. М. Інституційні трансформації та їх вплив на інвестиційну привабливість аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2015. №3. С. 79–82.

174. Ткаченко А. М., Плаксіна Є. М. Державне регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні. *Економіка і регіон*. 2014. № 2. С. 7-12.

175. Траханов І. П. Проблеми інвестиційного забезпечення підприємств АПК України та перспективи його розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №9. С. 153–157.

176. Указ президента «Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні» від 12 липня 2001 року №512/2001(1)

177. Україна у цифрах 2011 : стат. зб. Київ : ДССУ, 2012. 251 с.

178. Україна у цифрах 2013 : стат. зб. Київ : ДССУ, 2013. 254 с.

179. Україна у цифрах 2014 : стат. зб. Київ : ДССУ, 2015. 239 с.

180. Ульяновченко О.В. Інвестиційний процес і його складові інструменти. *Ефективна економіка*. № 11, 2011. URL: economy.nauka.com.ua/?op=1&z=405.

181. Федорчак О. Інституційний механізм державного управління. *Ефективність державного управління*. 2017. №1(50). Ч. 1. С. 53–63.

182. Федорчук О.С., Сторожук О.В. Практика використання інструментів стимулювання прямих іноземних інвестицій зарубіжними країнами. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. № 9. С. 120–126.

- 183.Федун І. Л. Необхідність та шляхи активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві. *Агросвіт*. 2014. № 3. С. 37–41.
- 184.Фоміних В. І., Безпалова Д. І., Довгопола А. Д. Аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Економічні науки. 2017. № 27 (2). С. 61–64.
- 185.Харук В.А. Теоретична сутність інвестиції та її значення як економічної категорії. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. №3. С. 115–117.
- 186.Хрущ Н. А. Інвестиційна діяльність: сучасні стратегії та технології : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2004. 309 с.
- 187.Череп А. В. Інвестознавство: підручник. Київ: Кондор, 2006. 398 с.
- 188.Череп А. В., Коробов О. О. Створення сприятливих умов для здійснення інвестиційно-господарської діяльності у аграрному секторі економіки України. *Агросвіт*. 2013. № 20. С. 32–39.
- 189.Чех Л. М., Корогодова О. О. Інноваційний розвиток економіки України в умовах Індустрії 4.0. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2020. № 14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205849>.
- 190.Шабінський О. В. Визначення потреби в інвестиційних ресурсах агропідприємств в процесі забезпечення економічної безпеки агросектора: практичний підхід. *Вісник ХНАУ*. 2016. № 2. С. 33–41.
- 191.Шевченко Л.В. Фактори впливу на іноземне інвестування України: підходи до класифікації. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Серія Економічні науки. № 100. 2021. С. 57 – 66.
- 192.World Investment Report 2023. Investing in sustainable recovery. Investment Policy Hub. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/publications/1249/worldinvestment-report-2023>
- 193.World Bank Group official : web-site. URL : <https://www.worldbank.org>.
- 194.World Development Indicators: official web-site. URL: <http://www.worldbank.org>.
- 195.World Economic Forum : official web-site. URL :<https://www>.

weforum.org.

ДОДАТКИ

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Статті у фахових виданнях України:***

1. Осьмак Д.І., Кушал. І.М. (2023). Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Вісник СНУ ім. В. Даля*. № 4 (280). С. 36-40. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-280-4-36-40>.

Особистий внесок: визначено напрями стимулювання інвестиційної діяльності підприємств у економічно розвинутих державах та запропоновані рекомендації щодо стимулювання інвестиційної діяльності для підприємств України в повоєнний період.

2. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2023). A hybrid approach to managing the economic sustainability of enterprises in the crisis period. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 2 (34). С. 67-72. <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-2-12>.

Особистий внесок: розглянуто реальні процеси ухвалення рішення та запропоновано раціональний підхід до їх ухвалення в межах управління економічною стійкістю підприємств в посткризовий період.

3. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2023) Justification of vulnerability of enterprises with weak dynamics in the crisis period. *Підприємництво та інновації*. № 27. С. 104-107. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/27.18>.

Особистий внесок: обґрунтовано необхідність розробки індикатора нединамічності підприємств та запропоновано аналіз механізму його впливу на формування стратегії організації виробництва в кризовий період для підприємств зі слабкою динамікою.

4. Фоменко Д.В., Осьмак Д.І. (2023). Організаційно-економічні особливості кризових ситуацій в інноваційній економіці. *Науковий журнал «Причорноморські економічні студії»*. Випуск 85, С. 59-65. <https://doi.org/10.32782/bses.85-11>.

Особистий внесок: досліджено організаційно-економічні особливості кризових ситуацій в інноваційній економіці та визначено їх вплив на стійкий розвиток підприємств регіону.

5. Fomenko D., Dimchohlo A., Osmak D. (2024) Peculiarities of strategic behaviour of enterprises in the economic crisis. *Науковий погляд: економіка та управління*. Випуск № 1(85). С. 144-147. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-85-22>.

Особистий внесок: розглянуто логічну схему прийняття рішень та її організаційно-економічні особливості в кризових ситуацій в інноваційній економіці, визначено вплив творчості і підприємницького підходу на стійкий розвиток підприємств регіону.

Праці апробаційного характеру:

6. Осьмак Д. Фактори ефективності інвестиційних процесів в ринкових умовах. X Міжнародна науково-практична конференція *«Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи»*, Одеса, 4-5 жовтня 2024р. Електронне видання, 2024. С. 453-455.

7. Осьмак Д. І. Стратегічні пріоритети стимулювання інвестиційної діяльності підприємств в Україні. Збірник наукових праць за матеріалами VIII міжнародної науково-практичної конференції *«Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку регіону»* (30 квітня 2025 року, м. Київ). [Електронне видання]. – Київ: [Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля], 2025. – С. 194-196.

8. Осьмак Д.І., Кушал І.М. Формування системи управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційної діяльності підприємств України. *«Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи»* Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2025 р.). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025., С.116-118.

9. Осьмак Д.І., Михальчук Д.І. Оцінювання інструментів стимулювання інвестиційної діяльності підприємств України. *«Пріоритети розвитку фінансів, менеджменту та маркетингу: традиції, моделі, перспективи»* Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2025 р.). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025., С.20-22.

10. Осьмак Д.І., Михальчук Д.І. Механізми стимулювання інноваційного розвитку у посткризовий період. XXIII Всеукраїнська науково-практична конференція *«Розвиток системи обліку, аналізу, аудиту та оподаткування в Україні: теорія, методологія, організація»*, Київ, 28 березня 2025р. Електронне видання, 2025. С. 175-177.

Вих. № 183

від «26» травня 2025р.

АКТ

про використання результатів дисертаційного дослідження
Осьмака Дмитра Ігоровича
на тему: **«Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності
підприємств у повоєнному відновленні України»**
у діяльності ТОВ «Старвей Агро»

Результати дисертаційного дослідження Осьмака Дмитра Ігоровича, присвячені проблематиці стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у повоєнному відновленні та відзначаються високим рівнем наукової новизни та прикладної значущості, що підтверджується їх практичним впровадженням у діяльність ТОВ «Старвей Агро».

Використані в практичній діяльності ТОВ «Старвей Агро» концептуальна схема прогнозування оптимальних параметрів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, яка включає змішаний метод оцінювання (розрахунково-аналітичний, експертний, нормативний) та багаторівнева система аналізу і прогнозування, дозволили підприємству підвищити точність прогнозування інвестиційних показників, обґрунтувати вибір стратегічних напрямів розвитку та забезпечити ефективне управління інвестиційними ресурсами в умовах нестабільного економічного середовища.

Директор ТОВ «Старвей Агро»

Дьякова К.С.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Осьмака Дмитра Ігоровича

на тему: «Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності

підприємств у повоєнному відновленні України»

у діяльності ТОВ «Торговий дім Р-Трейд»

Результати наукових досліджень Осьмака Дмитра Ігоровича мають високий рівень актуальності та практичну значущість, що обумовило їх впровадження у діяльність ТОВ «Торговий дім Р-Трейд».

Впровадження удосконаленої системи оцінювання рівня інвестиційного розвитку територій, яка базується на стандартизації показників шляхом порівняння фактичного значення показника окремого регіону із значенням області-еталону, дозволило ТОВ «Торговий дім Р-Трейд» більш точно визначати рівень диспропорцій інвестиційного розвитку, приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо формування інвестиційної політики та підвищити ефективність інвестиційно-інноваційної діяльності в умовах воєнного стану.

Директор ТОВ «Торговий дім Р-Трейд»

Кошева І.В.

КОНСОРЦІУМ "СОЮЗ БУД" Код за ЄДРПОУ 44344854 Україна, 36022, Полтавська обл., місто Полтава, вул. Старий Поділ, будинок 4, кімната 401 souzbud@gmail.com +38(095)-387-64-41		КОНСОРЦІУМ "СОЮЗ БУД" Код за ЄДРПОУ 44344854 Адреса для листування: Україна 49035, м. Дніпро Криворізьке шосе, 35 souzbud@gmail.com
--	---	--

№ 131/2 від 12.04.2024 р.

ДОВІДКА

щодо впровадження результатів дисертаційної роботи
 Осьмака Дмитра Ігоровича, яку представлено на здобуття
 наукового ступеню доктора філософії зі спеціальності Економіка
 на тему: «Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності
 підприємств у повоєнному відновленні України»
 у діяльності Консорціуму «Союз Буд»

Результати дисертаційного дослідження Осьмака Дмитра Ігоровича, присвяченого проблематиці стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у контексті повоєнного відновлення економіки України, характеризуються високим рівнем наукової обґрунтованості та прикладної значущості. Практичне підтвердження ефективності запропонованих наукових положень засвідчується їх впровадженням у господарську діяльність Консорціуму «Союз Буд».

Зокрема, у Консорціуму «Союз Буд» використана система управління рішеннями щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства, яка базується на системному та процесному підходах і включає моніторинг, прогнозування та планування інвестиційної діяльності, що дозволило оптимізувати обсяг резерву інвестиційного капіталу, мінімізувати витрати та ризики, а також забезпечити обґрунтований вибір додаткових джерел фінансування в умовах запровадженого режиму воєнного стану в державі.

Директор

Володимир СЕРГЄЄВ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

вул. Іоанна Павла II, 17, м. Київ, 01042; e-mail: uni@snu.edu.ua,
код ЄДРПОУ 02070714

23.09.2025 № 619/01 На № _____ від _____

До разової спеціалізованої вченої
ради по захисту дисертацій на
здобуття наукового ступеню
доктора філософії у
Східноукраїнському національному
університеті імені Володимира Даля

Довідка

Результати дисертаційної роботи Осьмака Дмитра Ігоровича на тему:
«Стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності у повоєнному
відновленні України» використані в навчальному процесі Східноукраїнського
національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і
науки України при створенні навчально-методичних комплексів та викладанні
дисциплін: «Інноваційна діяльність», «Стратегічне управління соціально-
економічними системами», «Економічна діагностика», «Потенціал і розвиток
підприємства», «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків».

Ректор

Ольга ПОРКУЯН